Nikolaj Ljeskov

TRI PRIČE

Sa ruskog preveo
Goran Dabetić

LAKRDIJAŠ PAMFALON
NEVINI PRUDENCIJE
ASKALONSKI ZLIKOVAC

Uz podršku Kancelarije za saradnju s crkvama i verskim zajednicama Vlade Republike Srbije, kao deo projekta „Unapređenje verske kulture, verskih sloboda i tolerancije“, izdavačka delatnost Eparhije šumadijske objavljuje ediciju književnih dela iz svetske književnosti sa hrišćanskom tematikom. Ovaj projekat unapređuje versku kulturu i kulturu uopšte, tako što preko publikovanja književnih dela značajnih pisaca iz različitih evropskih naroda koja odlikuje visok umetnički domet pokazuje mnogobrojne uticaje hrišćanskog pogleda na svet i hrišćanske duhovnosti na verski, kulturni i civilizacijski profil evropskih naroda, kao i na savremenu kulturu i stvaralaštvo.

LAKRDIJAŠ PAMFALON

Slabost velika, sila ništavna. Kada se čovek rodi, on je slab i mekan; kada umre, on je jak i krut. Kada drvo raste, ono je gipko i nežno, a kada je suvo i tvrdo, ono umire. Čvrstoća i snaga su saputnici smrti. Gipkost i slabost izražavaju svežinu života. Zato, ono što je čvrsto neće pobediti.

(Lao Ce)

Glava prva

Za vreme carevanja imperatora Teodosija Velikog živeo je u Konstantinopolju jedan poznati čovek, „patrikije i eparh“, po imenu Ermije. Bio je bogat, blagorodan i znamenit; imao je istinoljubiv i čestit karakter; voleo je pravdu i mrzeo dvoličnost, a to nije bilo u skladu s vremenom u kom je živeo.

U to davno vreme u nekadašnjem Vizantionu ili ondašnjem Konstantinopolju, kao i u celom vizantijskom carstvu, bilo je mnogo sporova o veri i vrlini, koji su kod ljudi raspaljivali strasti, nicale su rasprave i prepirke, te je došlo do toga da, premda su se svi bavili blagočestivošću, uistinu nije bilo mira ni blagočestivosti. Nasuprot tome, kod primitivnih ljudi bilo je mnogo najnedoličnijih poroka, o kojima je sramota i govoriti, a kod viđenijih ličnosti carevalo je sveopšte strašno licemerje. Svi su se pretvarali da su bogobojažljivi, a sami su živeli potpuno nehrišćanski: svi su zlopamtili, jedni druge mrzeli, a prema niščim, sirotim ljudima nisu imali samilosti; sami su se baškarili u raskoši i nimalo se nisu stideli što se običan narod u isto vreme mučio u strašnim nevoljama. Osiromašene su dovodili u potčinjen položaj ili bacali u ropstvo, a često se dešavalo da bedni ljudi čak i umru od gladi ispred samih vrata raskalašnih velikaša. Pri tome, niži sloj je znao da su znameniti ljudi neprestano bili u međusobnoj zavadi i da su se često međusobno ubijali. Ne samo da su jedni druge klevetali caru, već su se i trovali između sebe na zajedničkim gozbama ili u domovima, preko potkupljenih kuvara i drugih saučesnika.

Kako gornji, tako i donji slojevi društva bili su do krajnje mere pokvareni.

Glava druga

Kod spomenutog Ermija duša je bila *mirna*; ukrepljivao ju je ljubavlju prema ljudima, kako zapoveda Hristos u Jevanđelju. Ermije je želeo da vidi iskrenu pobožnost, a ne pritvornu, koja nikome ne donosi dobra i služi samo za isticanje i obmane. Govorio je: ako veruješ da je Jevanđelje božanstveno i da otkriva kako treba živeti da bi se iskorenilo zlo u svetu, onda treba da činiš kako je objašnjeno u Jevanđelju, a ne samo da ga smatraš dobrim i pravednim, a da uprkos tome tvoriš nešto sasvim drugo. Čitamo: „Oprosti nam dugove naše, kao što i mi opraštamo“, a istovremeno nikome ništa ne opraštamo i za svaku se uvredu ljutimo i dosađujemo bližnjem zbog dugova, ne štedeći ni njegove snage ni život.

Ostale velmože su počele da se šale sa Ermijem i da mu se podsmevaju; govorili su mu: „Verovatno hoćeš da svi postanemo prosjaci i budemo goli, da jedni drugima pozajmljujemo košulje. Tako se ne može u državi.“ On im je odgovarao: „Ne govorim ja o državi, već samo o tome kako treba živeti po učenju Hristovom, koje svi nazivate božanstvenim.“ A oni odvraćahu: „Vrlo važno, nemoguće je.“ I prepirali su se, a potom su ga počeli ogovarati pred carem da je oglupavio i da nije prikladan za svoju službu.

Ermije je to saznao, te je stao razmišljati kako je teško i počast zadržati i istovremeno život provoditi po Hristovom učenju.

I čim je Ermije otpočeo silnije da se udubljuje u sam problem, počelo mu se otkrivati da oba ova zahteva ne može u potpunosti sjediniti, i da treba od dve odabrati jednu mogućnost: ili napustiti Hristovo učenje ili ostaviti ugled, zato što se zajedno nikako ne slažu, a ukoliko ih prinudno ograničiš na bilo koji deo, onda će se nakratko složiti, i potom opet razdvojiti još dalje no što su do tada bili. „Otići će jedan zloduh i opet se vratiti, dovodeći još sedam sa sobom.“ Sa druge strane, Ermije je shvatio i to da ukoliko počne sve da optužuje i da se sa svima spori, od svih će se i udaljiti, pa će ga ostale velmože oklevetati pred carem, nazivajući ga izdajnikom i ubiće ga.

„Ugodivši jednima, – mislio je – neću ugoditi drugima: ako sa lukavima pođem ožalostiću svoju dušu, a ako sa bezazlenima ostanem neću im biti od pomoći, a na sebe ću navući bedu. Predstaviće me kao zlonamernog čoveka koji seje nemir, a ja neću moći da podnosim lažne optužbe i počeću da se pravdam. Tada će moja duša podivljati i počeću da optužujem svoje tužitelje, i sam ću učiniti isto takvo zlo kao i oni. Ne, neka ne bude tako. Neću nikog da sramotim i prekorevam, jer je sve to protivno mojoj duši; bolje je da s tim sasvim svršim. Poći ću caru i zamoliću ga da mi dopusti da sa sebe skinem

svaku vlast i da negde proživim svoj vek kao običan čovek.

Glava treća

Kako je Ermije zamislio po svojoj pameti, tako je i učinio. Ni na šta se nije žalio caru Teodosiju i nikoga pred njim nije okrivio, već je samo molio da ga opozove iz službe. Car je nagovarao Ermija da ne napušta dužnost, ali ga je potom otpustio. Ermije je dao ostavku („odbaci od sebe svaku vlast“). U to vreme preminula je žena Ermijeva i bivši velmoža, ostavši sam, poče da razmišlja drugačije nego do tada:

„Nije li ovo znak odozgo?“, pomisli Ermije. „Car me je oslobodio od službenih briga, a Gospod razrešio supružanstva. Žena mi je umrla i nemam nikog među rodbinom o kome bih se morao starati svojim imetkom. Sada mogu brže poći ka jevanđelskom cilju. Šta će mi bogatstvo? Od njega su svagda samo neizbežne brige, pa, iako sam se od službenih stvari povukao u stranu, bogatstvo me primorava da se brinem o njemu i opet me uvlači u takve poslove koji ne priliče onome ko hoće da bude Hristov učenik.“

A Ermijevo bogatstvo beše veoma veliko („beše u njega bogatstvo nepresušno“). Imao je i kuće, i sela, i sluge, i svakakve dragocenosti.

On tada svoje sluge pusti na slobodu, a sve ostalo „bogatstvo nepresušno“ prodade i novac razdeli siromašnim ljudima koji su živeli u bedi.

Postupio je tako zato što je hteo da „bude savršen“, a onome ko želi da dostigne savršenstvo, Hristos je krotko i jasno ukazao na put: „Razdeli sve što imaš i pođi za Mnom.“

Ermije je sve ispunio u celosti, tako da ništa nije ostavio za sebe, i radovao se što mu sve to nije padalo teško i žalosno. Na samom početku bilo mu je drago što to čini, a potom mu beše još prijatnije kada poče da razdeljuje sve, tako da odlazak visokim jevanđeljskim ciljevima bez tereta ništa nije sprečavalo niti ometalo.

Glava četvrta

Oslobodivši se vlasti i bogatstva, Ermije tajno napusti prestonicu i pođe da traži jedinstveno mesto gde mu se niko ne bi mešao u očuvanje sopstvene čistote i svetosti radi bogougodnog življenja.

Posle dugog puta, koji je prešao pešice i bosih nogu, Ermije se približi dalekom gradu Edesi i sasvim neočekivano nađe ovde sebi „nekakav stub“. Bila je to visoka kamena stena sa udubljenjem, u čijem središtu beše mesto kao stvoreno da se jedan čovek tu nastani.

„Evo, – pomisli Ermije, – ovo mesto je za mene spremljeno.“ I istog trena se do tog mesta pope po nekakvom starom brvnu, koje je bilo oslonjeno na stenu, a potom to brvno odgurnu. Ono se otkotrljalo duboko u provaliju i prelomilo se, a Ermije je ostao da tu stoji trideset godina. Za sve to vreme molio se Bogu, želeći da zaboravi na licemerje i drugu zlobu koju je video i koja ga je tako bolno uznemiravala.

Ermije je sa sobom na stub poneo samo jedan dugačak kanap, koji mu je dobro došao, jer se za njega grčevito držao kada je ležao.

Prvih dana, Ermije je zaboravio da podigne ovaj konopac, pa ga je primetio maleni pastir koji je ovde došao da napasa koze. Pastir stade zatezati taj konopac, a Ermije ga dozva i reče mu:

– Donesi mi vode. Veoma sam žedan.

Mališan mu doturi svoju šuplju tikvu s vodom i reče:

– Ispij i ostavi tikvu za sebe.

Dao mu je takođe i korpu s pregršt crnih, oporih plodova.

Ermije pojede bobice i reče:

– Bog mi je poslao hranitelja.

A mališan, tek što uveče vrati stado koza u selo, odmah ispriča svojoj majci da je na steni video starca. Njegova mati je otišavši do bunara o tome ispričala drugim ženama, i tako su ljudi saznali za novog stolpnika. Požurili su iz sela Ermiju i doneli su mu sočiva i suvu slamu na kojoj bi mogao da sedi. Tako se nastavilo i nadalje.

Ermije je na dugačkom konopcu spuštao pletenu korpu i izdubljenu tikvu, a ljudi su u nju stavljali listove kupusa i suve nekuvane semenke, a tikvu su punili vodom. Time se bivši vizantijski velmoža i bogataš Ermije hranio trideset godina. Hleb i ono što je pripremljeno na vatri nije jeo, tako da je zaboravio ukus kuvane hrane. Po ondašnjem shvatanju, to je bilo prijatno i ugodno Bogu. Za svojim razdeljenim bogatstvom Ermije nije žalio, nije ga se čak ni sećao. Ni sa kim nije razgovarao i živeo je strogo i surov, podražavajući svojim tihovanjem Iliju.

Seljaci su smatrali Ermija sposobnim da tvori čudesa. On im o tome nije govorio, ali su oni tako verovali. Bolesni su dolazili, stajali u senci koju je stub obasjan suncem bacao na zemlju i potom odlazili, nalazeći da osećaju olakšanje. A on je samo ćutao, usmeravajući svoj um na molitvu ili izgovarajući napamet tri miliona Origenovih stihova i dvesta pedeset hiljada stihova Erigorija, Pijerija i Stefana.

Ovako je Ermije provodio dane, a uveče, kada bi prošla uzavrela sparina i kada bi njegovo lice osvežila hladovina, okončavši svoje molitve i razmišljanja o Bogu, ponekad je pomišljao i na ljude. Razmišljao je o tome da se za ovih trideset godina zlo u svetu moralo umnožiti i kako se pod velom bogomoljstva i praznoverja, koje je zamenilo postojeće učenje izmišljotinama, sada zasigurno već uklonila od ljudi svaka istinska vrlina, a ostala samo forma bez sadržaja.

Utisak koji je stolpnik poneo napustivši licemernu prestonicu bio je tako nepovoljan da je on očajavao za sav svet i nije primećivao da je kroz ovo očajavanje poništavao plan i cilj svog dela, smatrajući sebe najsavršenijim.

Ponavlja napamet Origena, a sam misli: „Pa, neka je tako – neka sav zemaljski svet i ljudi u njemu zavrede večnost, kao deca u školi neka se pripremaju kako bi se obreli u večnosti i tamo pokazali svoje uspehe iz ovdašnje škole. Ali kakve će uspehe pokazati kada žive samoljubivo i zlobno, a ničemu se od Hrista nisu naučili i mnogobožačke navike nisu zaboravili? Neće li večnost biti pusta? Neka se uteši Origen mišlju da Tvorac nije mogao upasti u grešku, videvši „kako je sve veoma dobro“, iako zapravo nikako ne valja. A Ermiju se upravo činilo da „sav svet u zlu leži“ i njegov um uzaludno je nastojao da shvati „kako u stvari Bogu ugoditi i večnost primiti?“ Nikako Ermije nije mogao da zamisli one koji bi bili dostojni večnosti, svi su mu se činili lošim, svi su sa zlim namerama u život došli, a ovde, živeći na zemlji, još više su se iskvarili.

I konačno je stolpnika obuzelo očajanje, pošto je zaključio da će večnost ostati pusta jer nema ljudi dostojnih da u nju uđu.

Glava peta

Jednom, dok se spuštao veo noći, stolpnik „se silno trudio da mislima dokuči kakvi su oni koji su ugodili Bogu“. Pri tom se nagao sa svoje stene glavom prema provaliji, i tada se dogodilo nešto neobično: zapahnulo ga je tiho, ravnomerno kretanje vazduha, sa kojim su do njegovih ušiju dospele sledeće reči:

– Uzalud se ti, Ermije, žalostiš i uzalud strahuješ: postoje takvi koji su Bogu ugodili i koji su u knjigu večnog života upisani.

Stolpnik, obradovavši se slatkom glasu, reče:

– Gospode, ako sam stekao milost u očima Tvojim, dopusti da mi se pokaže makar jedan takav, i tada će se duh moj uspokojiti za svu zemaljsku tvorevinu.

A tihi glas iznova šapnu starcu na uho:

– Radi toga treba da zaboraviš one koje si poznavao i siđeš sa stuba kako bi video čoveka Pamfalona.

Nakon ovog glas se utišao, a starac se pogurio u razmišljanje. Pitao se da li je to stvarno čuo ili mu se sve samo pričinilo?

I, evo, opet prolazi hladna noć, prolazi i vreo dan, i nastupa novi sumrak, i opet obara glavu Ermije i sluša:

– Spuštaj se dole, Ermije, na zemlju, treba da pođeš i vidiš Pamfalona.

– Ko je taj Pamfalon?

– On je jedan od onih kakve želiš da vidiš.

– A gde živi taj Pamfalon?

– On živi u Damasku.

Ermije se trže i opet ne beše uveren da ono što je čuo ne dolazi iz mašte. Tada u svom umu odluči da ispita ovu stvar i treći put, pa ako mu i treći put

budu upućene ove reči o Pamfalonu, onda će prestati da sumnja, pa će sići sa stene i poći u Damask.

Odlučio je da u tom slučaju obavezno dozna ko je taj Pamfalon i kako da ga potraži u Damasku.

Prošao je opet vreli dan i u prohladno veče ponovo je tanano odjeknulo u svežem vazduhu Pamfalonovo ime.

Nevidljivi glas opet je govorio:

– Zbog čega, starče, oklevaš? Zbog čega ne silaziš na zemlju i ne ideš u Damask da vidiš Pamfalona?

A starac odgovori:

– Kako mogu da idem i tražim čoveka meni nepoznatog?

– Ime čovekovo poznaješ.

– Poznato mi je ime čoveka Pamfalona, ali zar u tako velikom gradu kakav je Damask postoji samo jedan Pamfalon? Za koga od njih da pitam?

U hladnom strujanju opet odjeknu:

– To nije tvoja briga. Ti samo što pre siđi i idi u Damask, a tamo svi već znaju onog Pamfalona koji tebi treba. Pitaj prvog koga sretneš, svako će ti ga pokazati. Njega svi poznaju.

Glava šesta

Posle trećeg ovakvog razgovora, Ermije već nije sumnjao da je to glas kog treba slušati. A kojem Pamfalonu u Damasku treba da ide, Ermije se više nije brinuo. Pamfalon kojeg „svi poznaju“, bez sumnje, jeste nekakav proslavljeni poeta, ili vojnik, ili veoma poznati velmoža. Rečju, Ermije više nije imao o čemu da razmišlja, već je trebalo da ode i ispuni ono što je izmolio.

I došlo je vreme da Ermije posle trideset godina stajanja na jednom mestu izađe iz kamenite klisure i pođe u Damask…

Naravno, bilo je čudno tako besprekornom otšelniku kakav je Ermije, da ode kako bi video čoveka koji živi u Damasku, jer taj grad, po ondašnjim

merilima prirodne čistote, beše sličan gradovima koji ne slave svetost života, već se smatraju leglima greha i poroka – što bi se sada reklo za Pariz ili Beč; ali, isto tako, u starini nije bilo ništa čudno da dela pobožnosti upadljivo zasijaju u ozloglašenim mestima.

Dakako, treba ići u Damask, ali Ermije se dosetio da je nag, jer je odeća u kojoj je došao pre trideset godina sva pocepana, tako da mu je spadala sa ramena. Koža mu je izgorela i pocrnela, oči su podivljale, kosa je porasla i pobelela, a nokti su izrasli kao kod ptica grabljivica… Kako da se takav pojavi u velikom i raskošnom gradu?

Ali, glas nije prestao da ga rukovodi razležući se iz daljine:

– Ništa za to, Ermije, samo ti idi: tvoja golotinja naći će sebi pokrivač.

Uze Ermije korpu sa suvim zrnevljem i tikvu i spusti ih na zemlju, a zatim i sam, onim istim konopcem kojim je odozdo izvlačio sebi prinetu hranu, siđe sa stuba.

Stolpnikovo telo beše toliko mršavo da ga je tanak natruo konopac bez po muke mogao izdržati. On je, istina, pucao, ali ga Ermije nije ispustio i srećno je stao na zemlju. Pošao je ljuljajući se kao detence, jer su se njegove noge odvikle od kretanja i izgubile čvrstinu.

Išao je Ermije po bezljudnoj, vreloj pustinji veoma dugo i za sve vreme svog pohoda ne srete nikoga, te nije imao prilike da se stidi svoje nagosti. Približavajući se Damasku naišao je na nekakav zaboravljeni leš, sa koga je skinuo stari kožuh, baš onakav kave su u to vreme nosili inoci koji žive u opštežiću. Ermije zatrpa peskom kosti, a kožuhom ogrnu svoja leđa, i obradova se, prepoznajući u tome naročiti promisao.

Približivši se gradu Damasku kada je sunce zalazilo, starac malo uspori hod, jer sada nije znao šta da čini: da li da požuri i što pre uđe ili da bez žurbe sačeka jutarnje zrake. Očima se činilo veoma blizu, ali nogama je bilo teško. Ermije je pokušao da stigne za dana i prispeo je baš u onom trenu kada crveno sunce zalazi; sumrak se zgušnjavao i sav grad obavijao maglom, koji je upravo tada tonuo u nesagledivi greh.

Ermiju se učinio strašnim – hteo je da pobegne nazad… Ponovo mu je na pamet došla misao: nije li sve što je slušao o svom putovanju bilo samo priviđenje ili čak iskušenje? Kakvog je pravednika moguće tražiti u ovom bučnom gradu? Otkud ovde može biti pravednosti? Nije li bolje pobeći natrag, obresti se opet na svojoj kamenitoj steni i tamo stajati, ne mrdajući s

mesta.

On bi se već vratio, ali se noge nisu pokretale, a u ušima je opet čuo onaj „tihi glas“:

– Pođi, uskoro ćeš celivati Pamfalona u Damasku.

Starac se ponovo okrenu ka gradu i njegove noge kao da same krenuše.

Ermije je došao do gradskih zidina istog časa kada je straža zatvarala ulazna gradska vrata.

Glava sedma

Jedva je siroti starac uspeo da umoli stražara za dozvolu da uđe kroz vrata, davši za to svoju korpu i tikvu, a onda se sasvim sam i bez ičega obreo u potpuno nepoznatom i strašno grešnom gradu.

Na jugu se noći spuštaju brzo, sumraka skoro da nema, a tama biva tako gusta da se ništa ne može videti. Ulice, u vreme kada se ovo događalo, u istočnim gradovima još nisu bile osvetljene, a žitelji su rano zatvarali svoje domove. Tada je na ulicama bivalo veoma opasno i zato su stanovnici čvrsto zatvarali sve ulaze u kuću, kako se u mraku ne bi neprimetno prikrao nekakav drznik i pokrao ih ili ubio i podmetnuo požar. Noću se ulazi nisu nipošto otključavali ili su se otvarali samo odocnelim ukućanima ili prijateljima – i to ne svakom, nego tek kada se proveri da li je onaj koji kuca upravo taj čovek koga treba pustiti.

Kasno su ostajala otvorena samo vrata bludnica, kod kojih je ulaz svima bio otvoren: što više njih ide ka njihovom svetlu, to im je bilo bolje.

Dospevši u Damask prekriven gustom tamom, Starac Ermije nije sa sigurnošću znao gde da se pritaji do jutra. Bilo je u Damasku gostionica, ali Ermije nije mogao ni u jednu od njih da pokuca, zato što će tamo zatražiti da plati, a on kod sebe nije imao nikakav novac.

Ermije se zaustavio i, nakon što je razmislio šta je u ovakvom položaju moguće učiniti, odlučio da zatraži da ga prime na konak u prvoj kući na koju naiđe.

Tako je i učinio: prišao je najbližoj kući i pokucao.

Iza vrata se začuo glas, koji ga je upitao:

– Ko to lupa?

Ermije odgovori:

– Ja, siroti stranac.

– Ah, siroti stranac! Nije malo vas koji tumarate. Šta ti treba?

– Molim da uđem.

– Takav ovde neće dospeti. Pođi u gostionicu.

– Siromašan sam i ne mogu da platim noćenje u gostionici.

– To nije dobro, u tom slučaju idi tamo gde te znaju: oni će te možda primiti.

– Ali mene ovde niko ne poznaje.

– Ako te ovde niko ne zna, onda ni kod nas ne lupaj uzalud, već odmah odlazi što dalje.

– Ja molim u ime Hrista.

– Ostavi, molim te, to ime. Mnogo vas ovuda prolazi, svi Hrista spominjete, a u stvari lažete i iza Njegovog imena svakakvo zlo skrivate. Odlazi dalje, za tebe nema utočišta kod nas.

Ermije pođe drugoj kući i tamo opet stade kucati i moliti.

I ovde su ga upitali ne otvorivši vrata:

– Šta ti treba?

– Ja sam siroti iznemogli stranac… Pustite me u kuću da se odmorim.

Ali ponovo mu isto odgovoriše: idi u gostionicu.

– Nemam novca – odgovori Ermije i prizva Hristovo ime, ali ono izazva samo prekore.

– Dosta s izvikivanjem tog imena – odgovoriše mu iza vrata drugog doma – svi lenjivci i zločinci nešto prikrivaju ovim imenom.

– Ah, – odazva se Ermije – verujte da nikome nikakva zla nisam učinio i neću učiniti, dolazim pravo iz pustinje.

– Pa, ako si iz pustinje, onda si tamo trebao i da ostaneš. Uzalud si ovde došao.

– Nisam došao svojom voljom, već mi je tako zapovеđeno.

– Pa, onda idi tamo gde si pozvan, a nas ostavi na miru; bojimo se onih koji se pokazuju kao starci i hodaju u kožusima: vi sami ste veoma sveti, a za svakim od vas ide sedam đavola.

„Oho, kako je vreme izmenilo običaje“, pomisli Ermije. „Izgleda da ovde odavno nema stare predusretljivosti prema strancima. Svi već znaju pustinjsko predanje da iza askete ide veći niz besova nego za prostim grešnikom, a zbog toga nije dobro, već loše. I, eto, ja, pustinjak, prestojah trideset leta; u senci mog stuba ljudi primahu iscelenje, a mene niko ne pušta pod krov, i ne samo što mogu da budem ubijen od razbojnika, nego i najgorom smrću mogu biti ponižen i obeščašćen od bestidnika koji izvrću prirodu. Ne, sada još jasnije vidim da sam poslužio podsmehu sataninom, da nisam bio poslan ovde radi duševne koristi, već radi vaskolike moje pogibelji kao u Sodomi i Gomori.“

Istovremeno, Ermije je primetio da neko u tami žuri da pređe ulicu. Neznanac se osmehnu i reče:

– Baš si me nasmejao, starče!

– Čime to? – upita Ermije.

– Zar si toliko glup – moliš da te puste da prenoćiš u domu ljudi visokorodnih i bogatih! Očigledno je da ti zapravo ništa u životu ne shvataš.

Stolpnik porazmisli: ovo je, na žalost, lopov ili bludnik, ali uprkos tome on je raspoložen za razgovor: daj da ga upitam šta da činim i gde da nađem prenoćište.

– Hej, stani, – pozva ga Ermije, – kako bilo, reci mi, ima li ovde takvih ljudi koji su poznati kao čovekoljupci?

– Kako da ne, – odgovori, – postoje i takvi.

– Gde su oni?

– Evo, maločas si kucao na njihova vrata i sa njima razgovarao.

– To znači da je njihovo čovekoljublje slabo.

– Takvi su svi javni čovekoljupci.

– Zar ne poznaješ nekog ko je bogoljubiv?

– I takvi su poznati.

– Gde su oni?

– Ti su sada, po zalasku sunca, stali na molitvu.

– Poći ću k njima.

– To ti ne savetujem. Da te Bog sačuva: ako tvojim lupanjem ometaš njihovo stajanje na molitvi, onda će te zbog toga njihove sluge oboriti na zemlju i prebiti te.

Starac pljesnu rukama.

– Šta je to? – reče – čovekoljupce nikako u svoje potrebe nećeš uveriti, a pobožne od stajanja na molitvi nećeš dozvati; noć je vaša tamna i običaji vaši strašni. Jao meni! Jao!

– A ti, umesto toga što se obeshrabruješ i tražiš bogoljupce – *idi Pamfalonu*.

– Kako si rekao? – priupita otšelnik i opet primi isti odgovor:

– *Idi Pamfalonu.*

Glava osma

Otšelnik beše rad da sluša o Pamfalonu. Dakle, nije bez razloga pešačio. Ali, ko je onaj koji baš o tome u tami govori: dobro je ako je to anđeo pratilac, ali može biti da je to sam zloduh.

– Meni – reče Ermije – i treba Pamfalon, zato što sam k njemu poslat, ali samo ne znam da li je to Pamfalon o kojem ti govoriš?

– A šta ti je rečeno o tom Pamfalonu?

– Rečeno mi je mnogo, o čemu ne mogu svakome da govorim, a dodato je i da njega ovde svi *znaju.*

– Pa, ako je tako, onda govorimo o onom istom Pamfalonu o kome ti je rečeno. Jedino je taj Pamfalon koga svi znaju.

– Po čemu je svima toliko poznat?

– Zato što je prijatan čovek, koji svuda sa sobom donosi veselje. Bez njega ovde nema gozbe ni zabave, i svima je drag. Čim se negde začuje njegova siva keruša sa dugačkom njuškom kako trči zvoneći zvončićima, svi

radosno govore: „Evo, Pamfalonova Akra trči!“, što je znak da će odmah stići i sam Pamfalon i da će biti veselja i smeha.

– A zbog čega uz sebe vodi psa?

– Radi većeg smeha. Njegova Akra je čudesan, pametan i veran pas, koji mu pomaže u uveseljavanju ljudi. A, osim toga, on ima i pticu šarenog perja koju nosi u obruču na dugačkom štapu; ona je veoma skupocena: i zviždukom zviždi i sikće kao zmija.

– Zašto su Pamfalonu potrebni pas i ptica šarenog perja?

– Kako zašto? Pamfalon ne može da postoji bez smešnih stvari.

– Ko je taj vaš Pamfalon?

– A zar ti to ne znaš?

– Ne znam. Ja sam samo čuo za njega u pustinji.

Sagovornik se začudi.

– Evo kakav je! – uzviknu on. – Za njega ne znaju samo u Damasku i ostalim gradovima, nego su i u dalekoj pustinji čuli za našeg Pamfalona! Pa, tako je i moralo biti, jer drugog veseljaka kao što je naš Pamfalon nema: niko bez smeha ne može da gleda kako on izvodi svoje vesele šale, kako namiguje očima, pomera uši, poskakuje nogama i zvižduće, jezikom cokće i trese pognutom glavom.

– Poskakuje nogama i vrti glavom, – ponovi pustinjak – glumatanje, telesne kretnje i skakanje…

– Ta, ko je on, najzad?

– Lakrdijaš.

– Kako? Taj Pamfalon, kome ja idem? On je *lakrdijaš*!

– Pa, da, Pamfalon lakrdijaš, po tome ga svi i znaju: po ulicama skače, na trgovima kotrlja točak i namiguje očima, poskakuje nogama i vrti glavom.

Ermije samo što ne ispusti iz ruke svoj pustinjački štap.

– Iščezni, skloni mi se s očiju, đavole, dosta si mi se rugao! – reče.

Njegov sagovornik iz tame kao da nije čuo ovo proklinjanje, već dodade:

– Pamfalonov dom je odmah tu, iza ugla. Kod njega verovatno i sada kroz okna svetli svetlo, zato što uveče priprema svoje lakrdijaške sprave kako bi heterama spremio predstavu. Ukoliko kod njega nema ognja, ti onda u mraku

iza ugla nađi treću kućicu, uđi i zanoći. Kod Pamfalona su vrata uvek otvorena.

Rekavši ovo, glasnik nestade nekuda u tami, kao da ga nije ni bilo.

Glava deveta

Ermije, poražen onim što je čuo o Pamfalonu, stajaše u mraku razmišljajući:

„Šta mi je sada činiti? Ne može biti da je lakrdijaš onaj koga je trebalo da vidim i zarad koga je trebalo da siđem sa mog kamena i izađem iz pustinje! Kakvu to vrlinu dostojnu večnog života može da poseduje komedijant, glumatalo, opsenar koji se krevelji po trgovima i zabavlja dangube u kućama gde se pije vino i gde se predaje razvratu?

To je neshvatljivo, a noć je tamna. Nigde skrovišta – treba poći lakrdijašu.

Pustinjaku je noćni smeštaj bio neophodan – jer iako je navikao na svakojake nepogode – ostati noću u gradu na ulicama u ondašnje vreme beše opasnije nego što je to danas. Tada su lopovi krali i smucali su se takvi očajnici kakvi su se mogli videti samo uoči spaljivanja Sodome i Gomore. Bili su gori od životinja i nisu štedeli nikoga, a od njih je svako mogao da očekuje najgnusnije uvrede.

Ermije je sve to shvatao i zato se veoma obradovao kada – samo što je zamakao za ugao – odmah ugleda predusretljivi plamičak. Svetlost je izlazila iz jednog kućerka, goreći u tami jarko kao zvezdica. Verovatno je tu živeo lakrdijaš.

Ermije pođe prema svetlu i ugleda kako tamo zaista stoji veoma mali i niski kućerak, sa otvorenim vratima, iznad kojih je podignuta prostirka od trske, tako da je čitava unutrašnjost bila vidna.

Stanište nije bilo veliko – samo jedna odaja i pri tom niska, ali dovoljno prostrana da u njoj sve bude uočljivo: i domaćin, i domaćinstvo, i sve njegove rukotvorine. Po svemu onome što se dalo videti nije bilo teško zaključiti da ovde ne živi dostojanstven čovek, već upravo lakrdijaš.

Na sivom zidu nasuprot otvorenih vrata, visila je glinena lampa sa dugačkom ručkom, na čijem je kraju crvenim plamenom goreo fitilj natopljen uljem. Ovaj se fitilj silno dimio i s njega su padale ognjene kaplje vrelog ulja. Naniže, duž celog zida visile su čudne stvari, koje bi, uostalom, tačnije mogli nazvati starudijama. Svuda je bilo odeće – i saracenske, i grčke, i egipatske – a takođe je bilo i raznobojnog perja, i zvončića, i čegrtaljki, i pokrivača, i crvenih štapova, i zlatnih obruča. U jednom uglu na tavanici je bila prikucana kuka, na koju je postavljen teški štap nalik na veliku udicu. Na kraju te kuke na konopcu beše drugi drveni obruč, a na obruču je spavala, pognuvši glavu pod krilo, šarena ptica. Na njenoj nozi bio je tanki lanac kojim je zavezana za obruč. U drugom uglu nalazila se polukružna prikovana daščica i na njoj su bili zakačeni praporci, pokrivači, frule i još mnogo čudnih stvari, čiju svrhu nije mogao da nađe čak ni pustinjak koji odavno nije video sujetu gradskog života.

Na sredini, na jednom delu bio je krevet od rogozine, a na drugom sanduk; na tom sanduku, pored klupe koja zamenjuje sto, sedeo je i nešto radio sam domaćin staništa.

Njegov izgled je čudan: to je ne više mlad, već pre bi se reklo zreo čovek, zagasitog, dobrodušnog i veselog lica, s postojanim, umerenim izrazom i lakim sjajem u očima. Ali njegovo lice je obojeno, a poluseda glava sva obavijena sitnim kovrdžama na kojima se nalaze tanki bronzani obručići, s kojih u nizu vise i zveckaju sjajni kružići i zvezdice. Takav je Pamfalon. On sedi nagnut nad klupom, po kojoj su razbacani razni lakrdijaški predmeti, a pred njim su malena glinena grejalica i lemilica. Duva kroz trubicu za lemljenje u užareno ugljevlje, pričvršćujući jedan za drugi malene prstenove i ne primećuje otšelnika koji ga odavno usredsređeno posmatra.

Ali sivi pas duge njuške koji leži u senci Pamfalonovih nogu, osetivši svojim čulima blizinu stranog čoveka, podiže glavu i zalaja, te ustade na noge. S tim pokretom na njegovom vratu zazvoniše zvončići od čega se istog časa probudila i ispod krila podigla glavu ptica šarenog perja. Stresla se i nije zacvrkutala, već je na neki čudan način resko zaškripala kljunom. Pamfalon se uspravio, odvojio na tren usta od lemilice i viknuo:

– Ćuti, Akra! Zoja, ćuti! Ne plašite gosta koji nas poziva da nasmejemo rastužene bogataše. A ti, bezbrižni glasniče, koji ćeš biti nagrađen, dodade, povisivši glas – priđi brzo i govori odmah: šta ti treba?

Uzdahnuvši, Ermije mu na to odgovori:

– O, Pamfalone!

– Da, ja sam odavno Pamfalon: plesač, lakrdijaš, pevač, pogađač i sve što je kome ugodno. Koji ti od mojih darova treba?

– Grešiš, Pamfalone.

– U čemu grešim, prijatelju?

– Čoveku koji stoji u tvom domu ti darovi uopšte nisu potrebni. Nisam došao k tebi da bih te zvao na lakrdijašku igranku.

– Pa, ništa strašno! Noć je još pred nama, doći će neko drugi i pozvati nas na igranku; a za mene će i sutra biti zarade. Za mene i mog psa.

Samo, čime tebi mogu da ugodim?

– Molim te za prenoćište i želeo bih da razgovaram sa tobom.

Čuvši ove reči, lakrdijaš se osvrnu, spusti na sanduk šuplji štapić i lemilicu i, podigavši dlan iznad glave, progovori:

– Ne vidim ko si i glas tvoj mi je nepoznat… Uostalom, u mom domu budi slobodan kao da si u svome, a što se tiče razgovora… Da se ti ne šegačiš sa mnom?

– Ne, ja ti se ne podsmevam, – odgovori Ermije. Ovde sam svima stranac, a došao sam izdaleka radi razgovora s tobom. Svetlost lampe privukla me je tvojim vratima i molim te za utočište.

– Još kako mi je drago da svetlost moje lampe ne svetli samo dangubama. Ko god da si, ne stoj više na ulici. Ako u Damasku nema boljeg prenoćišta za tebe, onda te pozivam: uđi kod mene da se odmoriš.

– Hvala, – odgovori Ermije – a za tvoju srdačnost neka te blagoslovi Bog koji je blagoslovio Avramov krov pod koji je primio posetioce.

– De, de, prestani tako da pričaš. Ne treba ni spominjati, a ti se već hvataš za Avrama. Uzmi, starče, nešto lakše. Kada predahneš od puta i odmoriš se, dovoljno će biti da me blagosloviš napuštajući ovaj dom, a sada uđi brzo: dok sam ovde, pomoći ću ti da se umiješ; ukoliko me neko pozove na noćnu zabavu neću moći da se brinem o tebi. Kod nas su sada poslovi u opadanju. Počeli su da dolaze strani lakrdijaši iz Sirakuze; tako slatko pevaju i sviraju na harfi da su preoteli od nas sve najbolje poslove. Ništa ne treba da propuštamo, nego valja da odmah potrčimo kad nas negde pozovu, a sada je upravo taj čas, kada bogati i ugledni gosti dolaze da se neko vreme provedu s veselim heterama.

„Prokleti čas“, – pomisli Ermije.

A Pamfalon nastavi:

– No, ulazi, smiluj se i ne obraćaj pažnju na moju kerušu: to je Akra, moj verni pas, moj drug. Akra ne živi za strašenje, već onako kao ja, za veselje. Uđi kod mene, putniče.

Pamfalon zatim pruži gostu obe ruke i, uvevši ga stepeništem sa ulične tame u osvetljenu sobu, u trenu odskoči od njega užasnut.

Tako mu se strašan i divalj učinio pustinjak koji je ušao.

Pređašnji velmoža, prestojavši trideset godina na vetru i vrelom suncu, izgubio je čovečiji izgled. Njegove oči su sasvim izgubile boju, njegovo preplanulo telo je svo pocrnelo i prilepilo se za kosti, ruke i noge su smršale, a izrasli nokti su se savili i upili u dlanove. Na glavi je ostao jedan pramen kose, čija boja ne beše ni bela ni žuta, čak ni zelenkasta, već plavičasta kao pačje jaje; ovaj pramen je štrčao na samoj sredini glave, kao ćuba na petlu.

Izbezumljeno su stajali jedan naspram drugoga ova dva u potpunosti različita čoveka: jedan je lakrdijaš koji je krio svoj prirodni lik ispod boja, a drugi – potpuno izobličeni pustinjak. Posmatrali su ih dugodlaka keruša i ptica šarenog perja. Svi su ćutali, ali Ermije nije došao Pamfilonu radi ćutanja, već radi razgovora – i to radi velike besede.

Glava deseta

Pamfalon se prvi povrati.

Primetivši da Ermije nema uz sebe nikakav naramak, Pamfalon ga u nedoumici upita:

– Gde su tvoja korpa i tikva?

– Nemam ništa, – odgovori otšelnik.

– Pa, slava Bogu, jer danas imam čime da te ugostim.

– Meni ništa i ne treba, – prekide starac, – i nisam došao radi gošćenja. Meni je potrebno da saznam kako ti ugađaš Bogu?

– Šta to?

– Kako ti ugađaš Bogu?

– Šta ti je, starče? Kakvo moje ugađanje Bogu? Ma, ja o tome čak ne smem ni da mislim.

– O čemu ne smeš da misliš? O svom spasenju svako mora da misli. Ništa čoveku ne može da bude tako važno kao njegovo spasenje. A spasenje je nemoguće bez ugađanja Bogu.

Pamfalon ga sasluša, nasmeši se i odgovori:

– Eh, oče! Kad bi znao kako mi je smešno da te slušam. Vidi se da si odavno otišao iz sveta.

– Da, ja sam iz sveta odavno otišao; trideset godina već nisam bio među ljudima, ali, svejedno, ono što govorim je istina i saglasno je veri.

– A ja se – odgovori Pamfalon – s tobom ne sporim, nego ti kažem da sam čovek veoma promenljivog života. Po zanimanju sam lakrdijaš i ne razmišljam o pobožnosti, već skačem, obrćem se, igram, lupam rukama, namigujem, vrtim se i tresem glavom ne bi li mi dali bilo šta za moje zasmejavanje. O kakvom ugađanju Bogu mogu da mislim u takvom životu?

– Zašto ne ostaviš takav život i ne počneš da vodiš bolji?

– Ah, druže dragi, to sam već probao.

– I šta je bilo?

– Ne uspeva.

– Probaj još koji put.

– Ne, sada već nema razloga da se proba.

– Zbog čega?

– Zbog toga što sam davnih dana propustio priliku da ispravim svoj život, kakve više ne može biti.

– Otkud znaš? Po tebi, ne može biti, a Bogu je sve moguće.

– Ne, o tome nemoj više da mi govoriš, jer neću još više da iskušavam Boga, ako već ne umem da se koristim Njegovom milošću. Sam sam sebe ostavio bez spasenja, i neka tako i bude.

– Ti si, znači, očajan?

– Ne, ne očajavam, ja sam samo bezbrižan i veseo čovek i razgovarati sa mnom o veri… Prosto je neumesno.

Ermije odmahnu glavom i reče:

– U čemu se, ipak, sastoji tvoja vera, veseli, bezbrižni čoveče?

– Verujem da sam od sebe ničeg dobrog učiniti ne mogu, a ako Onaj koji me je stvorio nešto bolje od mene sada učini, pa, to je Njegova stvar. On sve može da iznenadi.

– A zbog čega se sam o sebi ne brineš?

– Nemam kad.

– Kako to nemaš kad?

– Tako što živim u sujeti, a kada se naročito zamislim o spasenju, onda na mene navali čamotinja, i umesto dobra ispadne veće zlo.

– Govoriš protivrečno.

– Ne, to je istina. Kada razmislim, to sam od slabog karaktera postao uznemiren i opet sam sve uništavao i ostajao na svom lakrdijaškom nivou.

– Pa, ti si onda propao čovek.

– Vrlo moguće.

– A ja mislim da ti uopšte nisi onaj Pamfalon koji je meni potreban.

– Ne mogu da ti na to odgovorim, – reče lakrdijaš – ali mi se čini da sam u ovom času, kada sam tako srećan što mogu da poslužim tvome stranstvovanju, sada, nažalost, baš taj Pamfalon koji ti je potreban, a ono što ti dalje bude trebalo, to ćemo sutra tražiti. Sada ću oprati tvoje noge, ti pojedi šta se nađe i lezi da spavaš a, a ja ću poći da lakrdijašim.

– Meni trebaju tvoje besede.

– Besede! – opet uzviknu Pamfalon.

– Da, meni trebaju tvoje besede, zbog njih sam došao i dok ne čujem ne odlazim od tebe.

Pamfalon pogleda na starca, dotače njegov sinji pramen i potom se neočekivano nasmeja.

– Šta je to tebi, veseljače, toliko smešno u mojim rečima? – upita Ermije.

A Pamfalon odgovori:

– Oprosti zbog mog bezumlja. Ja se to po navici smejem i zbijam šale. Ti ne želiš da me se okaniš, a ja pomišljam da bi mi, po svoj prilici, dobro došlo da te uzmem i povedem po gradu. Bilo bi mi zgodno da te vodim i

pokazujem po Damasku. Svi bi se okupljali da te vide; ali me je sramota što tako mislim o tebi, neka i tebe bude sramota da se smeješ meni.

– Ja se nikome ne smejem, Pamfalone.

– Zašto onda kažeš da hoćeš od mene besede za tvoje poučavanje? Kakve pouke mogu ja, bedni lakrdijaš, da pružim tebi, mužu koji ima snagu da rasuđuje o Bogu i ljudima u svetoj tišini pustinje? Gospod me nije sasvim lišio svog svetog dara razuma, i ja znam kakva je razlika između mene i tebe. Ne rastužuj me, starče. Dozvoli mi da ti operem noge i odmori se na mojoj postelji.

– Dobro, – reče Ermije – ti si domaćin u svom domu i čini šta hoćeš.

Pamfalon prinese lavor sveže vode i opravši noge gostu, dade mu da jede, a potom ga smesti u postelju i prošaputa:

– Sutra ćemo razgovarati, a sada te samo jedno molim: ne plaši se ako neko od pridošlica počne da lupa na moja vrata ili da nešto baca u zid. To ništa ne znači, samo me dokoličari zovu da ih razveselim.

– A ti ustaješ i odlaziš?

– Da, ja idem u bilo koje vreme.

– I zar je moguće da ideš svuda?

– Naravno, svuda: pa ja sam lakrdijaš i ne mogu da biram.

– Jadni Pamfalone!

– Kako bilo, moj oče! Mudraci i filozofi ne traže moje umeće, a trebaju ga lenjivci. Odlazim na trgove, stojim na trkalištima, vrtim se na gozbama, izbivam u šumarcima izvan grada, gde se šetaju mladi bogataši, a noću najviše u domovima veselih hetera…

Kod poslednjih reči Ermije samo što ne zaplaka i još žalosnije uzviknu:

– Jadni Pamfalone!

– Šta da radim, – odgovori lakrdijaš – ja sam, zaista, veoma jadan. Ja sam sin greha i kako sam u grehu začet, tako sam sa grešnicima i odgajan. Ničem drugom, osim lakrdijaštva, nisam naučen, a u svetu sam morao da živim zato što je ovde živela, u grehu me začevši i rodivši me, moja mati. Nisam mogao da podnesem to da moja mati pruža ruku nepoznatom čoveku za hleb i hranio sam je svojim lakrdijašenjem.

– A gde je sada tvoja mati?

– Verujem da je ona sada kod Boga. Umrla je na istoj postelji na kojoj ti sada ležiš.

– Tebe vole u Damasku?

– Ne znam šta znači reč „voleti“, ali me možda i vole, bacaju novac za moje zabavljanje i ugošćavaju me za svojim stolovima. Pijem u tuđe zdravlje skupoceno vino i plaćam ga svojim šalama.

– Ti piješ vino?

– O, da, pijem vino i volim da ga pijem, u to nema nikakve sumnje. Ta, bez njega i ne može biti čoveka koji se drži veselog društva.

– Ko te je upoznao s tim društvom?

– Slučaj ili, bolje da kažem… Ne umem to da objasnim tvom blagočešću. Mati je moja u mladosti bila vesela i prelepa. Moj otac je bio poznati čovek. On me je odbacio, a od ostalih ljudi iz staleža niko me nije prihvatio. Uzeo me isti ovakav lakrdijaš, i mnogo me je kinjio i tukao, ali, svejedno, hvala mu, naučio me je ovom poslu, i sada niko bolje od mene ne baca koturove da se u letu spoje, niko tako ne pucketa jezikom, ne pomera njušku, ne pljeska rukama, ne prepliće nogama i ne trese glavom.

– I tebi ovaj zanat još nije mrzak?

– Najčešće mi se ne dopada ono što radim, naročito kada vidim kako kod hetera provode vreme velmože, koji bi trebalo da misle o dostojanstvu naroda, i kako u vesele domove dolazi rascvetala mladost, ali ja sam u tome odnegovan, i samo time umem sebi da zaradim hleb.

– Jadni Pamfalone! Pogledaj, evo već je i glava tvoja pobelela, a ti sve do sada plješćeš rukama, i sitno pocupkuješ nogama, i treseš glavom kod propalih bludnica. I ti ćeš sam propasti s njima.

A Pamfalon odgovori:

– Ne žali me što uplićem nogama i vrtim se kod hetera. Hetere jesu grešnice, ali su prema nama, slabim ljudima žalostive. Kada se njihovi gosti napiju, one same idu i za nas od bekrija uzimaju darove, a povremeno za nas čak uporno i ponizno mole.

Primetivši da se Ermije okrenuo, Pamfalon ga je nežno dodirnuo po ramenu i blago rekao:

– Veruj mi, uvaženi starče, da živo svagda živim ostaje, a kod hetera u grudima često kuca prelepo srce. A žalosno nam je na gozbama bogate

gospode. Tamo se često sreću podli ljudi; oni su gordi, nadmeni i hoće veselje, a slobodan smeh i šale ne trpe. Tamo traže ono čega se priroda ljudska stidi, tamo nam prete udarci i rane, tamo čupaju moju šarenu pticu, tamo rigaju i pljuju u nos moje keruše Akre. Tamo ništa ne koštaju uvrede za uboge, a ujutru… Odlaze za videla da se mole.

– O žalosti, o žalosti! – prošaptao je Ermije, „vidim da je on još sasvim daleko od toga da shvati u šta je ogrezao; ali su njegov um i njegova priroda može biti dobri… Zbog toga sam, sigurno, kod njega i poslat kako bih izveo njegovu obdarenu dušu na drugi put.“

I reče mu nadahnuto:

– Odbaci svoj gnusan zanat, Pamfalone.

A ovaj mu spokojno odgovori:

– Veoma rado, ali ne mogu.

– Obrati se Bogu i On će ti pomoći.

Pamfalon zadrhta i slabim glasom moljaše:

– Reči! Zašto tražiš u mojoj duši ono što hoću da zaboravim!

– Aha! Ti si već dao zavet vere i opet ga pogazio?

– Da, ti pogađaš: učinio sam to rđavo delo, dao sam zavet.

– Zašto zavet nazivaš rđavim delom?

– Zato što se hrišćanima zabranjuju zaklinjanja i obećanja, a ja, kakav god da sam, ipak sam hrišćanin i opet sam dao obećanje i pogazio ga. A sada znam, zar slab čovek može dati obećanje Svemogućem, Koji je predvideo šta će sa njim biti i Koji ga oblikuje kao što grnčar oblikuje glinu na grnčarskom točku? Znaj, starče, da sam imao mogućnost da odbacim lakrdijaštvo i nisam ga odbacio.

– A zašto nisi odbacio?

– Nisam mogao.

– Kakvi su ti to odgovori? Ti sve „ne možeš“!

Zašto ti i možeš i ne možeš?

– Da, i mogu i ne mogu zato što… Ja sam nemaran, ne mogu o svojoj duši da mislim kada postoji neko kome treba pomoć.

Starac se podignu sa kreveta i, uperivši oči u lakrdijaša, uzviknu:

– Šta si rekao?! Ti ne mariš da izgubiš svoju dušu u beskonačne vekove vekova, samo da bi nešto učinio u svom kratkom životu za drugoga! Imaš li predstavu o užarenom plamenu ada i o dubinama večne noći?

Lakrdijaš se osmehnu i reče:

– Ne, ja o tome ništa ne znam. Ta, kako mogu i znati o životu mrtvih kada čak ne znam sve ni o živima? A ti znaš o tartaru, starče?

– Naravno!

– Ja, međutim, vidim da ti ne znaš mnogo o onome što postoji na zemlji. Meni je to čudno. Govorim ti da sam nevaljao čovek, a ti mi ne veruješ. I ja tebi ne verujem da znaš o mrtvima.

– Nesrećniče, imaš li makar predstavu o samom Bogu?!

– Imam samo neznatnu predstavu, ali zbog toga ne očekujem veliku osudu, zato što ne spadam u plemiće i nisam slušao lekcije kod sholastičara u Vizantiji.

– Boga možeš znati i služiti Mu bez nauka sholastičara!

– Slažem se sa tobom. Ovako uvek govorim u umu sa Bogom: Ti si Tvorac, a ja tvar: ne mogu da Te shvatim. Ti si me ugurao u ovu kožnu rizu i bacio ovde na zemlju da se mučim, a ja skitam po zemlji, vučem se, trudim. Hteo bih da znam radi čega je sve tako neshvatljivo stvoreno, ali neću da budem kao lenjivi rab, koji se sa Tobom raspravlja. Biću ti prosto pokoran i neću početi da razabiram šta Ti misliš, već ću prosto uzeti i ispuniti ono što je Tvoj prst nacrtao u mom srcu! A ako zlo učinim, Ti oprosti, zato što si me sazdao sa jadnim srcem. Ja s njim i živim.

– I ti se nadaš da ćeš se ovim opravdati?

– Ah, ja se ničemu ne nadam, nego se jednostavno ničega ne bojim.

– Kako? Ti se ni Boga ne bojiš?!

Pamfalon podiže ramena i odgovori:

– Istina, ne bojim se: ja Ga volim.

– Bolje drhti!

– Zbog čega? Zar ti drhtiš?

– Drhtim.

– I sada si klonuo?

– Više nisam onaj koji sam bio nekada.

– Verovatno si učinio mnogo?

– Ne znam.

– Ovo si dobro rekao. Zna onaj ko sa strane posmatra, a ne onaj koji tvori svoje delo. Ko dela, taj sebe ne vidi.

– A jesi li za sebe nekad mislio da si dobar?

Panfalon je ćutao.

– Molim te, – ponovio je Ermije – reci mi jesi li za sebe nekad mislio da si dobar?

– Da, – odgovorio je lakrdijaš – mislio sam.

– A kada je to bilo?

– Zamisli, to je bilo upravo u onom času kada sam sebe udaljio od Njega.

– Bože, šta govori ovaj bezumnik!?

– Govorim suštu istinu.

– Ali, čime i kako si sebe udaljio od Boga?

– To sam učinio za jedan udisaj.

– Odgovori mi, šta si učinio?

Pamfalon je hteo da odgovori šta je s njim bilo, ali istog časa rogozinu prstima razgrnuše sa vrata dve mlade pocrnele ženske ruke i dva zvonka ženska glasa istovremeno progovoriše:

– Pamfalone, smešni Pamfalone, ustani što pre i pođi sa nama. Pohitale smo od naših hetera kroz mrak po tebe… Što pre kreni, kod nas su jazbina i aleja pune bogatih gostiju iz Korinta. Ponesi sa sobom obruče i žice i Akru i pticu. Noćas možeš mnogo da zaradiš za svoje šale i makar malo povratiš svoj veliki gubitak.

Ermije pogleda ove žene, a njihova sjajna topla koža, njihove poluotvorene usne i pomućene oči, pogled pomeren u stranu, savršeno odsustvo bilo kakvih misli na licima i miris njihovih strasnih tela prevariše ga. Pustinjaku se učinilo da čuje i duboku tutnjavu krvi u njihovim žilama, i udaljeni topot kopita, i dahtanje, i zapah oštrog Silenovog znoja.

Ermije zadrhta od straha, pribi se k zidu i pokri glavu asurom.

A Pamfalon, nagnuvši se na njegovu stranu, tiho reče:

– Eto, vidiš, imam li vremena da razmišljam o uzvišenom? – i, promenivši glas u gromak i veseo, odgovori ženama:

– Odmah krećem k vama, moje nilske otrovnice.

Pamfalon zviznu svojoj Akri, uze štap na kome je u obruču sedela njegova šarena ptica i, pokupivši ostale lakrdijaške sprave, izlazeći ugasi lampu.

Ermije ostade sam u pustom staništu.

Glava jedanaesta

Ermije nije brzo zaspao. Dugo je razmišljao kako da usaglasi ono zbog čega je došao, s onim što ovde nalazi. Najzad, može se odmah videti da je lakrdijaš dobrodušan čovek, ali je u svemu lakomislen: on zabavu stvara, rukama pljeska, nogama poskakuje i trese glavom, ne želeći da ostavi ove besovske igre. Da li može to da čini kad je tako duboko zašao u obesan život? Evo, gde se on, na primer, nalazi sada, pošto je odjednom otišao s onim ženama, iza kojih u vazduhu još stoji tutnjava njihove krvi i lebdi strasni Silenov znoj?

Ako su takve bile izaslanice, kakva je tek ona kojoj služe u njenom odvratnom domu!?

Otšelnik se naježi.

Šta mu je trebalo da, posle trideset godina stajanja, siđe sa stene, pešači mnogo dana da bi strašno iscrpljen došao i video u Damasku onu tamnu stranu greha, od koje je pobegao iz Vizantije? Ne, sigurno ga nije anđeo Božiji poslao ovde, već sablažnjivi demon! Ne treba više ni misliti o tome, treba odmah ustati i bežati.

Starcu je bilo teško da se podigne – njegove noge su posustale, daleki put, pustinja vrela i ispunjena stravom: ali on nije štedeo svoje telo… On ustaje, luta i tamo po širokim ulicama Damaska izbegava pesme, pijani zveket čaša u domovima… Strasni miris nimfi i sam Silen – sve je protiv njega poput zapljuskujućih talasa: ali, njegovim nogama je data nesvakidašnja snaga i odvažnost. On trči, trči, vidi svoju stenu, hvata se za njena kamena rebra,

hoće da uđe u svoju pećinu, ali nečija ga moćna ruka vuče za noge i spušta dole na zemlju, a nevidljivi glas preteći mu govori:

– Ne odlazi od Pamfalona, moli ga da ti ispriča kako je izvršio delo svog spasenja.

To je Ermija tako oduvalo nazad, da je malo nedostajalo da se uguši od naleta vetra. Otvorivši oči, ugledao je dan, i shvatio da se nalazi u Pamfalonovom staništu. Video je i samog lakrdijaša kako leži, sklupčan na golom podu, i spava, a njegov pas i ptica šarenog perja uz njega dremaju…

Pored Ermijevog uzglavlja stajale su dve posude od gline, jedna s vodom, druga s mlekom, a na svežim zelenim listovima mladi kozji sir i sočno voće.

Ničeg od toga sinoć nije bilo…

Znači, pustinjak je čvrsto spavao, a kada se njegov umorni domaćin vratio, nije pravo otišao na spavanje, nego je najpre poslužio gosta.

Lakrdijaš je spremio sve što je negde nabavio kako bi se gost ujutro mogao okrepiti…

Ni sira ni voćnih plodova u domu lakrdijaša Pamfalona ranije nije bilo, a sve ovo, očigledno, njemu je bilo dato tamo odakle se vratio, zabavljajući dangube u domu hetera.

On je uzeo milostinju od hetera i prineo tuđincu.

„Moj domaćin je čudak“, – pomisli Ermije i, ustavši iz postelje, priđe Pamfalonu, pa se zagleda u njegovo lice. Sinoć je video svog domaćina pri svetlosti lampe i spremljenog za lakrdijašenje, sa zavijenom glavom i licem oslikanim bojama, a sada je lakrdijaš spavao spravši sa sebe lakrdijašku masku. Njegovo lice beše mirno i prelepo. Ermiju se učini da to nije čovek, već anđeo.

„Šta je ovo? – pomisli Ermije, – možda nisam obmanut, možda i nije bilo nada mnom nikakvog iskušenja, a ovo je upravo onaj Pamfalon koji je savršeniji od mene i kod kog treba nečemu da se naučim. Bože, kako to doznati? Kako razrešiti ovu sumnju?“

Starac zaplaka, spusti se pored lakrdijaša na kolena i, zagrlivši njegovu glavu, sa suzama ga stade zvati po imenu.

Pamfalon se probudi i upita:

– Šta ti treba, oče moj?

Ali, videvši da starac plače, Pamfalon se zabrinu, brzo ustade i poče da govori:

– Zašto vidim suze na tvom starom licu? Nije li te neko uvredio?

A Ermije mu odgovori:

– Niko me nije uvredio, osim tebe, jer sam k tebi došao, a ti nećeš da mi kažeš čime si to ugodio Bogu; ne skrivaj se i ne muči me: vidim da živiš sujetnim životom, ali javljeno mi je o tebi da si Bogu mio.

Pamfalon se zamisli, a potom odgovori:

– Poveruj, starče, da u mom životu nema ničeg takvog što bi se moglo uzeti za pohvalu, već je, naprotiv, sve nečasno.

– Ti, može biti, sam ne znaš?

– Pa, kako ne znam! Znam kako živim, kao što i sam vidiš, u sujeti, a povrh toga imam i bedno srce koje mi čak i ne dopušta da živim bolje.

– Pa, eto, kaži mi o tome: kakvu ti je štetu nanelo tvoje srce i kako ti ono ne dopušta da stupiš na viši nivo? Kako se to dogodilo da si se osetio dobro kada si učino loše?

– Aha, to želiš, – odgovori Pamfalon – ako i dalje to neprestano tražiš, onda ću ti ispričati sledeći slučaj, ali ti posle moje priče verovatno nećeš hteti kod mene da se vratiš. Bolje je da ustanemo i pođemo odavde u grad, u polje: tamo, na slobodi, ispričaću ti o tom događaju koji me je sasvim udaljio od nade u ispravljanje.

– Pođimo, Boga radi, brzo, – odgovori Ermije, pokrivajući se svojim starim ritama.

Zajedno iziđoše iz grada, potom sedoše nad divljim, strmim rovom, kraj njihovih nogu leže Akra i Pamfalon poče kazivati.

Glava dvanaesta

– Ni za šta ti ne bih ispričao ono za šta me moliš, – poče Pamfalon – ali pošto ti neprestano hoćeš da me smatraš za dobrog čoveka, a mene je od toga stid, zato što takav nisam nego sam dostojan prezrenja, ispričaću ti sve. Ja

sam veliki grešnik i bekrija, ali, što je od svega najgore, ja sam obmanjivač, i to ne neki običan obmanjivač. Ja sam obmanuo Boga ne ispunivši zavet koji sam Mu dao, upravo u isto vreme kada sam na neverovatan način dobio mogućnost da taj zavet i ispunim. Slušaj, molim te, i sudi mi strogo. Želim da u tvom sudu primim živu ranu, kakvu zaslužujem za kaznu.

Nečistoću mog lakrdijaškog života video si i prema tome možeš sve da shvatiš. Potpuno sam grozan i odvratan. Istinu sam ti rekao, nisam naučen da rasuđujem o božanskom i retko kada mi to pada na pamet, ali ti si prozorljiv, bilo je momenata kada sam i ja mislio na svoju dušu. Vrzmao sam se noću radi bekrijaške zabave, a kada sam se pred jutro vraćao domu, zamislio sam se i upitao: vredi li ovako živeti? Grešiš da bi sebe preispitivao, a pitaš se zato što grešiš. I sve tako u krug. Ali, čovek je, oče, lukav, i u svakom svom položaju ište za sebe smokvino lišće da bi prekrio svoju sramotu. Tako sam i ja često o sebi mislio: u grehe se pogružujem iz nužde, a šta dobijam, o tome jedva da razmišljam. Evo, ako bi se kod mene našao neki novac, kojim bih mogao da kupim makar malu njivu i obrađujem je, onda bih istog časa ostavio svoje lakrdijaštvo i počeo da živim kao ostali časni ljudi. Tek, nisam mogao ovo da ostvarim, ne zato što nikada u moje ruke novac nije dospeo, ne, bilo je novca, no uvek bi se desilo nešto takvo da nisam uspevao da sakupim koliko je neophodno, tako da bih sve sakupljeno potrošio. Desilo bi se da je nekome teško i meni bi njega bilo žao i ja bih novac proćerdao. Ako bi mi odjednom dospelo u ruke mnogo novca, tada bih i ja ostavio lakrdijaštvo i postao ozbiljan, a krpiti komad po komad ja ne umem. Zašto me je Bog takvim stvorio? Ali, ako On milosrdnom rukom ikada spusti na mene pomoć, onda ću se i ja uzdržavati i počeću da živim dobro kao i ostali blagorodni ljudi koje poštuju i monasi i klirici, i svi oni koji za sebe očekuju carstvo nebesko.

I šta misliš!? Desilo se tačno onako kako je rečeno: iznenada mi se dogodio tako čudan događaj o kome, reklo bi se, nije bilo moguće ni misliti.

Slušaj revnosno i sudi mi strogo.

Evo, šta je bilo jednom u mom životu.

Bio sam pozvan da zabavljam goste kod ovdašnje hetere Azele. Ona nije mlada, ali je njena lepota dugovečna; od svih je ovde lepša, raskošnija i umnija. Bilo je mnogo gostiju, sve sami stranci iz Rima i bogati razmetljivci iz Korinta. Jedni su se opijali vinom i neprestano me primoravali da im pevam i sviram, drugi su hteli da ih zasmejavam i ja sam svima ugađao onako

kako su tražili. Kada sam se umorio, oni nisu želeli da čuju za to, nego su se uvredljivo šalili sa mnom, tukli me, nasilno pojili vinom, u koje su dodavali neprijatnu nečist; polivali su me i izazivali moju Akru. Vukli su je za bedra i pljuvali u njušku, a kada je Akra skičala, tukli su je i čak pretili da će je ubiti; sve sam to podnosio, ne bih li od njih što više zaradio, zato što mi je, priznajem ti, tada bilo potrebno da pošaljem u zavičaj jednog osakaćenog vojnika. Zato je umna hetera Azela, videvši kako me vređaju, okrenula sve to u moju korist: ona je otkrila svoju tuniku i primorala sve da u nju bace nekoliko novčića za mene. Gosti su mi davali mnogo, a prednjačio je debeli i gordi Or Korinćanin, čovek sa naduvenim trbuhom, a bez vrata. Or tada gromko zagrme:

– Pokaži mi, Azela, jesu li mnogo zlata stavili u tvoju tuniku.

Ona pokaza.

Or je pogleda i, nagnuvši lice s nadmenom gordošću prema Rimljanima, dodade:

– Azela, slušaj me šta ću reći: oteraj odmah od sebe sve ove goste i uzmi za to od mog sluge deset puta više od onog što su oni ostavili tvom lakrdijašu.

Azela reče gostima:

– Mudri ljudi: Fortuna ne silazi tako često smrtnicima, a Pamfalonu ona još u ovom životu nije sišla. Dajte joj mesta, a sami pođite spokojno na spavanje.

Nezadovoljni gosti odoše, a Azela me isprati poslednjeg i dade mi toliko novca da ga nisam mogao izbrojati, a ujutru, kada sam stao da brojim, prebrojao sam dvesta trideset zlatnika. Ja se obradovah i u isto vreme se rastužih.

„Evo, – pomislih – događaja posle koga više ne moram da se bavim lakrdijašenjem. Eto, Bog je tačno uslišio moje molbe. Nikada još u mojim rukama nije bilo toliko novca. Dovoljno da pobegnem od svih koji mi se podsmevaju. Sada nisam bednik. Za ovaj novac ja sam sinoć podneo mnogo uvreda, ali zato ih ubuduće više neće biti. Kraj je lakrdijašenju. Uzeću za sebe neveliko polje sa izvorom čiste vode i mnogolisnim palmama. Kupiću to polje i počeću da živim časno kao i svi ljudi sa kojima nije sramota sklapati poznanstvo ni kliru ni monasima.

Počeo sam da se divim sebi i predao sam se raznim maštarijama,

zamišljajući kako ću živeti dostojanstven život: ustajaću u ranu zoru, a ne ovako kao sada kada ležem tek ujutru; neću zviždati, već ću početi da pevam psalme; danju ću obrađivati *svoj* vinograd, a uveče ću sedeti kod *svog* potoka, pod *svojom* palmom i počeću da razmišljam o *svojoj* duši, i da pomažem putnike. Čim se pojavi neki putnik, podižem se sa voćem njemu u susret, pozovem ga k sebi, primim ga u dom, uspokojim, ugostim, a zatim povedem s njim u tišini pod zvezdanim nebom razgovor o Bogu. Promeniću u potpunosti na bolje moj život i neću biti lakrdijaš u starosti, kada propadne moja snaga. A da bi svoju odluku još više učvrstio i da slabost ne bi ni od kuda prodrla u mene, zavezao sam sebi ruke neraskidivim lancima… Učinio sam ono o čemu ti govoriš: ovog puta sam se zakleo da ću postati sasvim drugi čovek. Ali, poslušaj šta se kasnije zbilo i pred čime nisam sačuvao svoju zakletvu i obećanje.

Glava trinaesta

Da ne bih ništa potrošio, nisam pošao da otpratim kući ubogog vojnika, već sam sav novac zakopao u zemlju ispod uzglavlja i ujutro nisam podizao moju rogozinu. Pretvarao sam se da sam bolestan i nisam hteo da idem na pijančenje sa bekrijama. Svima koji su dolazili da me zovu, odgovarao sam da sam bolestan i da ću poći iz grada u planinu da se nadišem svežeg vazduha i potražim isceljujuću travku, a potajno sam otišao Jevrejinu Kapitonu, koji zna sve o tome gde se šta prodaje, i molio ga da za mene pronađe dobro polje sa vodom i hladovinom palmi. Kapiton svodnik me ubrzo obradova.

– Postoji, – govoraše – kod mene upravo ono što ti je potrebno.

I opisao mi je tako lepo polje, kakvo nisam mogao ni da zamislim. Postojao je tamo i izvor, i palme, pa još i mirisni grm, od kog struje mirisi po celoj okolini.

– Pođi, – rekoh mu – i što pre kupi za mene to polje.

Jevrejin obeća da će sve urediti.

„Evo, – mislio sam, – sada nastupa kraj mom nepoštenom životu, sada ću zaboraviti svu viku i zviždanje, skinuću sve smešne tralje, obući ću na sebe

pristojnu odeću, pokriću glavu platnom i radiću danju na polju, a uveče ću sedeti u svojoj kući i podražavati Avramovo gostoprimstvo.“

Ali, za sve to vreme osećao sam nespokojstvo. Sve mi je govorilo da ničeg od onog što sam ushteo neće biti.

Vraćajući se od Kapitona, obuzeo me je strah: nije li neko saznao da sam primio novac od gordog Korinćanina, i nije li došao u mom odsustvu i ukrao mi novac sa onog mesta gde sam ga sakrio ispod postelje? Brzo sam otrčao kući, u nemiru za kakav do tada nisam znao i, istog časa kada sam stigao, kleknuo sam na zemlju i otkopao ono što je bilo pohranjeno i prebrojao novac: svih dvesta trideset zlatnika koje mi je bacio gordi Or Korinćanin behu tu i ja ih uzeh i ponovo zakopah, a sam legoh na njih kao keruša.

Hoćeš li da znaš koga sam se bojao? Mene nije bio strah samo od onih lopova koji idu i kradu, već sam se bojao od onog lopova što živi večno sa mnom u srcu mome. Nisam hteo da znam ni o čijoj nesreći, kako sebe ne bih lišio one čvrstine koja je neophodna čoveku koji želi da ispravi put sopstvenog života, ne obraćajući pažnju na ono što se dešava sa drugima. Nisam bio kriv za njihovu nesreću.

Budući da sam, odlazeći Kapitonu i vrativši se nazad, prilično rano ustao, to me je oborio san, ali i taj je san bio ispunjen brigama: u njemu videh da sam već odavno kupio sebi čuveno Kapitonovo polje i da već živim u svetlom domu, a u mojoj blizini žubori izvor sveže vode, i aromatični grm mi miriše, i razgranale palme me osenjuju. Najednom vidim da se iskvarilo sve što je bilo lepo: u izvoru vidim ogromnu pijavicu, okolo palmi skaču ogromne žabe, a pod aromatičnim grmom izvija se aspida. Videvši aspidu tako sam se uplašio da sam se čak probudio i istog časa pomislio da li je čitav moj novac? Bio je čitav; ležao sam na njemu i niko ga nije mogao uzeti bez nasilja. Palo mi je na pamet da bogatstvo koje mi je Or bacio kod Azele verovatno nije do ovog časa ostalo tajna u Damasku. Korinćanin Or nije bacio novac na gozbi kod hetera da bi to ostalo tajna. On je, konačno, tako nešto i učinio da bi svi zavideli njegovom bogatstvu i raširili glasine koje laskaju njegovoj gordosti. I, evo, sada ljudi znaju da je kod mene novac i doći će noćas da me poharaju, a ako pokušam da im se suprotstavim, onda će me sigurno ubiti.

Pošto je kod mene rogozina bila spuštena, u sobi je nastala nesnosna sparina, i ja priđoh da podignem rogozinu i videh tada da ulicom idu dva dečaka s korpama punim hleba, a ispred njih magarac koji beše natovaren

istim takvim korpama sa hlebom. Mališani, terajući magarca, razgovarahu među sobom o meni!

– Evo, – reče jedan – naš Pamfalon sada već ni rogozinu svoju ne otkriva.

– A zašto i da je otkriva? – uzvrati drugi – njemu više nije potrebno da se krevelji: on je bogat, može da spava koliko hoće. Mislim da si čuo ono što su govorili ljudi koji su dolazili kod nas u pekaru po hleb.

– Kako da ne, čak sam se toliko uneo da mi je gazda za to dao ćušku za vrat. Nekakav uobraženko iz Korinta, da bi ponizio naše damaske bogataše, bacio je Pamfalonu kod hetere Azele deset hiljada zlatnika. On će sada kupiti kuću i voćnjak, i robove, i ležaće pored fontane.

– Nije deset, nego dvadeset hiljada zlatnika, ispravi drugi – a pri tome je novac bio u škrinji optočenoj biserima. Verovatno će kupiti polje sa palatom, postaviće oko sebe najlepše dečake sa lepezama i pozvaće mnoge učenjake i teraće ih da razmišljaju na raznim jezicima o Svetom Duhu.

Iz ovog razgovora mališana koji su razvozili hleb iz pekare uvideh da je moje neočekivano bogaćenje već poznato celom Damasku, a pri tome i sama suma koju sam posedovao po prohtevu gordog Ora, beše već više od deset puta uveličana.

Ko je sa sigurnošću mogao znati koliko mi je novca bacio gordi Or? Moglo je tu biti i tri stotine litara? Konačno, to sam znao jedino ja sam, zato što ni Or, nema sumnje, nije gledao koliko mi baca.

Ali to je bilo nevažno u poređenju s onim čime su završili svoj razgovor mališani. Jedan od njih nastavi o tome kako je sve veoma zanimalo gde sam sakrio toliko bogatstvo od dvadeset hiljada zlatnika. Ovo je naročito pobuđivalo interesovanje vojnog flautiste Amuna, očajnički smelog, koji je ranije bio vojnik u dve neprijateljske armije, potom razbojnik koji je ubio bogomoljca, nakon toga i monaha u Nitrijskoj pustinji i, na kraju, pojavio se ovde kod nas u Damasku sa flautom i crnom bludnicom, prerušen u mantiju nitrijskog brata, koga je verovatno takođe ubio. Nagu bludnicu prodao je u veselu kuću, a mantiju pohabao od dugog pića i blata s nogu besposličara, obijajući večerima pragove hetera. Takođe je često svirao na svojoj flauti prilikom mojih predstava, ali su ga najčešće hetere terale. Amun je sam bio kriv zato što je bez stida počeo da rumeni sebi obraze i pokriva obrve kao osoba ženskog pola. Time je postao mrzak ženama, kao njihov suparnik. Mene je Amun strašno mrzeo. Čak sam znao da je već nekoliko puta

nagovarao pijane ljude da me napadnu noću i nanesu mi povrede.

Sada se Amunova želja da mi naudi, naravno, pojačala, a njegove stare razbojničke navike mogle su mu pomoći da izvrši zamišljeno zlodelo. Kod njega je već bilo zlata i okupljao je one koji su mu bili potčinjeni, prisiljavajući ih da čine ono što im on naredi.

Glava četrnaesta

Misao o opasnosti koja je pretila od Amuna, proletela je kroz moju glavu kao munja i tako ovladala mnome da me je čak omela pri skidanju rogozine sa okna u želji da vratim mališane koji su prošli mimo mene, kako bih kupio svežeg hleba.

Skačući i vrteći se za ono što su mi bacali, uvek sam bio sit, i čak sam veoma često krepio sebe vinom, a sada, kada je kod mene bilo zlato, najpre sam ceo dan proveo bez hrane i bez gutljaja vina, a pri tome još i u brigama koje su narasle tako brzo kao što se brzo spuštaju naši sumraci prelazeći u tamnu noć.

Nije mi bilo do hrane: plašio sam se za svoje bogatstvo i za svoj život. Flautista Amun je stajao sa svojim potčinjenima pred preplašenim očima moje duše. Mislio sam da će neizostavno tako i biti: Amun je danju obilazio one koji su mu potčinjeni, spremne za zločine, a sada, u nastupajućoj tami, svi su se okupljali u nekakvoj pećini ili krčmi, a kada se sasvim smrači, oni će doći ovde da otmu od mene dvadeset hiljada zlatnika. Kada kod mene ne nađu onoliko koliko misle da ima, onda mi neće poverovati da Korinćanin Or nije darovao toliku sumu, i počeće da me peku i muče.

Tada sam se odjednom, na svoj užas, prisetio da se nikada nisam kako valja brinuo o čvrstom zatvaranju svog bednog staništa… Zatvarao sam ga za vreme svog odsustvovanja samo za videla, a noću sam često spavao ne stavivši reze ni na vrata, ni na prozore.

Sada to nije valjalo, i kako se noć već sasvim približila, trebalo je požuriti da se sve pregleda i da se što je moguće pre namesti, kako ne bi bilo lako provaliti.

Razmišljao sam kako je moguće iznutra podupreti vrata, ali tek što sam počeo da to pripremam, odjednom, sasvim neočekivano, rogozina se pred mojim očima širom otvori i, ne mogu reći da je neko k meni ušao, već da je upravo tuđom silnom rukom unutra ubačen nekakav čovek, potpuno umotan u plašt. Kako je upao kod mene, tako me je zagrlio oko vrata i, srušivši se, prostenjao očajničkim glasom:

– Spasi me, Pamfalone!

Glava petnaesta

U tom trenutku bio sam pun ovakvih misli: brinuo sam strahujući od Amuna, a najviše sam podozrevao da njegovo delo počinje s nekakvim lukavstvom, u čemu je Amunov razbojnički um bio veoma iskusan.

Očekivao sam bol kakav se oseća posle oštrog noža zarivenog grudi. Čuvajući svoj život, s takvom snagom sam odgurnuo ovog neznanca koji je upravo upao kod mene, da je on odleteo prema zidu i, spotaknuvši se o kladu, pao u ćošak. Istog sam časa shvatio da bi mi bilo lakše da izađem na kraj s jednim čovekom, koji se pri tom pokazao slabijim od mene, nego s nekolicinom ljudi koji će doći za njim, te sam hitro namakao zavesicu i zatvorio čvrstu rezu, a potom dohvatio u ruke sekiru i počeo da osluškujem. Bio sam rešen da udarim sekirom svakog ko bi se pojavio u mom staništu, ali ni za tren nisam skidao pogled sa onog došljaka kog sam zavitlao u ćošak.

Učinilo mi se čudnim to što je nepomično ležao u ćošku u koji je pao, a i zauzimao je tako malo mesta kao da je u pitanju nekakvo detence. Istovremeno nije ispoljavao nikakvu pretnju prema meni, većje, naprotiv, bio baš kao ja: pažljivo je pratio svaki moj pokret i, ubrzano dišući, šaputao:

– Zatvaraj… Zatvaraj, Pamfalone.

Ovo me je začudilo, stoga strogo rekoh:

– Dobro, zatvorio sam, šta ti treba od mene?

– Daj mi brzo tvoju ruku, daj mi da pijem i smesti me pod lampu. Tada ću ti reći šta mi je potrebno.

– Dobro, – odgovorih – kakve li su tvoje zamisli… Evo ti moja ruka, evo

čaše vode i mesta kod lampe.

Kada sam pružio gostu ruku, preda mnom poskoči lagano dečije telo.

– Ti nisi muškarac! Ti si žena! − uzviknuh.

Na to moj gost, koji je dotle govorio šapatom, odgovori ženskim glasom:

– Da, Pamfalone, ja sam žena – i nakon toga skide sa sebe tamni ogrtač i ja ugledah mladu, prelepu ženu, čije mi je lice bilo poznato. Skupa sa lepotom, na njemu se odražavala strašna tuga. Kosa joj je bila očešljana na razdeljak i upletena, a telo namirisano jakom ambrom, ali nije bila bez stida iako je govorila užasne stvari.

– Pogledaj da li sam dobra ili nisam? – upita, zaklanjajući se rukom od svetlosti lampe.

– Da, – odgovorih – neosporno je da si lepa i bolje ti je da ne gubiš vreme sa mnom. Šta ti treba?

A ona reče:

– Ne prepoznaješ me. Ja sam Magna, kći Ptolomeja i Albine. Kupi me, kupi Pamfalone lakrdijašu, kupi kći Ptolomejevu! Sada imaš veliko bogatstvo, a Magni zlato treba da spase muža i izbavi decu iz nevolje.

I suzama kvaseći lice, Magna naglo poče da odvezuje pojas od tunike.

Glava šesnaesta

Starče, video sam mnogo ljudi, ali tako čudan gost kod mene još nikada nije ušao… Prodavala je sebe i stradala, a sve to kao da je u meni steglo srce.

Ime *Magna* pripadalo je najlepšoj, najplemenitijoj i najnesrećnijoj ženi u celom Damasku. Poznajem je iz vremena dok je još bila dete, ali je nisam video godinama, pošto je otišla od nas sa Vizantincem Rufinom, za koga se udala po volji svog oca i svoje majke, gorde Albine.

– Stani! – povikah – poznajem te: ti si blagorodna Magna, kći Ptolomeja! U vašoj bašti više puta sam te zabavljao svojim igrama i, uz dopuštenje tvog oca, primao iz tvojih umiljatih ruku novac, pšenični hleb i južno voće! Govori brzo, šta ti se desilo, gde ti je suprug, raskošni bogataš, Rufin

Vizantinac, kog toliko voliš? Zar je moguće da su ga progutali morski talasi ili je njegov mladi život presekao mač skitskog varvarina koji je preplivao Pont? Gde je tvoja porodica, gde su ti deca?

Magna pokunjeno ćutaše.

– Reci mi, makar, kada si stigla u Damask? Zašto nisi kod svoje ovdašnje rodbine ili kod pređašnjih bogatih prijateljica, kod umne Fotine, kod učene Taore ili kod celomudrene Silvije device? Zašto su te hitre noge dovele bednom staništu sramnog lakrdijaša, kome si se sada tako žestoko podsmehnula, načinivši od mene predmet šale ovim nedostojnim predlogom?

Ali Magna je samo tužno oborila glavu i rekla:

– Pamfalone, ti ne znaš za moje strašne nedaće. Ja ti se ne podsmevam: nisam radi šale došla da prodam sebe. Moj muž i moja deca! Svi su u nevolji! Moja tuga je užasna!

– Brzo mi reci šta je uzrok tvoje tuge i, ako mogu da ti nekako pomognem, to ću već ovog časa s radošću učiniti.

– Dobro, sve ću ti reći, – odgovori Magna.

Upravo tada, pustinjače, zadesilo me je to iskušenje zbog kog sam zaboravio i svoja obećanja, i zakletvu, i sam večni život.

Glava sedamnaesta

Poznavao sam Magnu iz dana njene rane mladosti. Nisam bio u domu njenog oca, već samo u bašti, kao lakrdijaš, kada su me pozvali da razveselim detence. Kod njih je bilo malo pridošlih gostiju, zato što se čuveni Ptolomej držao gordo i ljude nesavršenog života nije poznavao. U njegovom domu nije bilo takvih okupljanja na kojima je bio potreban lakrdijaš, već su tamo dolazili učeni bogoslovi i govorili o raznim visokim stvarima, pa i o samom Svetom Duhu. Albina, žena Ptolomejeva, mati lepotice Magne, bila je pravi podstrek svom mužu. Uobražene žene Damaska nisu je volele, ali su priznavale njenu neporočnost. Albinina vernost svima je mogla biti za nauk. Izvrsna Magna umetnula se na majku, na koju je podsećala prekrasnim licem, ali njena mladost beše i prepuna milosrđa. Predivna bašta njenog oca

Ptolomeja graničila se sa velikom jarugom, iza koje je počinjalo široko polje. Često mi se dešavalo da prolazim tim poljem, ne bih li izbegao udaljenu zaobilaznicu prema letnjikovcu hetere Azele. Uvek sam išao sa svojim lakrdijaškim tovarom i s ovom istom kerušom. Akra je tada bila mlada i nije znala sve što bi trebalo da zna lakrdijašev pas.

Izlazeći u polje, zaustavljao sam se na pola svog puta, tačno naspram Ptolomejeve bašte, da bih predahnuo, pojeo ječmenu lepinju i poučio Akru. Obično sam sedeo na obronku iznad jaruge i terao kerušu da na širokom prostoru ponovi lekcije koje sam joj zadavao u mom tesnom staništu. Jednom prilikom, dok smo izvodili ove vežbe, ugledao sam prelepo lice već odrasle Magne. Delimično zaklonjena granjem, znatiželjno je posmatrala vesele trikove koje je izvodila moja Akra. Nisam dozvolio Magni da opazi da sam je primetio, već sam želeo da sa velikim zadovoljstvom vidi ono što je Akra mogla da pokaže od svoje tadašnje veštine. Da bih pokrenu kerušu, nekoliko puta sam je udario remenom, ali u času kada je Akra zacvilela, primetih da se zelenilo koje je skrivalo Magnu pomerilo i da je devojčino prekrasno lice iščezlo…

To me je tako ozlojedilo da sam još dva puta udario kerušu, a kada je ona žalosno podvila rep, iz ograđene bašte do mene su doprle reči:

– Okrutni čoveče! Zašto mučiš tu jadnu životinju?! Zbog čega primoravaš psa da čini ono što nije svojstveno njegovoj prirodi?!

Osvrnuo sam se i ugledao Magnu koja je izašla iz zaklona od drveća i, stojeći na prstima iznad niske ograde orošenog lišća, obraćala mi se, lica crvenog od gneva.

– Ne osuđuj me, mlada gospođo, nisam okrutan čovek. Učim ovog psa kako da se odnosi prema mome zanatu od kojeg se oboje hranimo.

– Odvratan je tvoj zanat, koji je potreban samo prezrenim lenštinama, – odvrati Magna.

– O, gospođo! – uzviknuh. – Svako se bavi onim što mu može dati hranu i dobro je ako ne živi na teret drugoga i ne nanosi nesreću bližnjima.

– To se ne odnosi na tebe, jer ti razvraćaš svoje bližnje – govorila je Magna, a u njenim očima mogao sam da vidim istu onu strogost kojom se oduvek odlikovala njena majka.

– Ne, mlada gospođo, – odgovorih – ti sudiš strogo i govoriš tako zato što si malo toga proživela. Ja sam čovek nižeg staleža i ne mogu da pokvarim

ljude visokog zvanja.

Okrenuo sam se i hteo da odem, ali ona me je zaustavila povikom, i nastavila:

– Ne pristaje ti da rasuđuješ o ljudima visokog zvanja. Evo, uhvati moj novčanik: baciću ti ga da novcem iz njega nahraniš svog jadnog psa.

Potom je bacila svilenu vrećicu, koja nije doletela na moju stranu, a ja sam se protegnuo da je dohvatim, ali sam se sapleo i pao na dno jaruge.

Prilikom pada silno sam se ugruvao.

Glava osamnaesta

U ovoj nevolji beše mi uteha što je tokom deset dana, koje sam proveo u omanjoj pećini na dnu jaruge, kod mene svakodnevno silazila plemenita Magna. Donosila mi je toliko ukusne hrane da je bilo previše i za mene i za Akru, a sama Magna kvasila je svojim devojačkim rukama marame, kojima je obavijala moje povređeno rame, starajući se da ublaži nesnosnu vatru koja je buktala na povređenom mestu. Pri tom smo vodili ugodne razgovore, a ja sam se naslađivao kako čistotom njenog srca, tako i jasnom svetlošću njenog razuma. Jedino mi je kod nje smetalo što nije imala nikakve slabosti i što se previše uzdala u sebe.

– Zašto, – pitala se – svi ne žive kao moja mati i moje drugarice Taora, Fotina i Silvija, kojima je sav život čist kao kristal?

Video sam da ih je veoma uvažavala i u svemu htela da ih sledi. Bez obzira na svoju mladost, htela je da me ispravi i otrgne od mog lakrdijaškog života, a kada se ja nisam odlučivao da joj to obećam, ona se ljutila.

Govorio sam joj ono što i jeste u samoj stvari.

– Zar ne znaš, – objašnjavao sam – da je potrebna krv za čast i krv za ponižavanja? Živi radi časti, a ja sam se opredelio da živim radi ponižavanja i, kao glina, ne sporim se sa svojim grnčarom. Mene je život primorao da budem lakrdijaš i ja ću ići svojim putem kao vo na povocu.

Magna nije umela da shvati moje proste reči i prema svemu se odnosila

po navici.

– Rekli su mudri, – odgovori ona – da ponižavanje dolazi kao navika, ostaje kao gost, a potom samo sebe postavlja za domaćina. Žuč, prebivajući u čistoj boci, čini je neupotrebljivom za nešto drugo, osim ponovo za žuč.

Nije mi bilo teško da shvatim da postaje nestrpljiva i da sam u njenim očima ono što je bočica od žuči, pa sam se povukao, žaleći što ne mogu brže da odem iz jaruge. Teško su mi padale njene sumnje i to što se sama brinula kako da me izvuče iz jaruge i dovede u moje stanište.

To je bilo teško učiniti zato što sam nisam mogao da hodam, a devojka je bila suviše slaba da bi mi u tome pomogla. Kod kuće nije smela da prizna svojim gordim roditeljima da je razgovarala sa čovekom prezrenog zanimanja.

I kao što jedan postupak često uvlači čoveka u drugi, tako se desilo i ovde sa uglednom Magnom. Kako bi pomogla meni, prezrenom lakrdijašu, koji ne priliči njenoj pažnji zbog svoje nedostojnosti, bila je prinuđena da se poveri nekom mladiću po imenu Magistrijan.

Magistrijan je bio mladi živopisac koji je prelepo oslikavao zidove raskošnih domova. Kada je jedanput išao sa svojim kistom onoj istoj heteri Azeli, koja mu je zapovedila da na zidovima novog trema u bašti naslika gozbu satira i nima, prolazio je obližnjim poljem, pored onog mesta gde sam ležao. Moja Akra ga je prepoznala i počela je žalosno da cvili.

Magistrijan zastade, ali, pomislivši da na dnu jaruge leži neko ko je ubijen, htede što pre da se udalji. Bez sumnje, on bi i otišao da ga Magna nije primetila i zaustavila. Potaknuta saosećanjem prema meni, ona pomeri gusto zeleno lišće i reče:

– Prolazniče, ne udaljuj se, ne otkazuj pomoć bližnjem. Ovde na dnu leži čovek koji je pao i povredio se. Ja ne mogu da ga izvučem odatle, ali ti si snažan muškarac i možeš mu ukazati pomoć.

Magistrijan se istog trena spusti dole, ugleda me i potrča u grad po nosila da bi me preneo u moje boravište.

Uskoro je sve to ispunio i, ostavši sa mnom nasamo, poče me ispitivati kako mi se desilo te sam upao u jarugu i povredio se, i kako sam mogao da živim dve nedelje bez hrane.

Pošto sam se sa Magistrijanom odavno poznavao i družio, nisam hteo da

izmišljam, već sam mu ispričao čistu istinu, onako kako je i bilo. I samo što sam stigao do toga kako me je Magna hranila i kako je svojim rukama kvasila platno u vodi i previjala mi povređeno rame, mladom Magistrijanu se ozari celo lice i on uzviknu od ushićenja:

O, Pamfalone! Kako si srećan i kako zavidim tvojoj sudbini! Ja bih rado dozvolio da mi polome ruke i noge, samo da vidim pored sebe onu nimfu, onu velikodušnu Magnu.

Odmah sam razumeo da je umetnikovo srce porazilo silno osećanje koje se zove ljubav, pa sam požurio da ga urazumim.

– Ti si pao duhom, – rekoh – Ptolomejeva kći je prelepa, o tome nema zbora, ali zdravlje svakom čoveku jeste veliko blago, a pri tome Ptolomej je tako strog, a mati Magnina, Albina, tako nadmena da ako duša tvoja uistinu oseća plamen prema lepoti ove devojke, onda iz toga ničeg dobrog za tebe ne može biti.

Magistrijan preblede i reče:

– Šta je još potrebno kazati? Zar nije dovoljno što me ona nadahnjuje?

I on nastavi da se nadahnjuje njome.

Glava devetnaesta

Kada sam prve večeri nakon oporavka došao kod Azele, Magistrijan me povede da mi pokaže prizor koji je naslikao na zidovima heterinog trema. Prostrano zdanje beše podeljeno na „sate“ iz kojih se sastoji dan čovekovog života. Svaki odeljak urađen je tako da određeni čas upućuje na izvesne životne radosti. Sav trem je u celosti bio posvećen Saturnu, čija se slika blistala pod kupolom. U glavnom krugu bila su dva krila u čast Hore, kćerke Jupitera i Temide, a ti odeljci su bili još izdeljeni: onde je bila soba Augina, odakle se videla zora; Anatolina, odakle je bio vidljiv izlazak sunca; Muzina, gde je bilo moguće baviti se naukama; Nimfi, gde se kupalo; Spondejeva, gde su se polivali; Koprida, gde su probali zadovoljstva i Elegijina, gde se molilo… I evo ovde, u jednom udaljenom uglu koji je određen za zajednička maštanja, živopisac je lakim potezom naslikao blagočestivo snoviđenje…

Bila je naslikana gozba, i mnoštvo raskošnih žena koje bih sve poimence mogao nabrojati. To su bile sve naše hetere. Ležale su sa svojim gostima za šarenim, bogatim stolom, a neki mladić je spavao, zagnjurivši se licem u korpu sa cvećem. Njegovo lice se nije videlo, ali sam po njegovoj togi znao da je to bio sam umetnik Magistrijan. I nad njim se videla lovačka hajka: lavovi u krugu nosili su na sebi mladu devojku, a ona je stajala i šaputala molitve. Bila jeto Magna.

Potapšao sam ga po ramenu i rekao:

– Dobro! Naslikao si je veoma loše; ali zašto smatraš da njene zveri nisu strašne? Znam njenu porodicu: Ptolomej i Albina čuveni su po svojoj plemenitosti, ali takođe i po gordosti. Vreme ih je štedelo, i njihovu kći takođe sve do ovog časa nije dotaklo nikakvo iskušenje.

– Šta s tim?

To da prelepa Magna ne poznaje nikakve životne nedaće. Ne shvatam zašto si istakao kod nje odsustvo straha i nepokolebljivost pred jarošću zveri? Ako je to metafora, onda je život u tom slučaju strašniji od svake zveri i može da porobi bilo koga.

– *Samo* ne Magnu!

– Ah, ja mislim *čak* i Magnu!

Govorio sam mu tako samo da se ne bi previše zanosio Magnom, ali me on prekide i došapnu mi:

– Pozvali su me da uradim paravan za njenu devojačku spavaću sobu. Dok sam crtao ugljem čak sam uspeo da razgovaram s njom. Pitala me je za tebe…

Živopisac na tren zastade.

– Ona žali što se ti baviš takvim zanimanjem kakvo je lakrdijaštvo! Rekoh joj: „Gospođo, nije svako toliko srećan da provodi svoj život kako sam želi. Neizbežna sudba može da primora smrtnika da se napije sa istočnika na čijem su dnu pijavice i aspide.“ Ona se na to samo prezrivo osmehnula.

– Osmehnula? – upitah. – U tome prepoznajem kći Ptolomeja i Albine. Meni, znaš li… Meni bi se više dopalo da je ona prećutala, a još više da je samilosno i tiho uzdahnula.

– Da, – reče Magistrijan, – ali je takođe kazala: „Bolja je smrt od

beščašća“, i verujem da je za to sposobna.

Ti brzo sudiš, – rekoh mu, – da je bolja smrt od beščašća, to je nesporno, ali može li to reći majka koja ima decu?

– Zašto da ne? Samo se seti šta je učinila mati Makavejaca.

– Da. Makavejce su ubili. A ako bi njihovu majku preplašili da će joj deca postati nekakvi lakrdijaši, kao ja, ili oni koji peru noge u domu hetera! Šta? Ja mislim, ako bi njihova mati bila i sama Magna, onda samo Bog zna šta bi ona pretpostavila: sramotu ili smrt zarad njihovog izbavljenja?

– Zašto to govoriš! – uzviknu Magistrijan odlazeći – neka je zlo ne dotakne u vekove vekova.

– O, – rekoh ja – samom dušom priključujem se tvojim željama u svemu što je dobro za Magnu.

Narednog dana Magistrijan dođe k meni veoma tužan i reče:

– Jesi li čuo, Pamfalone, tužnu vest? Ptolomej i Albina udaju svoju kćer!

– A zašto to nazivaš tužnom vešću? − upitah. – Otkad to veza dvaju srca počinje tugom, a ne radošću?

– Tako je bilo uvek kada se srce sjedinjuje bez prisnosti.

– Magistrijane! – prekinuh živopisca. – Iz tebe govori osećanje nespokojstva: njega zovu ljubomora.

Moraš je uništiti u sebi.

O, ja sam je odavno uništio, – odgovori živopisac. – Magna mi nije nevesta, a ja nisam njen mladoženja; ali strašno je to što je njen mladoženja došljak, Rufin Vizantinac.

To ime mi je bilo dobro poznato, pa sam odjednom iz ruku ispustio ono što sam u njima do tada držao.

Glava dvadeseta

Rufin Vizantinac beše čuvenog roda i veoma prefinjen, ali strašno prevejan i toliko vešt licemer, da su ga i u samoj Vizantiji smatrali

nenadmašnim u tome. Slavoljubivi Korinćanin Or i svi koji su tračili novac i snagu na gozbama kod hetere Azele bili su, po mom sudu, bolji od Rufina. Došao je u Damask sa preporukama i bio je otmeno priman kod Ptolomeja. Rufin, budući licemer, čitave dane provodio je u hladovini doma, a govorio je da čita bogoslovske knjige, i da uveče odlazi, samo radi korisnih razgovora, izvan grada, jer je u to vreme u blizini Damaska živeo stari otšelnik. Rufin je k njemu odlazio da bi se molio stojeći u njegovoj senci pri zalasku sunca, no krilati Eol ga je odatle stalno prenosio pod Azelin krov, doduše, uvek sa izmenjenim licem zahvaljujući Magistrijanovoj umetnosti. A mi smo ga prepoznavali, jer Magistrijan, kao moj prijatelj, nije od mene krio da je slikao drugo lice na Rufinovom i često smo se smejali ovoj vizantijskoj dvoličnosti. O tome je znala Azela, kao i druge hetere. One, zatvarajući vrata za svojim gostima, često razgovaraju sa nama, prostim ljudima, nalazeći kod nas i razum i srce, i vole ono što ne nalaze kod bogatih i znamenitih ljudi.

Azela je, treba reći, volela mog živopisca, ali je ta ljubav bila beznadežna, zato što je Magistrijan mislio samo o Magni čistog lica, koja mu je neprestano bila pred očima. Azela je tananim srcem saznala njegovu tajnu i time se još nežnije i ljubaznije vladala prema Magistrijanu. Kada bismo Magistrijan i ja ostajali u Azelinom domu do izlaska sunca, ona bi nam, ispraćajući svoje goste, često govorila da neke od njih razume, ali nije skrivala od nas svoj prezir prema Rufinu. Nazivala ga je gnusnim pritvorcem, sposobnim da obmane svakoga i da učini najpodliju niskost, a Azela je sve dobro shvatala. Jedanput, posle bezumnog rasipništva Korinćanina Ora, kazala nam je:

To je bedni paun… Svi ga čerupaju, a kada je ovde sa njim Rufin Vizantinac, dobro bi bilo posle svega protresti Rufinov ogrtač.

To je značilo da je Rufin morao biti i lopov… Azela nikada nije grešila, a ja i Magistrijan smo to znali.

Ali Ptolomej i Albina su gledali na Vizantinca svojim očima, a njihova dobra kći bila je pokorna roditeljskoj volji, tako da je njena sudbi na bila svršena. Magna je postala Rufinova žena sa bogatim mirazom koji mu je dao Ptolomej, posle čega ju je muž odveo u Vizantiju.

Glava dvadeset prva

Ubrzo je Ptolomeja i Albinu stigla kazna. Pokazalo se da Rufin nije bogat, i ne beše znamenit, kakvim se izdavao u Damasku, a što je najglavnije, nimalo nije bio čestit i imao je tako velike dugove da je sav Magnin bogati miraz otišao njegovim zajmodavcima. Ubrzo se Magna našla u bedi. Rufin ju je terao da traži još srebra i zlata od svojih roditelja, a kada ona to nije htela da učini, postupao je prema njoj surovo. Sve ono što su slali Magnini roditelji, Rufin je nečasno trošio, ne misleći nimalo o umanjenju duga i o dvoje dece koje mu je rodila Magna. On je poput mnogih Vizantinaca imao sklonost da ućutkuje i ponižava svoju ženu.

Ovo je toliko ogorčilo nadmenog Ptolomeja da je počeo često da poboljeva, pa je ubrzo i umro, ostavivši svojoj udovici samo neveliki imetak. Albina je sve uzela i otišla svojoj kćeri, nadajući se da će je spasiti. Ubrzo je sav novac potrošila na poklone, pomoću kojih je pokušala da se približi eparhu Valentu, pohlepnom slastoljubcu, koji je tražio priliku za ljubavnu vezu sa prelepom Magnom. Reklo bi se da je za to imao pristanak samog Rufina. Govorilo se da je Rufin čak i pristao da ustupi svoju ženu na Valentov zahtev, preklinjući je da se ona sa tim složi radi spasenja porodice, jer je Valent pretio da će ih sve predati na milost i nemilost brojnim poveriocima.

Albina ovo nije izdržala. Uskoro se preselila u večnost, a Magna je ostala sa decom u najgoroj bedi, ali se nije predala razvratnim Valentovim prohtevima. Onda je gnevni velmoža odlučio da ih sve preda vlasti zajmodavaca.

Neizmireni poverioci su smestili Rufina u tamnicu, a decu i sirotu Magnu predali u ropstvo.

Da bi učinili to ropstvo još težim, odvojili su Magnu od dece, i mališane poslali mesnom uškopljeniku, a nju odveli vlasniku nečasnog doma, koji se obavezao da će im za nju plaćati po tri zlatnika na dan.

Uzalud je protestvovala sirota Magna i tražila zaštitu. Zakon naš štiti bogataše i one koji su moćni u državi. Da je sada na svom pređašnjem mestu bio naš nekadašnji upravitelj Ermije, on bi, kao čovek pravičan i milosrdan, može biti, stao u Magninu zaštitu i ne bi dopustio sve to, ali on je zastranio: ostavio je svet misleći jedino o svojoj duši. Grozan starac! Nek mu Nebo oprosti njegovo otšelničko samoljublje.

Izgovorivši ove reči, lakrdijaš vide da pustinjak, koji je sedeo pored njega, drhti, i oseti da ga hvata za ruku. Pamfalon ga upita:

– Šta? Ti ih sažaljevaš, šta li?

– Da, sažaljevam, sažaljevam… I njih i sebe sažaljevam, – odgovori Ermije. – Nastavi svoju priču.

Pamfalon produži.

Glava dvadeset druga

Kako bi izbegao neprijatne glasine u prestonici i zasigurno uzeo svoj novac, vlasnik javne kuće nije hteo da drži Magnu u Konstantinopolju, nego ju je otpravio u Damask, gde su je svi znali kao blagorodnu i nedostupnu ženu, i zato bi sada bez sumnje svi pohitali da je zadobiju.

Robinju Magnu strogo su pazili, tako da su joj oduzeli sva sredstva za bekstvo. Nije mogla ni da liši sebe života, a na samoubistvo nije ni pomišljala zato što je bila majka i trudila se da nađe i izbavi iz nevolje svoju decu.

Tako je pod stražom i u tajnosti bila prevezena u Damask. Drugog dana, to jest upravo u onog dana kada sam se ja skrivao, ležeći na svome zlatu, proneo se glas da onaj koji to želi može zadržati Magnu kod sebe dan i noć, samo ako plati pet zlatnika. Dakle, mogao ju je dobiti svako ko plati zlatom.

Glava dvadeset treća

Onaj ko je preuzeo da prodaje Magnu za zlatnike, nije oklevao da ostvari dobru zaradu, pa je radi toga poslao pozivnice svim bogatim ljudima Damaska, kako bi ih obavestio s kakvim raskošnim blagom raspolaže.

Razvratni ljudi pojurili su u dom podvodača, a Magna je celog dana jedva uspevala da se spasi svojim suzama. Ali, prodavac joj uveče poče pretiti da će stupiti u vezu s onima koji su uzeli njenu decu i da će ih uškopiti, i ona odluči

da mu se pokori… Nakon toga napustila ju je sva snaga. Čvrsto je zaspala i usnila da je neko tiho ušao kod nje i rekao: „Raduj se, Magna! Sada si pronašla ono jedino što ti je celog života nedostajalo. Bila si čista, ali si se gordila svojom neporočnošću, kao tvoja mati; osuđivala si druge žene koje su pale, ne razmišljajući o tome čime su dovedene do pada. To je bilo strašno, ali sada, kada si i sama gotova da padneš, vidiš kako je to teško, te je nestala tvoja bogoprotivna gordost. Sada će te Bog sačuvati čistom.“

U isto vreme na vrata kuće u kojoj je bila zatvorena Magna, zakucao je jedan snebivljivi gost, skrivajući svoje lice ispod običnog ogrtača. Pozvavši gazdu, rekao je šapatom:

– Ah, ja sam veoma stidljiv, ali umirem od strasti. Uvedi me što pre kod Magne, daću ti deset zlatnika.

Prodavac beše rad, ali pre nego što je uveo neznanca k Magni, reče mu:

– Moram da ti kažem, gospodine, da je ta žena iz čuvenog roda i da me košta velikih para, koje još nisam povratio, jer ona ume da ražalosti svakog koga uvedem kod nje. Nije moja stvar ako počneš da slušaš njene reči. Moram da uzmem svoje zlato, zato što sam čovek siromah i platio sam je po visokoj ceni.

– Ne uznemiravaj se, – odgovori neznanac, nastavljajući da skriva lice – evo, uzmi svojih deset zlatnika, a ja nisam takav: znam šta znače ženske suze.

Prodavac uze deset zlatnika i povuče kanap koji je izvrnuo čašu sa bakarnom kuglom. Kugla se naročitim žlebom dotkotrlja do Magnine šatorske pregrade i zvonko pade na bakarni tas koji se nalazio kod uzglavlja njene postelje. Posle toga prodavac je odmah poveo gosta kod Magne.

Glava dvadeset četvrta

Neznanac uđe u zasebnu sobu, namirisanu lotosom i ambrom, i pri svetlosti šarenog fenjera ugleda Magnu kako leži. Nju nije probudio udarac u tas, zato što je baš u to vreme usnula onaj san, u kojem joj je otkriveno da je njena nadmenost iščezla i da je spasena zbog priznavanja svoje nemoći.

Prodavac prekori Magnu što nije čula udarac u tas i, pokazavši joj

neznanca, reče grubo:

– Ne pretvaraj se kako nisi čula da je kod tebe puštena kugla! Evo, njemu sam ustupio svu vlast nad tobom do jutra. Budi razumna i pokorna. Ako me i dalje budeš primoravala da trpim štetu, predaću te tamo gde će ti dolaziti surovi vojnici, a od njih se ne nadaj poštedi.

Rekavši to, prodavac uze kuglu i izađe, a gost zatvori za njim vrata i, okrenuvši se, tiho reče Magni:

– Ne boj se, zlosrećna Magno, došao sam da bih te spasao.

Nakon toga on sa sebe skide plašt. Magna prepozna Magistrijana i zaplaka.

– Pusti suze, prelepa Magno. Sada nije vreme da ih liješ i da očajavaš. Umiri se i veruj: ako te je Nebo sačuvalo sve do ovog časa, onda je tvoje izbavljenje nesumnjivo. Potrebno je da mi i sama pomogneš, kako bih mogao da te izbavim i povratim tvoju decu i muža.

– Da li se slažem!? – uzviknu Magna. – O, dobri mladiću, zar se u to može sumnjati!?

– Onda požuri da što pre učiniš ono što ću ti reći: sada ću se okrenuti od tebe a ti se što je moguće brže preobuci.

Magna je navukla na sebe tuniku i ogrtač, i sve drugo što je na sebi od muške odeće imao Magistrijan. On joj potom reče:

– Ne oklevaj, nego se spasavaj! Ogrtačem sakrij svoje lice baš onako kako sam učinio i ja ušavši ovde, i smelo odlazi iz ovog doma! Tvoj prezreni domaćin sam će te izvesti kroz prokleta vrata.

Magna je učinila kako joj je rečeno i blagovremeno izašla, ali čim se našla na ulici poče da brine: kuda da beži, gde da se sakrije i šta će biti sa sirotim mladićem kada se sutra njihova obmana otkrije? Magistrijana će podvrgnuti mučenju kao rušitelja zajmodavnog prava; on, konačno, nema toliko da bi platio sav dug zbog kog je Magna predata u ropstvo, pa će ga zauvek smestiti u tamnicu, mučiće ga, a ona se svejedno ne može videti sa svojom decom zato što nema čime da ih otkupi iz ropstva.

I upravo tada je ovoj ženi pala na pamet misao koja me je zauvek lišila mogućnosti da ispravim svoj put i uredim predstojeći život.

Glava dvadeset peta

Kada mi je Magna otkrila svoje patnje i ispričala o opasnosti kojoj se zbog nje izložio Magistrijan, preda mnom se jasno otvorio bezdan. Znao sam da Magistrijan nije mogao imati desetine litara zlata kojim bi platio za Magnu, i koje je svejedno ne bi moglo izbaviti od poniženja, jer ta svota nikako nije bila dovoljna za otkup njene dece od uškopljenika u Vizantiji. Ali, gde je, ipak, Magistrijan mogao uzeti ove zlatnike? Radio je u Azelinom domu, gde je uvek bila škrinjica sa blagom one bezumno u njega zaljubljene hetere… I užas obuze moju dušu… Pomislih: pokrao je škrinjicu i ime Magistrijanovo od sada je nečasno: *on je lopov*!

A sirota Magna, nastavljajući da jeca, obrati mi se onim istim rečima kojima je i počela da govori, neočekivano ušavši u moje stanište.

– Pamfalone! – vapila je – čula sam da si se obogatio, da ti je neki gordi Korinćanin dao ogroman novac. Došla sam da ti se prodam, uzmi me kod sebe kao robinju, ali daj mi novac da otkupim iz nevolje svoju decu i spasim Magistrijana koji zbog mene strada.

Otšelniče! Proživeo si život u pustinji i možda je tebi neshvatljivo kako sam se loše osećao slušajući kakvo očajanje govori iz usta ove žene, koju sam znao kao čistu i gordu u svojoj neporočnosti. Ti si se uzdigao iznad svih strasti i one te ne mogu pokolebati, ali ja sam uvek bio slabog srca. Videvši ovako strašnu bedu drugog čoveka, ja sam sebe upropastio… Opet sam lakomisleno zaboravio na spasenje svoje duše.

Zaridao sam i kroz plač zamolio:

– Radi milosti Božije, zaćuti, nesrećna Magno! Moje srce to ne može da podnese! Ja sam prost čovek, lakrdijaš, provodim život među heterama, lenjivcima i rasipnicima, ja sam bočica žuči, ali ne kupujem ono što mi predlažeš izbezumljena od tuge.

Ali Magna je tako strašno patila da me nije sasvim razumela.

– Odbijaš me! – uzviknula je sa užasom. – Jao meni nesrećnoj! Gde ću uzeti zlato da od nagrđivanja izbavim svoju decu? – tada je podigla ruke iznad glave i pala na zemlju.

Ovo me je ispunilo još većim užasom… Zadrhtao sam, videvši kako ju je

tuga ponizila dotle da je doslovno nasumice tražila da bilo ko kupi njene draži.

Glava dvadeset šesta

Požurio sam da je utešim.

– Ne, – povikah, – to uopšte nije ono što odbijam. Ja sam ti prijatelj i dokazaću to svojom spremnošću da ti pomognem u nevolji. Samo ne govori više zbog čega si došla ovde. Brzo sakupi te pletenice zbog kojih počinješ da ličiš na heteru; čistom vodom speri sa svojih ramena miomirisnu valerijanu kojom su te pokrili ljudi koji žele da te osramote, a zatim mi reci: koliko je tačno dužan tvoj muž?

Uzdahnula je i tiho prozborila:

– Deset hiljada zlatnika.

Videh da su je obmanuli: bogatstvo koje mi je bacio rasipnik Or bilo je nedovoljno da se isplati njen dug i otkupe deca.

Magna potom ućuta. Podigavši rukom spušten Magistrijanov ogrtač, htela je ponovo da pokrije svoju glavu.

Pogodio sam da hoće da ode od mene sa lošim naumom, pa uzviknuh:

– Hoćeš da odeš, gospođo Magna?

– Da, vraćam se ponovo tamo odakle sam došla.

– Hoćeš da oslobodiš Magistrijana?

Ona samo ćutke klimnu glavom u znak odobravanja.

Zaustavio sam je na silu:

– Ne čini tako, – rekoh. – To će biti uzaludno. Magistrijan je toliko plemenit i tako ti je odan da otuda neće izaći, a ti ćeš svojim povratkom samo povećati pometnju… Imam svega dvesta trideset zlatnika. To je sve što sam primio od Korinćanina Ora. Ako ljudi misle da kod mene postoji više, to su učinile glasine ili se time hvalisao sam Or, no svih dvesta trideset zlatnika treba da smatraš svojim. Ne zameri mi, gospođo Magna, ne zameri mi nijednom rečju! To zlato je tvoje; ali potrebno je da nabavimo mnogo više da

bi se sakupilo za dug tvog muža. Ne znam gde još da uzmem, ali noć samo što je počela… Magistrijan je do jutra bezbedan. Tvoj prodavac je uveren da ste vi sada sjedinjeni. Ostani kod mene i budi mirna.

Moja Akra nikog k tebi neće pustiti, a ovog časa obavestiću o tvojoj nesreći tvoje prijateljice Taoru, Fotinu i Silviju devu, čija je pobožnost poznata u Damasku… Njihove sluge me poznaju i za poklone pustiće me k svojim gospođama. Bogate su i celomudrene i neće žaliti zlata da tvoja deca budu otkupljena.

Ali Magna me usplahireno prekinu:

– Ne uznemiravaj, Pamfalone, ni Taoru, ni Fotinu, ni devstvenu Silviju. Na tvoje molbe nijedna od njih neće ništa učiniti.

– Varaš se, – odvratih – Taora, Silvija i Fotina su blagočestive žene, one odgone razvrat, i na njihovu reč od nas su već udaljili mnoge hetere iz Damaska.

– To ništa ne znači, – odgovori Magna i otkri mi da se ranije, kada je siromaštvo njene porodice doseglo do sadašnje mere, već obraćala sa molbom ovim visokorodnim građankama, ali su se one oglušile na njene molbe.

– A kada se – dodade ona – svemu ovome pridoda sramota u koju sam dospela, onda će i svaka molba za njih biti uvredljiva. I sama sam bila takva kao one i znam da pali od njih ne mogu očekivati izbavljenje.

– No, svejedno, čekaj kod mene šta će nam poslati milosrdno Nebo, – rekoh i, ugasivši lampu, zaključah ulaz svog staništa u kom Magna ostade pod zaštitom Akre, a ja se svom snagom dadoh u trk po tamnim uličicama Damaska.

Glava dvadeset sedma

Nisam poslušao Magnu, već pomoću njihovih slugu dođoh do Taore, Silvije i Fotine, i stigoh da ih podsetim šta sam o njima slušao… Magna beše u pravu za sve što mi je o njima govorila. Moje reči su kod ovih žena proizvodile samo gnev, te sam izgnan zato što sam se osmelio da dođem s

takvom molbom. Dve od njih, Taora i Fotina, narediše da me proteraju, uz istu napomenu da sam zaslužio dobre batine; ali Silvija deva naredi da me biju pred njenim licem, tako da su me njene sluge tukle bakarnim prutem, tako da sam od nje izašao okrvavljenog tela i sa zapečenim grlom.

Umoren žeđu, pobegoh do kuhinje hetere Azele da zamolim za gutljaj vode sa vinom i pođem dalje. A kuda da idem – to ni sam nisam znao.

Ali tamo, tek što sam se pojavio pod pokrivenim tremom, srela me je ljubimica hetera, zlatokosa Ada. Upravo je išla sa krčagom osvežavajućeg napitka, i ja joj rekoh:

– Prelepa Ado, budi milosrdna, osveži me, umirem od žeđi.

Ona se osmehnu i reče u šali:

– Tebi je sada do umiranja, *gospodine* Pamfalone, kada više nisi siromašan i možeš da imaš robove koji će rashlađivati vodu za tebe.

A ja joj odgovorih:

– Ne, Ado, neka je slava Bogu, više nisam bogat. Opet sam onako siromašan kao i pre i, osim toga… Moram reći, silno sam izranjavljen.

Nagnu mi posudu, a ja se sagoh da pijem. Dok sam ja pio, a Ada stajala nagnuta nada mnom, primetila je na mojim leđima krv koja se probijala iz brazgotina nanesenih bakarnom šibom pred licem devstvene Silvije. Videvši krv koja se probijala kroz tanku tuniku, Ada je užasnuto povikala:

– O, nesrećniče! Ti si stvarno krvav! Tebe su, verovatno, napali noćni lopovi! O, nesrećniče! Dobro je da si se pod našim krovom spasao od njih. Ostani ovde i sačekaj me malo: odmah ću odneti ovo rashlađeno piće gostima i u tren oka ću se vratiti da ti previjem rane…

– Dobro, – rekoh – sačekaću te.

A ona dodade:

– Možda hoćeš da javim o tome Azeli? Kod nje se sada gosti sa prijateljima upravitelj grada Damaska: poslaće da se pronađu oni koji su te povredili.

– Ne, – odgovorih – to nije potrebno. Donesi mi vode i bilo kakvu čistu tuniku.

Obukavši čistu odeću, htedoh da pođem već pominjanom Amunu, koji se bavio svakakvim stvarima, i potčinim mu se za ceo život, samo da zauzvrat

od njega uzmem novac i predam ga uškopljeniku za otkup Magnine dece.

Ada se ubrzo vratila i donela sve što mi je bilo potrebno, ali je takođe o meni ispričala svojoj gospođi, što je dovelo do toga da se, samo što je Ada obrisala rashlađenim sunđerom moje rane i prekrila mi leđa lanenom tunikom, u dovratku prolaza u kojem sam ležao na podu, pojavila Azela u raskošnoj odeći.

Glava dvadeset osma

Azela je bila sva u zlatu i biserima, od kojih je svaki bio veoma skupocen. Ove retke bisere beše joj poklonio veliki bogataš iz Egipta.

Došla je saosećajući sa mnom i naredila mi da joj odmah kažem sve što mi se dogodilo. Počeh da joj ukratko izlažem, a kada dospeh do Magnine nesreće, primetih da su Azeline oči postale ozbiljne, a Ada stade gledati u daljinu. Niz lice joj potekoše suze.

Tada pomislih: sada je vreme da otkrijem Magistrijanovu tajnu i neočekivano upitah:

– Azela, jesu li to sve dragocenosti koje poseduješ?

– Ne, to nije sve, – odgovori Azela. – Zašto pitaš?

– Za mene je to velika stvar i molim te: reci mi, gde ih čuvaš i jesu li na broju?

– Dragocenosti čuvam u škrinjici i sve su tu.

– O, radosti! – povikah, zaboravljajući svu svoju bol. – Sve je neokrnjeno! Ali gde je Magistrijan uzeo deset litara zlata?

– Magistrijan!?

– Da.

I kada stadoh pripovedati šta je učinio Magistrijan, Azela poče da šapuće:

– Eto, ko istinski voli! Moja Ada je videla kako je izašao iz doma Amunova… Sada sve shvatam: prodao je sebe u ropstvo Amunu da bi oslobodio Magnu!

Hetera Azela stade tiho da plače i da skida sa sebe zlatne narukvice, ogrlice, kao i ogromne bisere iz Egipta, i reče:

– Uzmi sve to, uzmi i trči, što je moguće pre otkupi od uškopljenika decu jadne Magne, dok ih ovaj nije izopačio!

Tako i učinih: sakupivši sav svoj novac, koji mi je dao Or Korinćanin s onim što sam primio od hetera, otpremio sam Magnu da otkupi iz nevolje muža i sinove. I sve se to svršilo uspešno, ali zato se ispravljanje moga života, i s njim sva moja nada na blaženu večnost zauvek raspršila. Tako sam i sada ostao lakrdijaš, smehotvorac i skitnica: skačem, igram, lupam u nakre[1], zviždim, pocupkujem nogama i tresem glavom. Rečju, ja sam boca, boca žuči, pokvareni gad kog ništa neće ispraviti. Evo, moj otšelniče, sve sam ti ispričao o tome kako sam protraćio bolji život i kako sam narušio obećanje dato Bogu.

Ermije ustade, pruži ruku ka svom kožuhu, i reče lakrdijašu:

– Ti si me umirio.

– Šališ se?

– Pružio si mi radost.

– U čemu je ona?

– Večnost neće biti uzaludna, – reče Ermije.

– Naravno! – potvrdi lakrdijaš.

– A znaš li zašto?

– Ne znam.

– Zato što ćeš preći u nju zahvaljujući milosrđu za mnoge od onih koje svet prezire i na koje sam i ja, gordi otšelnik, zaboravio baveći se sobom. Idi u svoj dom, Pamfalone, i čini što si činio, a ja idem dalje.

Oni se nakon toga pokloniše jedan drugom i rastaše. Kada Ermije ode u svoju pustinju začudi se videvši na onom mestu na kojem je nekad stajao gnezdo vrana. Stariji žitelji mu rekoše da su terali ptice, ali da one nisu napuštale stenu.

– Eto, tako i treba da bude, – odgovori im Ermije. – Ne smetajte im da svijaju gnezdo. Ptice treba da žive na steni, a čovek treba da služi čoveku. Kod vas je mnogo briga; hoću da vam pomognem. Slab sam, ali ću raditi prema svojoj snazi. Poverite mi vaše koze, izgoniću ih i napasati, a kada se

vratim sa stadom, tada mi dajte hleba i sira.

Žitelji se složiše i Ermije poče goniti stado koza i učiti u slobodno vreme seosku decu, a kada bi celo selo zaspalo, odlazio je penjući se na brdo i okretao svoj pogled u pravcu Damaska, gde je upoznao Pamfalona. Starac je sada voleo da razmišlja o dobrom Pamfalonu i svaki put kada se prenosio mišlju u Damask, činilo mu se da vidi kako lakrdijaš trči ulicama sa svojom Akrom i bakarnim vencem na čelu, ali s tim vencem dešavale su se čudne stvari: iz dana u dan postajao je svetliji i svetliji i, na kraju, jedne noći je toliko zasijao da Ermije nije mogao da ga gleda. Starac je u čuđenju rukom zaklonio oči, ali je blesak prodirao sa svih strana. I kroz spuštene veđe Ermije vide da lakrdijaš ne samo što sija, nego se i uzdiže sve više i više. Uznosi se sa zemlje kroz vazduh i penje se u pravcu plamteće ružičaste zore.

Kuda se on uznosi!? Pretvoriće se u pepeo, sagoreće tamo. Ermije se ustremio za Pamfalonom da bi ga pridržao ili da se, u krajnjoj meri, ne bi sa njim rastao, ali u sjajnom osvitu zore između njih se postavi prepreka… Kao da je to bila nekakva ograda od kolja ili rešetka, na kojoj se pritke jedna s drugom ne slažu. Ermije vide da je to nekakav znak – u celom vidokrugu velikim jevrejskim slovima, kao ugljem i garom, napisana je reč: „taština“.

„Tamo je moj predeo!“ – pomisli Ermije i zaustavi se, ali Pamfalon uze svoj lakrdijaški ogrtač, mahnu njime i odjednom obrisa ovu reč sa celog prostranstva, i Ermije istog časa ugleda sebe u neizrecivoj svetlosti i oseti da leti ka visinama držeći se ruku pod ruku sa Pamfalonom.

– Kako si mogao da obrišeš greh mog života? – upita Ermije Pamfalona prilikom leta.

A Pamfalon mu odgovori:

– Ne znam kako sam to učinio: samo sam video da se trudiš i hteo sam da ti pomognem kako umem. Uvek sam tako činio dok sam bio na zemlji, a s tim idem sada i u drugu obitelj.

Ostale njihove reči pisac kazivanja više nije čuo. Prohladni oblak zaklonio je gustom senkom dalji njihov put, a njihove odlazeće duše stopile su se sa rumenom zorom.

NEVINI PRUDENCIJE

(Legenda)

Glava prva

U prvim vekovima hrišćanstva u jednoj trgovačkoj koloniji na obali Sredozemnog mora živela su dva trgovca, Alkej i Hifas. Obojica su plovila na velikom brodu, koji bismo danas zvali lađom. Skupa su trgovali, a ponekad bi napadali manje brodove i pljačkali ih. Svoje drugo zanimanje, to jest razbojništvo, Alkej i Hifas su skrivali, ali je ono bilo unosnije od trgovine. Od dvostrukog zanata trgovci su postali bogati i živeli su u izobilju. Imali su najlepše kuće u celoj koloniji i oko kuća voćnjake i topla kupatila.

Hifas je bio stariji od Alkeja i imao je ženu Efrosinu, takođe već u godinama, i sina Prudencija. Alkej je bio deset godina mlađi od Hifasa i nedavno se oženio mladom i veoma lepom, dobrom i razboritom devojkom, koja se zvala Melita.

Melita je bila sinovica Hifasovoj ženi Efrosini i živela je s njom u takvom prijateljstvu, kao Hifas sa Alkejem. Sin Hifasov, umiljati dečak Prudencije, beše ljubimac obeju porodica svoje sopstvene i Alkejeve. Živeo je u obe porodice kao u svojoj, uživao je negu brižne majke Efrosine i koristio savete Alkejeve žene, mlade i prelepe Grkinje Melite.

Kada su Alkej i Hifas, zaokupljeni svojim zanatom, na duže vreme odlazili put mora, njihove žene, starija Efrosina i mlada Melita, upravljale su domaćinstvima i provodile zajedno slobodno vreme, koje im je preostalo posle kućnih poslova i svakodnevnih briga.

Efrosina je bila veoma kućevna žena, starog mnogobožačkog vaspitanja, i brinula se samo o svakidašnjem. Nije znala gramatiku, ali je zato bolje od Melite pripremala dimljeno meso, voće i ribu; a Melita, koja je došla iz grada, bavila se naukama i finim poslovima koji zahtevaju umešnost i ukus prilikom obavljanja. Efrosina je često dolazila Meliti da joj pruži korisne savete i pomoć u domaćinstvu, a plemenita Melita je iz zahvalnosti nastojala da uzvrati uslugu šijući Efrosini marame, kao i šarene lake i prozračne tunike, u koje je Efrosina volela da oblači svoje jedino i dugo očekivano dete, mališu Prudencija, koji se odlikovao izvanrednom građom i lepotom.

Prudencije je bio stamen i crnomanjast, zagasite boje lica, gustih kovrdža

orahove boje i krupnih crnih očiju ispod tamnih trepavica i obrva.

Bio je veoma nežnih i spretnih pokreta, stidljiv, vešt i skroman – i uza sve to svakome se činio drag i prijatan.

Najviše što je Melita mogla da učini za Efrosinu bilo je da poduči Prudencija gramatici i onim njoj poznatim umetnostima koje su odgovarale dečaku u tadašnjim uslovima života.

Glava druga

Melita je naučila Prudencija da čita i piše, da peva i svira na fruli, da brzo trči i baca metalne diskove i prstenove.

Pošto su Hifas i Alkej proživeli vek poludivlje, ne toliko trgujući, koliko baveći se razbojničkim poslovima, nisu znali ni za kakve umetničke veštine i razvijali su svoje snage u surovoj borbi s morem. Efrosini se, međutim, dopadalo da Prudencije bude vaspitan nežnije i prema tadašnjoj modi.

U vežbanju snage i spretnosti s Prudencijem su se takmičile njegova učiteljica, prelepa Melita i njena mlada crna robinja Marema Feničanka, koju su kraće zvali Marma.

Kada se Melita počela baviti Prudencijevim vaspitanjem, njemu je bilo svega dvanaest godina, ali je bio tako krupan i stamen da je već ličio na mladića od petnaest godina. Melita, kojoj je u to vreme bilo sedamnaest godina, beše toliko mladolika da je izgledala kao petnaestogodišnja nevesta. Primeren i u isto vreme uzdržan život i umerenost u svim naslađivanjima, kao i oslobođenost od preranog rađanja dece, toliko su poštedeli prelepo telo mlade Melite da bi prilikom susreta svaki neznanac u njoj pre video tek stasalu devojku, nego mladu ženu koja živi sa čovekom kakav je bio njen muž, razroki i pri ophođenju grubi Alkej.

Tako je devojački čist, bezbrižan i veseo bio njen živ i oštar um koji živi u slozi sa dobrim srcem i prekrasnim, čvrstim i staloženim karakterom.

Učeći Prudencija da trči po pravilima trčanja, slabašna Melita se nameštala s njim na startnu liniju i sama trčala. Često je stizala prva na cilj, gde bi zastala, okrećući se k njemu i skupljajući tankim prstima crne uvojke

koji su se rasuli po njenom čelu, koje je bilo orošeno znojem.

Skupa su bacali disk i prstenove, a sudila im je tamnoputa Marma, koju Melita nije držala kao sluškinju u pokornosti, nego kao prijateljicu – u ljubavi. Smatrala ju je prijatnom po duševnim osobinama i prelepom po telu, koje se odlikovalo harmoničnom građom i ahatnim sjajem.

Melita se bavila Prudencijem cele dve godine, a pri kraju treće, dogodila se nesreća.

Glava treća

Posle nekoliko burnih dana koje su Alkej i Hifas proveli na moru, Alkej se vratio sam u lađi. To je bilo uveče, kada su svi žitelji kolonije spavali.

Alkej je ušao u svoj dom, vrata mu je otvorila Marema i zaprepastila se primetivši na licu svoga gospodina strašan izraz. Alkej istog časa naredi sluškinji da se udalji, a sam uđe kod žene i otkri joj daje Hifas poginuo na moru.

Ova novost porazila je i u isto vreme začudila Melitu, koja je imala nekakvo svoje shvatanje o uslovima života na moru. Počela je da ispituje muža kako je moglo da se desi da se brod sačuva i sam Alkej bude bezbedan, a da Hifas pogine?

– To je bilo ovako, – odgovori Alkej – napale su nas dve lađe pljačkaša. Dugo smo se od njih branili, ali ja sam bio snažniji i uspeo sam da se odbranim, a Hifas nije uspeo da izmakne jednom udarcu u glavu i pao je u vodu sa polomljenom lobanjom.

– A kako si ti uspeo da se spaseš?

– Video sam da se sam ne mogu spasiti, pa sam skočio u vodu da i mene ne ubiju. U vodi sam se rukama uhvatio za kobilicu i držao se sve dotle dok pljačkaši našu lađu, prethodno je opustošivši, nisu prepustili na milost i nemilost moru i vetru. Tada sam se popeo na lađu, sastavio pokidano jedro i, uzevši kormilo, stigao nekako do naše obale.

Melita je saslušala muževljevu priču i ništa mu više nije rekla, ali Alkej je po izrazu ženinog lica primetio da ona pomalo sumnja u njegovu priču.

Sklanjajući svoje oči od njenog pogleda, dodade:

– Ne mogu sada podrobno da ti govorim kako se sve to dogodilo, a ti i ne bi mogla da shvatiš, zato što to nimalo nije isto što i tvoja muzika ili vez, nego te molim da mi pružiš neophodnu pomoć da mi olakšaš ovu neobično tešku stvar.

– O, budi milostiv! Spremna sam da uradim sve što je u mojoj moći, – odvrati Melita.

Tada joj se Alkej poverio da se on, čovek neustrašiv u borbi s morem i razbojnicima, veoma plaši ženske tuge, jecanja i vapaja, te je zbog toga moli da ona ode Efrosini i saopšti joj strašnu vest o smrti njenog muža i propasti velikog imetka koji se nalazio na lađi.

Melita reče da će sve učiniti i, poručivši Marmi da se pobrine oko zagrevanja kupke za muža, sama se obuče i tiho pođe udovici Efrosini.

Primivši od Melite tužnu vest o Hifasovoj smrti, Efrosina se najpre prepusti plaču i uobičajenom naricanju, a zatim obuče odeću udovice i, pokrivši glavu platnom s neporubljenim krajevima, reče Meliti:

– Pošto ne mogu da zaspim cele noći, zagrljena sa sinom do jutra ću oplakivati Hifasa. Rano ujutro poslaću Prudencija da obiđe naše naselje i pozove sve na morsku obalu, na ono isto mesto odakle je moj muž Hifas poslednji put otplovio zajedno s Alkejem. Reći ćeš Alkeju da u to vreme dođe tamo i svima ispriča kako se sve dogodilo, kako je moj muž poginuo, a Alkej se sam vratio. Sada sam toliko ogorčena da ništa ne mogu da shvatim. Neću na silu ni da razmišljam šta da činim sa brodom, od koga polovina pripada Hifasu, a druga polovina Alkeju. Neka se sav narod iz kolonije sakupi i nek svi čuju tužnu povest, onako kako nam je Alkej bude ispričao, a zatim pustimo ljude da rasude šta nam je činiti dalje i kako da se što lakše razračunamo i podelimo sa Alkejem.

Melita je smatrala da su Efrosinine želje sasvim razumne i, vrativši se kući, obavesti o tome Alkeja. On je to primio mirno, kao čovek čiste savesti, koji se ne boji da ispriča pred ljudima šta se dogodilo.

Alkej se zahvali svojoj ženi za to što je primila na sebe teret da javi tužnu vest udovici Efrosini i usnu čvrstim snom u njenom naručju. Ali, njegov čvrsti san u više navrata prekidao je nekakav nemir. U tim momentima pospanim glasom Meliti je na uho izgovarao Prudencijevo ime.

Glava četvrta

Kod pristaništa su se okupili ljudi iz kolonije. Jedni su seli na žuti pesak, a drugi na sivo kamenje, a udovicu su smestili na prevrnuti čamac. Kod njenih nogu seo je prelepi, nevini Prudencije. Mati i sin behu bosi i u neporubljenoj odeći za žalost.

Na uzvišenju, u sredini kruga koji su obrazovali ljudi, smestila se Efrosina, dok je Alkej stajao i pripovedao kako su se stvari odvijale. Ispričao je da su ih tokom plovidbe napali i nadjačali nepoznati ljudi, koji su im oteli tovar, a Hifasa ubili i bacili u more.

Alkej je podrobno ispričao isto ono što je ranije rekao svojoj ženi, ali njegovo kazivanje je na sve ostavilo onaj isti neubedljiv utisak kao i na Melitu. Kada je Alkejevo izlaganje bilo završeno, muškarci su jedno vreme ćutali, a potom jedan od njih, najstariji, progovori:

– Ja ovako razmišljam: na moru bivaju svakakve nesreće i ono što se desilo Hifasu sada se više ne može popraviti. Treba misliti na udovicu Efrosinu i na dečaka, Hifasovog sina, koji su ostali da žive i koje vidimo ovde pred sobom, bose i u odeći za žalost s neporubljenim krajevima. Nalazeći se u carstvu seni, neka se Hifas ne uznemirava zbog onoga što će ovde biti s njima i sa njihovim imetkom, koje ne možemo podeliti lako između Alkeja i Hifasovog sina. Neka sve što je bilo zajedničko tako i ostane dok dečak Prudencije ne dostigne uzrast muškarca. Tada će sam podeliti s Alkejem brodove i tovare koje su oni prethodno ostavili na dalekim pristaništima, a dotle neka sve ostane po starom.

Među ljudima nastade tihi žagor:

– Da, tako je najbolje. Svi se s tim slažemo i neka tako i bude, ako udovica Efrosina to prihvata.

Udovica, sedeći pognute glave, odgovori:

– Ubijena sam tugom i uzdam se u opšte mišljenje.

Tada doneše odluku da je Alkej dužan da preuzme na sebe Prudencija i obuči ga trgovini i celokupnom morskom životu, a kada Prudencije odraste, tada će s njim podeliti sve što je sa Hifasom stekao i što će ubuduće sakupiti.

Protiv ovoga je samo udovica Efrosina primetila kako je njen sin još veoma mlad da bi ga poverila moru i osudila na puku slučajnost. Prudencije jedva da je išta čuo. Odmah je sam počeo moliti da ga mati pusti sa Alkejem i ona je ubrzo dala svoj pristanak. Alkej nije imao nijedan razlog da izbegne prihvatanje Prudencija. Pruži mu ruku i reče:

– Kunem se bogovima, drago mi je što su ljudi odlučili da zameniš svog oca i postaneš moj drug. A tebi, gospođo Efrosina, obećavam ovde pred svim ljudima i pred nebom da ću svagda pamtiti koliko ti je drag sin jedinac i koliko žališ i brineš zbog njegove mladalačke snage. Ti se ne boj, more nije uvek tako surovo, ono čak često čoveka čuva od zla, naročito u mladosti u koju uskoro ulazi Prudencije. Vazduh i more daće mu čvrste mišiće i smelost duha i, što nije ništa manje dragoceno, sačuvaće ga od ranih ljubavnih sablazni koje raslabljuju telo i dušu. A zatim, videće i mnoštvo inostranih čudesa, postati iskusan poznavalac ljudi, usvojiće znanja o trgovini. Bićeš zadovoljna kada vidiš kako se preko njega tvoj dom ispunjava izobiljem. U slobodno vreme sedeće kod tvog ognjišta, a ti sama, okrećući na vatri ražanj sa osušenim mesom, uživaćeš u tome kako će svi slušati Prudencija.

Glava peta

Efrosina više nije prigovarala, pa je Prudencije otišao na more s Alkejem. Od tog časa moreplovstvo je za njega postalo stalno zanimanje, u kom je zaista ubrzo očvrsnuo, tako da je u petnaestoj godini bio nalik na sedamnaestogodišnjeg mladića, a u sedamnaestoj je u potpunosti ličio na odraslog muškarca. Bio je izuzetno lep i pri tome stidljiv i celomudren.

Alkeju nije išlo u prilog da odgaja Prudencija.

Potajno je bio veoma rad da ga se reši, kako bi sakrio svoje puteve i mesta na kojima su se u stranim lukama nalazila skladišta, ali nije hteo da Prudencije nestane poput Hifasa, zato što bi isti događaj dva puta uzastopno mogao izazvati podozrenje. Sud prostih ribara rodnog sela mogao bi da bude previše surov za Alkeja. Činio je sve što je mogao da pokvari Prudencijevu dušu. Kada bi pristigli do stranih luka, Alkej ga je podsticao da pije vino. Ostavljao ga je u društvu sablažnjivih žena, kojima bi obećavao dobru

nagradu samo da od Prudencija odagnaju smernost i da ga privuku poročnoj ostrašćenosti. Ali sve je to bilo uzaludno: nekakav duh čuvar neprikosnoveno je čuvao mladića od svih iskušenja i prohteva svojstvenih njegovom uzrastu, te su mu sami sablaznitelji, kojima je Alkej prepustio celomudrenog mladića, dali nadimak „Nevini Prudencije“.

Ali, zbog čega je on, uz svu svoju mladost i lepotu koje su privlačile mnoštvo žena, bio tako nedostupan svakakvim njihovim sablaznima?

Ženska zaljubljenost u Prudencija dospevala je do tako bezumnih razmera, da je jednom, kada su on i Alkej pristali kod grebena u gradu Knidi, najlepša devojka ovog grada bacila sa litice na Prudencija oštru bronzanu krhotinu. Nije ga pogodila u glavu, ali mu je načinila tako tešku ranu na leđima, da je pao sav obliven krvlju, a ona se nakon toga bacila u more.

Rana, nanesena od bezumne Kniđanke, bila je veoma teška i dugo nije zarastala, te je Alkej odvezao bolesnog Prudencija na previjanje udovici Efrosini. Vest o ovom događaju pronela se po celoj koloniji i mnoge je podsetila na ono što se desilo Hifasu. To je dalo povoda da ponovo krenu loše glasine o Alkeju.

Takve vesti brzo su se širile, pa su doprle i do tamnopute robinje Marme, koja je, kako je već rečeno, bila mlada i lepa devojka, i veoma je volela Melitu.

– Gospođo! – reče ona, nalazeći se uveče u kupatilu skupa sa Melitom. – U narodu se pronose veoma ružne priče. Dužnost mi je da te upozorim da se u tim govorkanjima, izuzev sina udovice Efrosine, mnogo toga tiče tebe i tvog muža, a mog gospodara, Alkeja.

– Šta to?

– Evo šta: svi znaju da je Prudencije lepotom i zdravljem dospeo do zrelosti, a do ovog časa ostao nevino dete.

– Da, možda je i tako, ali to se mene nimalo ne tiče i mislim da je sasvim nepotrebno da o tome znam…

– O, ne, ovo nije nevažno za tebe, gospođo!

– Mogu da te uverim, brižna Maremo, da se to mene uopšte ne tiče i čak me nimalo ne zanima.

– Ovo treba da te zanima!

– Zašto?

– Zar je moguće da ne shvataš?

– Ne shvatam i otvoreno kažem da mi je krajnje neprijatno… Zbog čega treba da znam novosti o tome kako se vlada Prudencije? Zašto se svi trudite da mi sve to učinite poznatim?

– Koji to svi, gospođo?

– Na primer, udovica Efrosina.

– Aha! Ovo je jasno. A ko je još, gospođo, govorio s tobom o načinu života Hifasovog stidljivog sina?

– Zamisli, meni je o tome govorio moj muž Alkej.

– Sam Alkej? – Da.

– On takođe ima razloga.

– Nije mi ih rekao.

– I to je jasno.

– A meni ništa nije jasno, – odgovori Melita i istog časa s dobrodušnim osmehom dodade: Ukoliko Marma zna više od njene gospođe, to je zato što tu postoji nešto što se više tiče Marme nego Melite.

– O, sasvim suprotno, – takođe s osmehom odgovori Marema. – Ne ja, već ti, moja gospođo, živiš u celomudrenom srcu nevinog Prudencija.

– Šta to govoriš!? Jesi li svesna šta si sada rekla, Marema?

– Rekla sam samo ono što je za mene očigledno i što drugačije nije, već tako kao što rekoh. I veruj mi, gospođo, da se ovo nije samo meni učinilo.

– Ko još sme tako da misli?

– Sme! Smešno govoriš… Zbog čega je tu potrebna smelost? Svako čak i mimo svoje volje mora da misli o onom što se pred njim pojavljuje tako očigledno kako se pojavljuje strasna zaljubljenost nevinog Prudencija u tebe.

– Marma, klevećeš sve nas. Htela bih da to izbaciš iz svoje glave i da se nikad više ne vraćaš na nešto slično.

– Možeš mi zabraniti da govorim i ja ću ti se povinovati, ali „izbaciti iz glave“… Ne, ti tražiš nemoguće! Uostalom, ako budem ćutala, neću ti otkriti sve što preti… – Kome?

– Kome? Čudno pitanje! Svima koji su ti dragi: Alkeju, Meliti, udovici Efrosini i samom nevinom Prudenciju, koji neće moći da živi dugo bez

preokreta u svojoj duši, i ako ne bude svoje misli zabavio nečim što je daleko od milog zvuka tvoga glasa. O, gospođo! Ili si doista dete, bez obzira na duge godine braka s Alkejem, ili si velika i iskusna pritvornica u javnosti! Zar ne vidiš kako te gleda? Svakom je jasno da je sav ispunjen tobom…

– Ja to ne vidim.

– Ti ne vidiš, ali vidim ja i vidi mati njegova, udovica Efrosina. Prudencije spava položivši glavu na majčina kolena, dok njegova usta u tihom zanosu izgovaraju šapatom najslađu reč: „Melita“… Udovica Efrosina takođe je žena i ne može a da se ne doseti šta ovo znači… Ukoliko bi tvoj muž, zaspavši na tvojim kolenima, počeo da šapuće ime druge žene, i ako bi to bilo nijedno drugo, nego ime Mareme, morala bi da se dosetiš da me gospodin ne doziva zbog takvih usluga koje sam obavezna da ispunim u tvom prisustvu.

– Istina, o tome nikada ne mislim.

– Veruj! I zašto bi počela da misliš kada tvoje srce nije zarobljeno strašću?

– Šta hoćeš da kažeš? – prekinu je Melita. Zar ja, po tebi, ne volim svog muža?

– Ne, ti voliš Alkeja kao muža, i mužu je dovoljno pružiti to osećanje, ali Alkej je obdaren takvim očima koje mogu na različite strane da posmatraju… Zašto ti je ispričao o stidljivosti ovog mladića koji izgara za tobom prvom strašću? O, ja nisam bila tu kada je o tome govorio, ali sam pažljivo slušala ulagivački ton Alkejevog glasa. Pouzdano znam da je šalu mešao sa otrovom svojih podozrenja…

– U stvari, Alkej mi je sve ovo ispričao smejući se.

– I ti si prihvatila njegov smeh kao radost?! Ti veruješ da se on šali?!

– Zašto da ne verujem?

– O, ovo je baš zabavno! Upravo to te je sačuvalo od velike opasnosti, ali ona uprkos tome dolazi: vidim mračni oganj u pokretu razrokih zenica tvog muža i, ne kao tvoja robinja, već kao tvoj prijatelj, kod koga je sve povezano s tvojim životom, preklinjem te, Melita, skini povez sa svojih prelepih očiju i pažljivo osmotri ono što se izrodilo. Kao neustrašiva žena shvati opasnost i razmisli šta da činimo da se spreči nesreća.

– Kakvu nesreću očekuješ, Marema?

– Istu onakvu kakva je okončala Hifasov život.

– O, pravedno nebo! Zar je moguće da i ti, Marema, sumnjaš?

– Nije moguće, moja gospođo! Toliko sam sklona sumnjama, koliko želim da budem prodana u kamenolom. Samo ti pokazujem onu stranu gde se nebo crveni i odakle se čuje približavanje bure… Budi oprezna… Ne odaj se pred Alkejem ni glasom ni pogledom.

– Nemam šta da kažem… Istina je da sam podučavala Prudencija tokom druženja sa udovicom Efrosinom i mazila ga kao dečaka, ali mu šapatom nisam rekla ni jednu jedinu reč, već sam ga gledala nežno kao drugarica. Uverena sam da će Prudencije, ako ga udovica Efrosina upita, poreći da sam kriva zbog osećanja o kojima mi sada govoriš… Prilikom susreta reći ću mu da prestane o meni da misli, da mi je to teško… Uvredljivo… Ako je sve to što govoriš istina, onda on uzalud troši svoje najbolje godine…

– Zašto?

– Kako zašto?

– Zar ti nisi žena?

– Da, ja sam žena… Ali šta sledi dalje?

Marema se nasmeja i kroz osmeh reče:

– Mi sve osetimo srcem… A ti si tako saosećajna…

– Pa, meni je njega žao!

Marema odmahnu rukom i brzo odgovori:

– Ah, gospođo moja! Toliko je sasvim dovoljno: sažaljenje prema muškarcu predaje nas u njegove ruke!

Glava šesta

Melita nije odmah odgovorila na poslednje Maremine reči. Verovatno je osećala da u njima postoji dublja istina. Potom je dovela svoja osećanja u red i rekla:

– Mnogo je opasnosti na svetu, možda nas i sažaljenje vodi u zlo, ali ja se

toga ne bojim.

– Da nisi možda očarana?

Sada se Melita osmehnu i odgovori: – Da!

– Kakve čari tebe štite?

– Ja sam hrišćanka. Nesposobna sam za obmane i znam da nema i ne može biti sreće u lažima.

– Naravno! Pa, ako bi bogovi ada pozvali k sebi moga gospodina…

– Šta to opet govoriš, Marema!? U kakvom si sada sramnom raspoloženju!?

– Reci ti meni kako bi se osećala, ostavši slobodna, mlada udovica, kada nežna strast tako lepog mladića kakav je Prudencije ne bi izgledala onako kako sada izgleda? Ah, uverena sam da bi ste brzo prineli žrtvu vaših srdaca na oltar Himeneju.

– Nikada!

– Zašto, moja gospođo?

– Najpre, zato što sam hrišćanka.

– Veoma slabo shvatam razlike među verama! Za mene su sve religije slične u jednom: sve ometaju da se voli onoliko koliko čovek želi.

Ove reči dovedoše Melitu do tako velikog nezadovoljstva da stade još više prekorevati Marmu zbog preterane slobode u razmišljanju.

– Govoriš mi o naklonosti koju kod mene tobož osećaš, – reče Melita – a izgovaraš misli koje bi pristajale lažljivoj smutljivici koja želi da odvrati udatu ženu s puta njenih obaveza. Nadam se da se to meni nikada neće dogoditi. Od toga me čuva upravo sveto učenje u čijem razumevanju ću, nadam se, pronaći smisao života. Ne smej se, Marma. Hrišćansko učenje otkriva čoveku u čemu je smisao života i uči ga da upravlja sopstvenim strastima. Ne jednom si mi govorila da sam olakšala tvoju sudbinu time što ti se nikad nisam obraćala kao robinji, već uvek kao sebi ravnoj ženi, a sve je to proisteklo od toga što nam je naš Učitelj zapovedio da u svakom čoveku vidimo svog brata.

Zato mi je prijatno i slatko da te nazivam svojom sestrom i pričinjavam ti mir i zadovoljstvo. Ali dalje se ne možemo slagati, zato što sebi daješ za pravo da uzimaš od života sve ono što je moguće uzeti, a ja razmišljam

drugačije.

– O, naravno, uzeti sve što je moguće! – prekide je Marma. – Zbog čega ispuštati svoju sreću?

– Sreća! To je nejasna reč, Marema. Ko može reći u čemu je sreća? Za tebe je to, može biti, dostizanje onog što ti se sada dopada, a za druge…

– Hoćeš da kažeš, za hrišćanku?

– Možda. Najveća radost za nju uopšte nije u tome da od života istog časa izvuče sve što je moguće, nego u tome da u tišini stremi prema onome što može stvoriti zajedničku radost.

Marma se zasmeja i, odmahujući rukama, progovori:

– He, he! Sve su to stare pesme! Tako razmišljaš zato što previše voliš muža i nemaš s njim dete. Kada bi Alkej bio sposoban da u tebi probudi strasna osećanja, ili da imaš dete, veruj da bi na sve gledala drugačije i počela bi da želiš *svoju*, a ne zajedničku sreću.

I Marma živo ispriča Meliti kako okrepljujuće deluje sreća kada bivaš voljen od onog koga voliš i kako je prirodno brinuti se o svojoj deci. Predstavila je ovu brigu živopisno kao nešto sa čim je sasvim nemoguće ravnopravno uporediti osećanje sveopšte ljubavi prema svim ljudima na svetu.

Ali Melita je ostala pri svome. Ponovo je izjavila da ona nema potrebe za ličnim osećanjima prema ljudima, srodnim samo po krvi, i da je za nju poželjnije da ima ljubavi *prema svim ljudima*, kako je to navedeno u učenju koje nju čini hrišćankom. Tada se Marema nakloni svojim tamnim ramenima i sa osmehom reče:

– Vidim da naša rasprava ničemu ne vodi. Prepustimo sve to vremenu. Pokušaj da shvatiš samo ono što ću ti sada reći: tvoj muž je ljubomoran na tebe zbog sina udovice Efrosine i to treba da znaš i da ukloniš sa ovog puta sve što može povećati brigu.

– „Povećati brigu“! Briga je ni zbog čega… Briga, zbog koje ništa nisam kriva i zbog koje ne treba da se bojim! Eto, to je ono što vi nazivate životom! Ne, život je u nečem sasvim drugom i neću prestati da ga tražim tamo gde treba.

– Traži! – završavajući razgovor reče Marma. Ali još više budi spremna da se suočiš s onim što on neočekivano može da baci na tvoj put.

– Neka bude tako. Strpljivo i drage volje saslušala sam sve što imaš da mi saopštiš. Odsad ću strožije nastojati da stražarim nad svojim osećanjima.

Glava sedma

Ovaj razgovor sa Marmom duboko se urezao u Melitino srce i primorao je da porazmisli o stvarima na koje se do ovog časa nije obazirala. Živahnog mladalačkog temperamenta i čistih pomisli nikako nije mogla da prihvati da se Prudencije, koji je od nje bio mlađi pet godina i prema kome se uvek ophodila kao prema malom dečaku, neprimetno razgoreo neukrotivom strašću ljubavi, za koju u njihovom položaju nije moglo biti nikakvih izgleda. I evo, sada joj govore da se ovo ipak dogodilo… Do ovog časa Melita to nije primećivala, ali je nakon Marminog upozorenja počela da se priseća dubokih uzdaha nevinog Prudencija i pogleda koje joj je upućivao zaboravljajući na sve što ga okružuje, pri čemu nikada ne bi čuo majku ili druga kako ga doziva.

Melita je počela verovati da je, na žalost, protiv svoje volje pobuđivala mladićevu strast. Ukoliko ta strast ne prođe, moguće je da se Prudencije uopšte neće oženiti, a tada bi dom njegove majke ostao pust. Udovica Efrosina počeće da prekoreva Melitu kako joj ova zavodi sina, iako ona nije nimalo kriva.

I zaista, udovica Efrosina više nije posmatrala Melitu pređašnjim očima. Kada su se, posle navedenog razgovora, Alkej i Prudencije na duže vreme otisnuli na more, udova Efrosina nije više skrivala svoje nezadovoljstvo Melitom, pa joj jednom prilikom reče:

– Ti si ipak isušila srce mog deteta.

– Bože! – odgovori Melita. – Je li moguće da si ti, Efrosina, sklona da poveruješ kako mi pričinjava zadovoljstvo da pomućujem razum tvog sina!

– Ne verujem ničijim rečima, već samo vidim njegove patnje, a i sama patim zbog njega.

– Ali šta mogu da učinim zarad toga da ne bude tih patnji?

Efrosina obori glavu i, namrštena čela, progovori:

– Znam da ništa ne možeš da učiniš u njegovu korist, ali ja svejedno patim i teško mi je da te gledam.

Nakon toga udovica Efrosina ode, a Melita, došavši k sebi, beše ljuta zbog sudbonosnog sticaja okolnosti. Nije nalazila u sebi nikakve krivice, jer nije uvukla Prudencija u mreže svoje lepote. Takođe je proverila svoja osećanja prema mladiću i sasvim se uverila da za nju Prudencije nije predstavljao ništa izuzetno. Mio joj je i drag kao i mnogi drugi za koje je spremna da učini bilo kakvu uslugu i kojima bi se mogla radovati. No, ni zbog koga na svetu ne želi da naruši vernost mužu, ali to ne može da uteši udovicu Efrosinu.

Pri ovakvim razmišljanjima Meliti se stalno činilo da u životu – ne bi li ga proživeo kako valja – treba računati na nesporazume i borbu sa mnogim ljudima, a u takvom položaju nema ni spokoja ni sreće. Vredi li uvoditi sebe u takve sukobe da bi se uzelo nešto malo prijatnije, a što pripada drugima? Sve je to za vremena, a život brzo prolazi. Ne, to ne vredi. Neuporedivo je bolje živeti boreći se sa sobom. Treba sebe ispravljati, oslobađajući se od takvih strasti koje su u neskladu sa milosrđem i čovekoljubljem… Melita se poče prisećati jedne drugarice iz svog detinjstva, zlatokose Erminije, koja je bila najotmenija i najlepša među vršnjakinjama, a za sebe je izabrala surovu sudbinu. Ustrojila je svoj duh po do njih prispelim „galilejskim učenjem“. Brige o sopstvenoj ličnoj sreći pokazale su se bezvrednim ikakvog truda. Odrekla se supružanstva i otišla da služi bolesnima u jednoj opštini u Lidi.

Prirodnost Erminije i ozbiljan put koji je izabrala za sebe, neprestano su dolazili na um tužnoj Meliti i mirili je sa životom. Shvatila je i jedan i drugi put kojim je moguće poći. Nalazila je da na svim ovim putevima treba voditi bitke za sve i sa svima, i da je spokojan i miran samo onaj put kojim ljudi ne hrle u gomilama i gde nikoga ne treba obarati s nogu da bi sebi prisvojio nečiji udeo takozvane životne radosti… To upravo i jeste put Galilejskog Proroka i put onih koji veruju u istinitost Njegovog učenja.

Eto šta bi Melita pretpostavila svemu što ima. To je put odricanja od sebičnih radosti, životni put posvećen dobru drugih…

Promislivši o svemu što joj je predstojalo u životu, Melita je opet došla do onog što je izabrala njena drugarica, predosećajući dolazak mira i spokoja. Ničega se nije bojala i gledala je smelo napred, verujući da je već ovim usmerenjem čovek bliži istinskom cilju svog otelovljenja.

Ako bi ikakve promene u Melitinom životu bile moguće i ako bi zavisile

od njenog izbora, najradije bi se odrekla prolazne ljubavi sa izabranikom svog srca, i istog časa ustala i pošla da traži svoju drugaricu Erminiju, pa bi počela da sa njom služi nemoćnim starcima i odbačenoj deci u onoj istoj Lidi ili u drugim predelima zemlje, gde se svi ljudi takođe bore jedni sa drugima zbog lične sreće i ne interesuju se za one koji su raslabljeni i osakaćeni u toj užasnoj borbi.

Ako bi negde bilo moguće prineti sebe na takvu žrtvu, kojom bi se olakšala ljudska žalost i kojom bi se dao početak novom pravcu života, Melita bi istog časa ustala i pošla tamo… I tada bi u njoj nastala ta savršena radost, koju je već predosećala, ali koja se u njenom sadašnjem položaju mešala sa neizbežnim strahom da će se iznenada desiti neki događaj i udaljiti je od izabranog pravog raspoloženja, ispunjavajući njenu dušu brigom, strahom i podozrenjima…

O, ta podozrenja! Melita im je znala težinu: dok je Hifas bio živ, nehotice joj se desilo da čuje jedan njegov razgovor s Alkejem o ostrvcetu, na kojem je postojala jedna samo njima poznata pećina i u kojoj se nalazilo skrovište za zločinačke tajne… Od tog časa Melita je slutila da oni nisu samo drugovi u trgovini, već da su pljačkaši i ubice. To je postalo izvor Melitinog stalnog straha i mučenja. Od tog časa je podozrevala da i svi drugi ljudi u koloniji znaju da su Hifas i Alkej razbojnici, a Hifasova smrt i javna presuda u korist Prudencija još više su je učvrstili u sumnjama da je zločinački način života njenog muža već svima poznat i da su svi prema tome tako ravnodušni samo zato što i oni sami u običnom životu nisu daleko otišli od Alkeja i Hifasa… I sada bi, najzad, ovim nedostojnim putem trebalo da krene život nevinog Prudencija, jer Alkej se, naravno, i sa njim ponaša kao i sa Hifasom. Prudencije, bez sumnje, već zna da kod njih negde u grupi priobalnih hridina postoji ostrvce sa pećinom i neko skrovište, i još štošta, o čemu Melita nije imala tačnih predstava… Ona nikada o toj tajni nije ispitivala svog muža i nije govorila o svojim slutnjama Maremi, zato što ju je bilo sramota da prizna kako sumnja u razbojništvo svog muža, a Marema… Ah, Marema! Bez obzira na njenu odanost, bliža je dušom onima čiji postupci i strasti toliko užasavaju Melitu…

Melitin jad je bio još užasniji zato što nije imala pred kim da olakša svoju dušu, koja je odjednom počela teško da se muči, kao da je predosećala blizinu predstojeće nevolje. Sve ovo bilo je potrebno skrivati i Melita je skrivala. Kako bi razmišljala u tišini ili plakala, ne bojeći se praznih prekora da

„sramno tuguje“, Melita je počela da često odlazi na strmu obalu mora i da poduže sedi tamo, obuhvativši rukama kolena i gledajući u beskonačnu daljinu, odakle je tačno prizivala na scenu poslednje iskušenje, koje nije kasnilo sa svojim dolaskom.

Glava osma

Jednom, kada je Melita sedela na svom omiljenom obronku pokraj morske obale, iza dalekih tamnih litica ukazala se lađa na kojoj su bila spuštena sva jedra, osim jednog starog jarbola uz čiju pomoć se jedva kretala. Umesto zastave na vrhu jarbola bila je postavljena crna pustena kapa.

Da Melita nije silno utonula u svoja razmišljanja, koja su je dovela do želje za oštrim preokretom u životu, neizostavno bi primetila ovu lađu, i po njenoj žalosnoj spoljašnjosti shvatila da se desila nekakva velika nesreća. Ali Melita je videla lađu i njeno prljavo jedro i crnu pustenu kapu na vrhu njenog jarbola, i svemu ovome nije pridavala nikakvo značenje.

Trebalo je da uoči i to da lađa sa daleke plovidbe dolazi u pristanište u neobično vreme i da ne drži svoj kurs pravo prema koloniji, već namerno prolazi između hridina i pristaje uz jedu od njih, privezujući se užetom za vrh okrnjene litice.

Sa lađe je sišao neko pokriven smeđim platnom. Ništa ne uzimajući sa broda, sakrio se negde na obali, a potom se, kroz sat ili nešto više, vratio u pratnji zaogrnute žene koja, samo što stupi na lađu, strašno vrisnu i, odgurnuvši od sebe muškarca koji ju je pratio, skoči u more, brzo ispliva na obalu i pobeže.

Ovo je Melita primetila zato što je ženski krik bio previše gromak i strašan, ali je istog časa izgubila ovu pojavu iz vida, i zato je još više bila uplašena kada je nakon kratkog vremena ta ista osoba u smeđoj haljini, u liku Marme, dotrčala do nje i, kleknuvši sa stisnutim rukama, zavapila kroz suze:

– O, sirota moja gospođo! Prokuni me i prodaj me kao zlu glasnicu u okrutne ruke! Dostojna sam toga zbog nevolje koju mi je suđeno da ti javim.

Sa prvim Marminim rečima Melitino srce ispuni se predosećajem surove

nesreće, i ona reče:

– Molim te, govori što pre šta se desilo i ne boj se mog gneva. Moja vera ne daje mesta gnevu.

– O, da, – odgovori Marema, – sada je nastupio čas da pokažeš svojoj nesrećnoj i tamnoj robinji koliko svetlosti i snage može pružiti čoveku tvoja vera!

– Postaraću se da je zbog mene ne shvatiš loše. Govori, šta treba da znam!

– Tvoj muž… Vidiš, eno ga tamo kod hridi… Ono je njegova lađa… Mog gospodina Alkeja, i u njoj, na dnu pored jarbola na kom je podignuta crna kapa, pokriveno jedrom leži beživotno telo.

– Prudencijevo! – uzviknu Melita i istog časa podiže ruke iznad glave i poče ponavljati kroz plač: – Siroto dete! Zar je moguće da ga je Alkej ubio iz ljubomore! O, zlosrećni nevini Prudencije!

No Marma, pustivši Melitu da se neko vreme isplače i privikne na tugu, uze je polako za ruke i, privukavši ih k svome srcu, reče:

– Ne, Melita! Uzalud plačeš zbog mladića, treba da se osvrneš na drugu stranu. Nije poginuo Prudencije, nego onaj čija te smrt ostavlja udovicom.

Melita naglo zaustavi svoje suze i uputi vatreni pogled ka Maremi.

– Umro je moj muž, Alkej?

– Da, gospođo.

– I tamo, dole, kod hridi je njegovo telo?

– Da, ono u lađi… Telo je Alkejevo… Videla sam ga i proklela čas koji me je osudio da te obavestim o toj nesreći.

– Prestani da govoriš o prokletstvu i vodi me što pre do lađe!

Marema položi na svoje rame Melitinu ruku i obe žene pođoše užurbanim korakom prema moru i ubrzo se popeše na lađu, na kojoj nije bilo nikakvog tovara, već je samo kod osnove jarbola ležalo nemarno prebačeno jedro.

– Evo ga ovde, – tiho reče Marema i zatim saosećajno upita: – ako smeš da pogledaš, naredi da ga otkrijem.

Ali Melita se umesto odgovora sama nagnula i jedva da je podigla ugao sivog platna sa modrim obrubom, kada je ugledala Alkejevo mrtvo lice sa izbečenim kosim očima i trima oštrim ranama na lobanji… Rane su bile

posred temena, sve tri okrugle, veličine višnje, i sve odreda, jedna za drugom na rastojanju od jednog palca… Nije ih trebalo opipavati da bi ispričale kako su sve tri podjednako duboke i smrtonosne.

Melita se nagla nad muževljevom glavom i dugo posmatrala njegove oči, a kada je podigla glavu, sa druge strane jedra, pravo naspram sebe ugledala je nevinog Prudencija, u tamnoj odeći i tužnog lica.

Videvši njegovo iskreno lice, koje je do ovog časa čuvalo na sebi tragove celomudrija i duhovne čistote, Melita uzdahnu i tiho prošaputa:

– Ti, naravno, znaš šta će reći ljudi kada vide Alkejevo nesrećno telo.

– Da, znam, – odgovori Prudencije, – ljudi će reći da sam ja naneo smrtonosne rane Alkeju.

– I šta ćeš im odgovoriti radi svog opravdanja? Ne znam koliko si iskusan u laži. Ili si možda zbog toga dovezao ovde Alkejevo telo da bi pred svima priznao ubistvo i ispričao zbog čega si to učinio?

– Ne, – odgovori nevini Prudencije. – Nisam dovezao ovde Alkejevo telo da bih se usavršavao u laži ili da bih nad njim priznao ubistvo. Doneo sam ga da bi mogla videti i oplakati mrtvog muža i sahraniti ga kao žena, a kada me upitaju o Alkejevoj smrti, bez laži ću ispričati suštu istinu.

Slušajući ove reči, Melita je posmatrala oštrim i pronicljivim pogledom Prudencijeve oči i primila u dubini svog duha nehotično uverenje da Prudencije ničim nije kriv za Alkejevu smrt…

Ovo ju je radovalo i smirivalo joj dušu, onoliko koliko je to bilo moguće u sadašnjem slučaju.

– Ako si u pravu, – odgovori ona, – onda požuri da što pre izneseš svoje opravdanje. Ja i Marema ostajemo ovde kod Alkejevog mrtvog tela. Kreni što pre u koloniju, pozovi svoju majku, udovicu Efrosinu, i pozovi sve staro i mlado na obalu mora, na ono mesto gde je Alkej govorio pred ljudima o smrti tvog oca Hifasa. Nas dve ćemo dovesti tamo lađu sa telom, a vi nalomite grane kojima se može preneti Alkejevo telo. Kada bude doneto, dužan si da pred svima kažeš kako se dogodila Alkejeva pogibelj i ko mu je naneo ove tri ravnomerne rane.

Prudencije joj spokojno klimnu glavom i, dospevši uskoro u koloniju, skinu rog koji je visio na grani starog hrasta, te zatrubi tri puta kako bi svi što pre došli na zbor.

Glava deveta

Čuvši rog, ljudi istog časa počeše izlaziti iz domova i, popravljajući odeću, uputiše se ka onom mestu gde su ne tako davno svi saslušali Alkejevu povest o Hifasovoj smrti. Ovde i sada, isto kao i onda, stajaše na pesku okrenuta kobilicom na gore stara lađa.

Sve je ovo bilo u blizini starog hrasta, pod kojim je sada stajao Prudencije. On osta na tom mestu, dok su se na obali oko lađe okupljali gotovo svi odrasli ljudi iz naselja, a na moru, iza zavoja nagnutog grebena, pojavljivala se lađa, na kojoj su veslale Melita i Marema.

Prudencije je očekivao pojavljivanje ove lađe. Primetio ju je pre svih i istog časa skinuo sa drveta rog, koji je visio zamotan likom, i dunuo u njega na takav način da je rog odjednom, osim opštepoznatog zvuka za dozivanje, pustio još i naročit signal koji je mogao imati posebno značenje za trubačeve drugove ili njegovu porodicu.

Okupljeni ljudi ne propustiše da primete ovaj signal i jedan šaputaše drugome:

– Prudencije verovatno hoće da kaže nešto neobično.

– Zašto tako misliš?

– Nekome daje signal svetim rogom.

– To on poziva svoju majku.

– O, da! Evo i ona dolazi! Udovica Efrosina.

– Znači oni se još nisu videli?

– Tako treba misliti.

– Zanimljivo! Prudencije, naime, želi da ovom prilikom i njegova majka bude prisutna kada saziva koloniju. Ali šta to hoće da nam saopšti?

– Čućemo.

– Konačno ćemo čuti. Eno, prema obali se kreće lađa… Evo! To je poznata Alkejeva lađa. Nema ni godina kako ju je Hifas opremio i ukrasio, a sada… Pogledaj, šta je ovo? Lađu veslajući dovoze dve žene… Ah, zar to nije Melita sa svojom robinjom, Sidonjankom Maremom? Ona ima bronzane

ruke. Ali, žene ne mogu da pristanu blizu… Ovde je plitak gaz, a dole je oštro kamenje koje nije na istoj dubini… Ah! Evo, dobro se dosetio Prudencije: dotrčao je do mora i ušao u vodu… Pa, malo će se pokvasiti, ali će dovesti lađu konopcem do obale… Ih, kako se ceo povio pod lađom!

– I kako je divnog stasa!

– Zna se da je Prudencije savršeni lepotan. Nek govori ko šta hoće, njime se ne bez razloga ponosi naša kolonija, i ja mislim, kada bogovi ne bi bili zavidni prema lepoti smrtnika, onda ne bismo mogli shvatiti i objasniti kako su mogli da dopuste brak Melite sa razrokim Alkejem, pri čemu je Melita ostala besplodna, a trebalo je da se sjedini sa Prudencijem…

– Aha! To je istina.

– Mogu da jamčim da Melita tada ne bi tugovala i ne bi ostala bezdetna, već bi se na opšte zadovoljstvo pred našim očima pojavilo jedno prelepo detence.

– Da, i ja to mislim. Da je Melita malo mlađa i da je slobodna, ne bi smatrala kao veliki teret Prudencijevu lepotu i onda bi možda ti bio u pravu, pa bi se negde u našoj maloj koloniji mogao roditi drugi Kupidon. Ali, pošto je Melita starija od Prudencija, a njen muž, razroki Alkej, dugovečan, svi njegovi preci svagda su dočekali duboku starost…

U tom trenutku iz lađe, privučene do obale, razleže se Prudencijev glas:

– Poštovani ljudi i ti, o, nežno voljena majko moja, udovice Efrosina! Pre vrlo kratkog vremena odavde su otplovila dvojica, otac moj, odvažni Hifas, sa neustrašivim Alkejem. Mnogo puta su skupa odlazili i vraćali se, ali tog poslednjeg puta desilo se drugačije: vratio se samo jedan, smeli Alkej, i otkrio je ovde, na ovom istom mestu, svima vama i meni, sinu Hifasovom, i Efrosini, udovici moga oca, da je otac moj postao žrtva mora.

Ljudi su slušali njegovo izlaganje o stvarima, svima njima poznatim, i pažljivo posmatrali Prudencija, Melitu i Marmu, koji su kao nekad stajali pored lađe. Iz gomile se začu:

– Šta on hoće da kaže? Zbog čega pored lađe stoji Melita sa sluškinjom? Prudencije je, može biti, nešto doznao, pa je sada zamislio da objavi Alkejevo zlodelo?

A Prudencije, umesto toga, iznenada zarida i povika:

– Pogledajte sada šta se desilo sa neustrašivim Alkejem!

Prudencije pomače jedro koje je stajalo na dnu i, podigavši Alkejevo truplo, dodade:

– Evo njega, Alkeja! Ubijen je. Priđite i pogledajte: na njegovom temenu poređane su tri podjednake rane. Od svake od njih čovek bi neizostavno umro, a Alkej je primio sve tri u jednom treptaju oka.

– Gde i kako ih je mogao zadobiti? – prošaputaše ljudi, tiskajući se na obali i istog časa ulazeći u vodu.

– Moraš sve da objasniš, – vikahu drugi.

– Da, ti za njega odgovaraš.

– I ti možeš biti pod sumnjom. Osvetio si mu se za Hifasa!

– Ili si mu zavideo na jedinstvenoj lepoti Melite!

– O, uzdržite se! – uzviknu Prudencije. – Nećete kasniti da me uvredite optužbom, jer ću vam sve reći kako se dogodilo. Stvar je u tome što se Alkej i moj otac, koji ga je preduhitrio u carstvu senki, nisu bavili samo trgovinom, već su oni… Oni su takođe napadali druge brodove, pljačkali ih i potapali…

Na gomilu slušalaca ovo nije proizvelo naročito snažan utisak i, čak, reklo bi se, nikoga nije začudilo, osim same Melite, koja vrisnu: „Moj muž je bio razbojnik!“ – i, podigavši ruke, klonu glavom na Maremino rame.

Prudencije nastavi da govori i reče da ne veruje u Alkejevu priču o tome kako je poginuo Hifas, i da je to svakako bilo drugačije, ali da on nikada nije mislio da žigoše Alkeja zbog toga. Sam Alkej zadobio je svoje rane od eksera, podmuklo smeštenih na dno ploveće vizantijske trireme, ispod koje je Alkej zaronio da bi se tiho popeo na brod i zadavio sanjivog kormilara, a preostale ljude koji spavaju bacio u more; ali je ova trirema bila prokleta zamka. Kada su se pred zoru sreli sa tim brodićem, ljudi na njemu samo su se pretvarali da spavaju, a u stvari su bili budni. Za dno trireme bili su pričvršćeni oštri šiljci, od kojih su se tri zabila u Alkejevo teme, tako da se bela pena dolazećeg talasa istog trenutka sasvim zacrvenela od njegove krvi…

Zatim je usledila priča o tome kako su se vizantijski Grci, koji su se pretvarali da spavaju, zlurado zakikotali i, odgurnuvši od sebe štapom Alkejevo telo, zaplovili morem, a siroti Prudencije ostavši sam s mukom je dohvatio Alkejevo telo, ubacio ga u lađu i dovezao ovde, kako bi telo bilo sahranjeno i kako bi svi videli da njemu nije potrebno da išta sakrije u ovoj

nesreći, koja označava kraj trgovačkog prijateljstva dvaju domova.

Prudencije završi rečima:

– Neko je rekao da postoji sumnja u mene! Evo, sad, sudite mi! Ne bojim se ničega i spreman sam za smrt, ali nisam kriv za Alkejevu smrt.

Narod, saslušavši Prudencija, ostade u nedoumici i pokaza neslaganje: jednima se činilo da Prudencije nije kriv za Alkejevu smrt, a drugi su mislili da je Alkej ubijen njegovom rukom upravo iz osvete za očevu smrt ili, može biti, iz ljubavi prema Meliti. Tada odlučiše da vrate Alkejevo telo u lađu, i da Prudencija, u pratnji dvojice mladih ljudi i dvojice staraca, zajedno sa lešom pošalju kod proročice koja je živela na udaljenom ostrvu. Starcima su poručili da tamo postave proročicu iznad Alkejeve glave i upitaju: Da li je Prudencije kriv za tvoje ubistvo? Pa ako stara deva kaže da je Prudencije kriv, tada treba da zablagodare proročici i da ponovo uđu u lađu zajedno sa Prudencijem. Kada se udalje toliko da se obala više ne vidi, starci treba da zapovede mladićima da umotaju Prudencija s Alkejevim telom u jedro, svežu ih kanapom i bace zajedno u more.

Glava deseta

Ne može se opisati kako je strašno plakala udovica Efrosina kada je čula takvu odluku. I nije sama plakala – s njom su jecale i druge žene, jer je mnogima bilo žao nevinog Prudencija. Jecala je i kidala se takođe i Marema, ali Melita nije jecala i nije čupala sa sebe ni vlasi, ni odeću, nego je samo pobledela i dugo stajala ćutke na jednom te istom mestu. Kada se lađa s Alkejevim telom, Prudencijem i pratiocima – dvojicom staraca i dvojicom mladića – odvojila od obale, Melita priđe Efrosini i reče joj:

– Naš plač i suze ništa ne pomažu; umesto što ovde trošimo svoju snagu, sednimo brzo u drugu lađu i pohitajmo za njima. Možda proročica, videvši tvoju majčinsku tugu, prikloni svoj glas k njoj i da starcima odgovor koji će doprineti priznanju Prudencijeve nevinosti.

Efrosina se s ovim lako složi i za kratko vreme nakon što su ljudi s telom Alkejevim iščezli sa vidika, iz pristaništa je krenu druga lađa, koju je Melita

unajmila od nemog Tromeda. Na toj lađi, za čijim kormilom je stajao sam Tromed, smestile su se Efrosina i Melita sa svojom vernom Maremom.

Predveče, trećeg dana od njihovog odlaska, žitelji kolonije ugledali su kako se obe lađe vraćaju. Lađa nemog Tromeda prestigla je veliku lađu, koja je ranije pripadala Alkeju i Hifasu. Na prednjoj lađi, čijim je kormilom upravljao Tromed a jedrima Marema, u sredini je sedeo mladi Prudencije, a sa njegovih strana – Efrosina i Melita.

S obale se jasno videlo daje Efrosina nešto savetovala sina s velikim oduševljenjem, a on je radosno slušao i vidno srećan stezao njene ruke. Melita je zamišljeno sedela i, opustivši ruku niz bok lađe, držala u njoj trsku, čije je lišće poigravalo pod udarcima talasa. U Alkejevoj lađi mladići i starci behu spokojni. Na njima behu venci od belih rada kao znak da su njihove glave slobodne od gneva i teških misli, a na njihovom jarbolu više nije bilo crne pustene kape, već se umesto nje lepršala zelena grana masline.

Bilo je jasno da je stara devojka proglasila Prudencija nevinim i da je Alkejevo truplo, kako dalje isleđivanje nije zahtevano, bilo spušteno u more. Sada su se svi vraćali u spokoju i miru.

Svi su znali da sada nastupa veselo, radosno veče. Udovica Efrosina sigurno neće žaliti, nego će raspaliti ognjište u svom domu i ugostiti sve tako izobilno kako samo ona može. O, ona neće škrtariti da načini veliko slavlje zbog spasenja sina.

Tako se i dogodilo: lađe pristadoše, starci i mladići objaviše da je Prudencije nevin i da se ovom prilikom desila još jedna predivna stvar… Upravo kada je udovica Efrosina zajedno sa Melitom htela podići Prudencija od nogu proročice, stara deva se najednom prenu: lice joj se ozari osmehom i ona, uzevši ruke Melite i Prudencija, položi ih jednu u drugu…

Tada svi koji su ovo slušali od radosti zapljeskaše rukama i zapevaše, pa počeše grliti i ljubiti Melitu i Prudencija i pozdravljati udovicu Efrosinu, jer će veza Melite i Prudencija ispuniti srećom sve i odstraniće svako pitanje o podeli imovine, tako da je od ovog časa svejedno šta je Prudencijevo a šta Melitino. I svi, ispijajući vino koje je iznela Efrosina, osećahu miris mesa i ribe, koji su se pekli na ražnju, i slatku paru preliva od suvih šljiva koje su se kuvale u velikim posudama. Svi počeše misliti da su bili u pravu kada su na Prudencija i Melitu gledali kao na supružnike, radi čijeg je sjedinjenja sve odlučeno samom sudbinom i sada je samo potrebno neko vreme da bi njihov brak bio priznat. Nevini Prudencije beše na vrhuncu svoje sreće i još je

udvostručio svoju uvek prisutnu skromnost pored Melite, a udovica Efrosina gotovo se izbezumljivala od radosti, iskazujući pozdrave i pohvale svakome ko bi prišao njenom ognjištu da uzme meso, ribu i hlepčiće. Radosna je bila i Marema koja je pomagala Efrosini prilikom ugošćavanja. Noseći na ramenu bokal s vinom, punila je čaše. Jedino Melita nije izmenila svoju zamišljenost i nije odgovarala ni na kakve nagoveštaje, već kao da je lebdela negde daleko odavde. Kada su gosti počeli da se razilaze, primetivši na nebu znamenje približavajućeg jutra, Melita je zadrhtala i, pogledavši poznata lica Mareme i udovice Efrosine, rekla:

– O, ko god da ste, odvedite me na neko tiho mesto!

Takvo obraćanje veoma je začudilo Maremu i Efrosinu. Pogledavši se međusobno, pomisliše: nije li usled žeđi greškom popila čistog vina, ili je možda izgubila razum nakon plovidbe na lađi, ili zbog dejstva hladnog vazduha?

Marema je dodirnula Melitine ruke. Osetivši da su one hladne, pokrila je njenu glavu i telo pokrivačem udove Efrosine i, zagrlivši je, povela je kući.

Došavši tamo, smestila je Melitu u postelju. Marema je sve vreme bila potpuno uverena da je njena gospođa iznemogla od mnoštva pomešanih osećanja među kojima je najuzvišenije osećanje velika snaga njene ljubavi prema prekrasnom i nevinom Prudenciju. Zatim, da bi rekla Meliti nešto radosno i moćno u želji da je razvedri, Marema je ušuška noćnim pokrivačem i, nagnuvši se ka njoj, poljubi je u čelo i prošaputa na njeno uho:

– Spavaj i neka ti se usni onaj zbog koga od ljubavi strepi tvoje srce razrešeno kletve!

A pošto je Melita ćutala, Marema se uspravi i blago je upita:

– Reci mi, ljutiš li se na mene što sam sebi dopustila da pomalo čitam iz tvoga srca?

– Ne, – odgovori Melita – ne ljutim se.

– Znači, pogodila sam…

– Ne, to ne znači da si pogodila. Ne ljutim se na tebe zato što se ni na koga ne treba ljutiti, a srce je moje zaista nespokojno, svakim se danom sve više ispunjava ljubavlju, ali ta ljubav uopšte nije prema onome na koga ti pomišljaš…

– Kako, zar nevini Prudencije nije jedini? Zar je moguće da on treba da se

otima s nekim za svoje mesto u tvom srcu?

Melita joj odgovori:

– Smiri se, Marema! I ti i nevini Prudencije imate svoje mesto u mom srcu.

– O, ja ne govorim o sebi! – prekide je Marema.

– Dozvoli mi da završim! I ti, kao i on, živite i živećete u mom srcu, zato što vas oboje volim, kao što nastojim i želim da volim sve ljude na svetu. Niko od vas ne treba da se otima za mesto u mome srcu i da *upravlja* njime. Mome srcu može da naređuje i vlada samo jedan…

– Ko je taj? Znam li ga ili ne?

Melita se nežno osmehnu i reče:

– I znaš i ne znaš.

– Ko je taj?

– Isus Galilejac.

Marema stavi palce obeju ruku na uši i, pokrivši ostalim prstima oči, zatrese glavom u znak da ona ništa ne shvata nijednim svojim čulom. Ali je Melita privuče k sebi, položi je pored sebe na postelju i milovaše je. Govorila joj je da život na zemlji ne predstavlja cilj dostojan brige i staranja. Sve životne radosti isuviše brzo prolaze i iza sebe ostavljaju jedino pustoš i stradanje. „Veza srca“, koju opevaju pesnici, nema nade na uspeh ako je naklonjena strastima. Kada ne bi učvršćivali ovu vezu ona nikada i ni od čega ne bi primila sadašnju čvrstinu, a istinita je i jaka samo jedna veza – veza onih ljudi koji su sebe sputali istim jarmom po saglasju misli, po razumevanju života…

– Evo, – dodade Melita posle dugog razvijanja svojih misli u tom duhu – evo onog saveza o kojem je moguće govoriti kao o trajnom blagu: ispunjavanje zakona zemaljskog života, ustanovljenog zarad našeg pripremanja za neki drugi, viši i nama nepoznat cilj. Ali ko je od nas tako jednomislen i tako sličan drugome da bi se sa njim stopio? Nadam se da to nismo ja i nevini Prudencije. Zar se njemu svet i čovekova svrha u njemu čine isti kao meni?

– O, to bi bilo strašno, Melita!

– Možda. Meni se čini strašnim nešto drugo… Strašno je sjediniti se u jednoj ložnici sa čovekom s kojim te ne sjedinjuje ništa duhovno, već samo

nemir tela i krvi. O, užasno bi i strašno bilo probuditi se posle te omamljujuće noći, i onoga što vi nazivate višom „ljubavlju“! Koliko bi trebalo strepiti da kao plodovi ovih zagrljaja ne dođu deca o čijem vaspitanju mati mora da se raspravlja sa ocem!

– Zašto bi se sporili, Melita?

– Zato što se ne sme ravnodušno posmatrati ukoliko se deca ne vode onome što je ozbiljno i sveto, što je vaspitavanje duha u čoveku i „postavljanje njegovo za gospodara nad zverima koje žive u samom čoveku…“ O, kako je to strašno! Kako j e to strašno!

– Ipak, bila si Alkejeva žena i mogla si ne jednom postati majkom.

Melita uzdahnu i odgovori:

– Mogla sam! Ti si u pravu: bila sam žena čoveka s kojim nisam imala ništa zajedničko. Postala sam Alkejeva žena kao dete, kada ni sama nisam imala ovakvih misli o životu, kakve imam sada. Hoćeš li da me ukoriš zbog toga što sam sa njim živela i nisam pobegla iz njegovog doma? Ili što nisam povećavala njegov gnev kloneći se njegovih milovanja i zagrljaja, koje sam bila dužna da prihvatim, jednom se nazvavši njegovom ženom!? Da, sve sam to podnosila i sve to beše mi teško, ali shvatila sam da Alkej nije kriv zbog toga što je u njegovim očima svetlost svetlila drugačije nego što je zasijala u mom pogledu! Kada su nam pevali bračne pesme, nisam ga mogla sprečiti u tome i nisam ga mogla ostaviti, jer je on bio moj muž… Ali sada, kada se mimo moje volje sve ovo zbilo, kada sam slobodna i vidim jasan cilj u svom životu, neću gušiti moj duh u bračnim obavezama prema mužu… Ne smatram svojim prizivom i dugom da rodim i odgajim nekoliko dece koja bi nekome sakupljala račiće i kamenčiće na morskoj obali… Uzalud mislite da prihvatam da s bilo kim odbacim moje pravo na sticanje večnog duha, čiji život u sebi osećam, i predam sebe s ovim telom i krvlju nekom čoveku… O, kakva ste vi deca! O, kakva ste vi lakomislena, sirota deca! Ustani, o Marema, ustani, drugarice moja! Ti si već drugarica moja, a ne robinja. Ropstvo je nezakonito. Otpuštam te i postaraću se da dobiješ sve ono u čemu vidiš sreću… Poljubi me prosto kao drugaricu. Ako me voliš, učini mi samo još jednu veliku uslugu… Ustani, o Marema! Požuri do udovice Efrosine… Reci joj… Moli… Ubedi… Da Melita ne može… Ne valja da ona bude Prudencijeva supruga… Idi!

Marema zaista ustade i pođe, ali kako je bila silno uzbuđena, potrča udovici Efrosini, probudi je i ispriča joj obamrla srca:

– Desila se još jedna veoma velika nesreća!

– Vaša kuća je izgorela?

– Ne, nego je Melita, moja gospođa… Sišla s pameti.

– O, bogovi! Zašto je ljubav tako svemoćna?

– Strašno!

– Brzo mi reci, šta kaže? Dozivali Prudencija?

– Pa? Govori već!

– Ona govori… Sasvim protiv braka.

– S Prudencijem?

– S bilo kim.

Efrosina vrisnu:

– O, bogovi! Kakvo bezumlje! Ali, to će proći.

Glava jedanaesta

Ono što im je rekla mlada hrišćanka Melita bilo je veoma različito od shvatanja udovice Efrosine i mlade Mareme. Ove žene nisu mogle pretpostaviti da čovek, koji je sačuvao zdrav razum, može o smislu života i o glavnim zadacima žene imati takva, po njihovom mišljenju, bezumna shvatanja, kakva je počela da iskazuje visoko obrazovana Melita… I zato što se ovo desilo tako neočekivano, odjednom, ubrzo nakon što je mlada Alkejeva udovica preživela toliko iznenadnih potresa, iskusnija u životu mati Prudencijeva, ostarela udovica Efrosina, imala je, po njenom mišljenju, sasvim dovoljno razloga da zaključi da se kod Melite nije desila čvrsta i jasno promišljena promena u načinu razmišljanja, već da je prosto nakratko proključao nekakav buran poriv, dajući njenim mislima bolestan i neprirodan smer.

Melita se zbog svoje lepote, dobre naravi i lepog vođenja domaćinstva, veoma dopadala udovici Efrosini. Udovica je dobro znala i to da njen sin, mladi Prudencije, odavno strasno voli Melitu, tako da na javi i u snu šapuće

njeno drago ime. Zbog svega toga, ono što je čula od Mareme snažno je pogodilo udovicu Efrosinu, pa je molila Maremu da nikome u koloniji ne priča o onom što je čula od Melite, koja se očigledno nalazila u naročitom stanju uzbuđenja.

– Zbog čega je podvrgavati opštem podsmehu i osudama? Bolje pusti da sve to prođe i bude zaboravljeno, kao što se zaboravljaju mnoge varke iz mladosti. Nema u tome velike opasnosti. Slava bogovima, u koloniji nema drugih ljudi koji bili zavedeni i opijeni ovim izmaštanim učenjem, koje su doneli nekakvi Jevreji iz svoje daleke i nikom potrebne Galileje. Jedino se Melita naslušala o tom učenju od neke svoje drugarice i, evo, sada bunca. Biće vredan sećanja samo onaj život koji se ne ustrojava prema nekakvom drugačijem životu, o kojem mi ne možemo da sudimo zato što nije sličan onome što vidimo, kao što žbun ne liči na hrast koji iz žbuna može nići… Pošto su ovo besmislice, Melita se neće zadržati u tom učenju. Uskoro će ga zameniti drugim, svojstvenijim životu mlade lepotice, za kojom gori nežnom strašću tako savršen lepotan kakav je nevini Prudencije! Zar ona ne razmišlja odavno o njemu? Nije li ga Melita naučila mnogim znanjima, razvijajući u njemu okretnost i snagu? Često je sama volela da se takmiči s njim u trčanju i u drugim disciplinama… I nije li ona kriva što se u Prudenciju rodila ljubav prema njoj kao prema ženi, i što njegovo srce odavno plamti strasnim ognjem koji će se, sada kada se Alkej udaljio u adske predele, bez sumnje još snažnije razgoreti? Zar je uzalud tamo, pred onim izaslanicima, stara deva sjedinila njihove ruke nad Alkejevim telom? Zar je moguće da je Melita poželela sve to da uništi? Zar je moguće da se tako mlada i lepa udovica, nekada žena surovog muža kakav je bio moreplovac Alkej, odrekne strasnih milovanja i zagrljaja onako lepog mladića kakav je nevini Prudencije?

On je tako divan i tako nežan, da bi ga i samo Melitino odbijanje bez ikakve sumnje ubilo! Da, ubilo bi njega, najstasitijeg, najlepšeg, najboljeg i najimućnijeg mladića na celoj obali! Je li to moguće? Pa to je sasvim daleko od stvarnosti i nije nimalo prihvatljivo! Je li moguće da postoji takva čudna vera koja može podsticati ženu da odbaci mladog lepotana, zaljubljenog u nju, kakav je nevini Prudencije? Ne, to su sve trice! Treba sve što pre dovesti do poljupca! Što pre ukrasiti cvećem oltar boga ljubavi, što pre primorati Melitu da prinese žrtvu Himeneju.

Udovica Efrosina je ovakvim razmišljanjima i nadama nadahnjivala vatrenu dušu tamnopute Mareme, devojke čiji je uzrast dostigao vatreno

doba. Efrosina je odmah uvidela kako ovaj oganj plamti po celom Mareminom telu, razlivajući se ispod crnih talasastih vlasi pravo na njeno glatko čelo, obrve, oči pune miline, na vrat, na drhtava ramena i grudi koje su se talasale pod lakom tkaninom.

Efrosina kao da je tek sada po prvi put uistinu ugledala Maremu, jer je tek sada uvidela da je ova tamnoputa devojka takođe prelepa, iako njena lepota nije onakva kakva je Melitina, ali zato… Ovde duh ne vodi rasprave sa telom i krvlju… Ona verovatno neće stati da prekoreva prirodu zbog želja zajedničkih svim ljudima!

Udovica Efrosina nije ni sama shvatila kako se zanela strastvenom lepotom Mareme. Dodirnula je rukama njena ramena, potom se osmehnula i, brzo je odbivši od sebe, uzviknula:

– Pa, šta je ovo? Zaista si lepa, Marema! Zamisli da te ja do ovog minuta uopšte nisam videla onakvom kakva uistinu jesi! Kako to da si tako lepa?

– Evo kako, – odazva se šaljivo Marema. – Kod nas u Fenikiji, odakle sam rodom, ima mnogo lepotica. Može biti da je i moja mati bila lepotica.

– A ti je nisi videla?

Marema odrečno odmahnu glavom.

– I uopšte je ne poznaješ?

– Uopšte je ne znam. Inače, ne bih bila prodata u ropstvo.

– Da, da, da! – kao da je rekla samoj sebi Efrosina. – I znaš li, družbenice moja, Marema, da si odveć dobra za robinju? Možda Melita i nije napravila grešku što te je držala, dok je bila udata za Alkeja. Prema njemu je ona bila ravnodušna i nisi mogla izazvati u njoj ljubomoru, ali kada njenim mužem postane moj sin Prudencije… Tada joj to ne savetujem… Ti nisi bezopasna… Svakoj bi ženi pod istim krovom sa tobom bilo teško… Ti opijaš… Od tebe nešto struji… Bojim se, eto, možda omamljujućeg mirisa magijskog korenja…

Marema se zakikota, a Efrosina ozbiljno nastavi da zanoveta:

– Ne, zaista… Siroti Prudencije! Marema, ne gledaj ga tim užarenim očima! Postaraću se da ti nađem drugu gospođu, koja će Meliti platiti za tebe dobru cenu i koja će se prema tebi dobro odnositi.

– A zar ta gospođa nema muža?

– Ima, ali on je već veoma star.

– Eto, tim pre: uskoro će omrznuti svoju staru ženu i počeće da se privija kolenima lepe robinje… I tada će ta dobra gospođa, kod koje hoćeš da me udomiš, izgrebati noktima Maremino lice i prodaće me još ljućoj zmiji. Vidiš kako je teško sa mnom. Ali ti se, o, udovice Efrosina, ne uznemiravaj. Znaj da ja više nisam robinja… Marema je slobodna. Melita mi je podarila slobodu.

– Odavno?

– Prošle noći, kada joj se sve učinilo tako dosadnim u bračnom životu. Tada je zaželela da se i meni ne ponove nevolje. Da, ja sam slobodna, udovice Efrosina. Zemaljsku ljubav između dvoje ljudi različitog pola smatram najvišim životnim zadovoljstvom… Ja bih mogla… Čak bih i htela da prinesem svoje telo na žrtvu u Izidinom hramu, ili bih mogla podariti unučad majci prelepog i snažnog mladića, ali… Ti znaš, i u meni postoji pometnja…

– Čime se ti smućuješ?

– Istim onim što se dešava i Meliti…

– Šta ti se čini?

Marema je podigla svoja tamna ramena i, uzevši ruke udovice Efrosine, primače se njenom licu i reče joj tiho i razgovetno:

– Ponekad mi se čini da *On* negde postoji… – Ko?

– Onaj Koji je nju naučio da zna nešto što mi ne znamo.

– Neka nam ona to pokaže.

– Ona još nije našla… već samo želi da traži ono što mi ne ištemo…

– Šta traži?

– Ko je Onaj Koji joj daje snage da otrpi sve što joj se dešava u životu i da se odriče svega što je vezuje za ovaj život? Zašto potčinjava sebe uzama, a meni daruje slobodu? O, Efrosina! Šta ako je Melita u pravu spram nas? Iako smo začeti ovde na zemlji, zar ćemo ovde skončati? Zar je ovde samo škola ili gostionica? Kako je to onda sramotno! Kako je to onda strašno! Želim da u ovo bilo kada proniknem… Hoću ovo da shvatim… I da shvatim sve što mi je neophodno… Ne veruj, udovice Efrosina, da samo starci u dugačkim togama mogu shvatiti u čemu se nalazi smisao života… U isto vreme kada čujem kako buči moja krv i lupa moje srce, osećam i nešto drugo… Nešto što je, verovatno, još jasnije čula moja gospođa i što ju je učinilo…

– Bezumnom. To hoćeš da kažeš?

– Da! Uostalom, ja ne znam… Ne znam šta hoću da kažem. Čini mi se da i sama brinem…

Efrosina pomilova Maremu po ramenu i reče:

– Uistinu ste veoma mlade! Obema se pričinjava ono čega uopšte nema. Veoma dugo ste živele same, bez supružanskih milovanja… Nama starima sve je to veoma poznato. Usredsredite se na brak, izrodite što više dece, dobro ih othranite mlekom vaših grudi, eto šta će vam postati smisao života. A sada, Marema, idi Meliti i reci joj da ću uskoro doći do nje i doneti joj ukusnu ribu. Tada ćemo se dogovoriti o braku… Siroti Prudencije i bez toga predugo iščekuje njena milovanja i preteško se muči.

U tom trenu kao naručeno do žena je iza debelog zastora doprlo uznemirujuće buncanje Prudencijevo:

– O, ne udaljuj se… Ne udaljuj se, Melita! Pokaži mi milosrđe… Stani svojom nogom na ovaj list koji raste kod stazice… Dodirni ga svojom nogom da bi ga kasnije mogao celivati bedni Prudencije. Učini da primim olakšanje mojih teških muka! Uzeću ovaj list i pokriću ga poljupcima… Njime ću obrisati suze koje za tobom teku danonoćno, skrivajući od svih zbog čega zaista plačem i… Položiću ovaj list na svoje srce… Nek ono prestane da kuca… Prestane da živi… Zato što je život bez tebe ispunjen mukama i za mene ne postoji na svetu niko ko bi mu nešto značio… Ja nestajem… Ja… Iščezavam, Melita!

– Kako majka ovo da sluša!? – uzviknu udovica Efrosina.

– Čak i onoj koja nije majka ovo je strašno da sluša! – odgovori sva uzbuđena Marema, nakon čega se raziđoše na različite strane. Efrosina se uputi na tržnicu gde prodaju ribu, a Marema u Melitin dom.

Glava dvanaesta

Udova Efrosina se, kako je i obećala, ubrzo pojavi kod Melite sa ukusnim jelima od ribe. Samo što je došla otpoče razgovor, postupno tražeći Melitinu saglasnost za brak sa Prudencijem. Htela je to što pre da okonča. Efrosina je

mislila je da Melita neće ostati pri svome, ali je pogrešila u svojim pretpostavkama.

Uzalud je udovica Efrosina ukazivala da je u dve kuće, povezane starim prijateljstvom, sada ostao samo jedan muškarac, mladi Prudencije, da su obe, to jest Efrosina i Melita, dužne da ga paze, jer je obema potreban, i da je najbolje da se ujedine i žive u zajedničkom domaćinstvu. Prudencije bi mogao da uzme sebi kormilara za pomoćnika i da odlazi na more, a one bi ga čekale i njegov povratak činile radosnim i srećnim.

– A nemaštine se ne treba bojati, – nastavi da govori Efrosina. – Prudencije već zna sva mesta gde su kupovali i prodavali Hifas i Alkej. Nastaviće posao kao i ranije. Ja sam već stara i ne treba mi ni narukvica, ni prstenja, ni lančića, sve ću ih s radošću dati tebi, da ih nosiš na sebi kada poželiš. A osim toga… Osim toga (Efrosina je spustila glas), istina ili ne, bilo je govora među ljudima da su Hifas i Alkej ponekad uništavali tuđe lađe i na silu otimali njihovo bogatstvo. Oteto su odvozili na maleno ostrvo, uvučeno negde između hridina, koje nikome osim njih nije bilo poznato. Do ostrvceta je, kažu, veoma teško dopreti zbog oštrog stenja i snažnih struja. Samo po sebi, ostrvo je pogodno za život: prekriveno je zelenilom, poseduje izvore slatke vode koji dopiru odozgo iz stena, a u sredini su, jedna iznad druge, dve pećine, od kojih jedna ima ulaz istog nivoa sa zemljom, a u drugu se ulazi veoma teško… U gornjoj pećini su odavno sagradili prijatno stanište, u kojem su Alkej i Hifas živeli i skrivali se, osmatrajući morski plen. Svuda su plovili, napadali i pljačkali, a potom iznenada iščezavali sa onim što su opljačkali. Ove pećine nisu kopali, već su se same obrazovale, a ona koja je među njima bila na vrhu, na ivici visoke stene, bila je tako pažljivo skrivena da je nikako nisu otkrile tuđe oči. Do nje se moglo popeti samo ako se stavi motka sakrivena na dnu tamne klisure. Treba samo skloniti tu motku i pećina postaje nedostupna. Ali zato ona nije velika u poređenju sa donjom, u kojoj je tokom mnogih godina zajedničkih napora Alkeja i Hifasa sakupljeno veliko blago, poprilične zalihe prosa, suvog voća, sušene ribe, boca sa raznim vinom, kao i orahovog i maslinovog ulja. Osim toga, tu su bale i čitave škrinje sa odećom i opremom, kože, purpur i sve što se može zamisliti.

– Da, i sve je to tuđe… I na svemu tome su suze i krv onih kojima je to oteto, – prekide je Melita. – Pa, da, razume se, onih od kojih je to oteto… Oni su, može biti… I plakali… Znam. Ali sve je to bilo davno…

– Ali je svejedno bilo.

– Pa, bilo je, naravno.

– Pljačkajući, njih nisu žalili… Pa i života su ih lišavali…

– Može biti.

– Ne: „može biti“, nego je to sigurno tako bilo! A njihove majke, žene i deca, sigurno su ih očekivali… Okupljali su se, plakali i proklinjali zločine naših muževa… Alkeja i Hifasa!

– Evo, opet si zalutala, Melita!

– Ne znam kako je moguće ne zalutati… Nisam kriva što moj duh vidi sve ono što vi ne želite da vidite. Vidim da je od Hifasove smrti prošlo već tri godine i da je za to vreme Alkej odlazio na more s tvojim sinom… Siroti Prudencije! Siroti, nevini Prudencije… On ćuti, krije, ali, najzad, i on sam je činio isto što i Alkej. Pomagao je da se ljudi uhvate na moru, otimao je od njih vino, voće, hleb i druge tovare, a same ljude bacao u talase… I ubijao ih veslom ako bi isplivali…

– Ah, Melita! Zar nije u životu isto kao i na moru? Jedan ubija i davi drugoga!

– To je istina! I to kod nas nazivaju „životom“! Večno slediti jedan drugoga, proganjati, otimati i prisvajati sve što možemo jedni od drugih. Oteti iz ruku i sve to skloniti na nepristupačna mesta… Za koga? Zbog čega? Ne, ja ne sporim da je takav sav naš život, na vodi i na suvom, ali nisam podesna za njega i neću ga… Neću početi da se borim za veći deo nečega, šta god to bilo u životu. Sada mogu sve ovo da činim zato što me je Alkejeva končina razrešila svih obaveza.

Tada ju je udovica Efrosina zagrlila i otvoreno joj rekla da je došla k njoj da je moli da pristane na novi brak sa strasno zaljubljenim Prudencijem.

Melita uzviknu:

– Kako!? Opet brak? Ponovo nova obećanja i brige oko njihovog ispunjavanja? O, nikada i ni za šta na svetu!

– Ali, zašto ti je odvratan moj sin Prudencije?

– Tvoj sin mi nije odvratan, ali su mi gnusne obaveze novog braka. – Zašto?

– Ne smatram da je najbolje u životu da svagda mislim o ugađanju mužu.

– Šta može biti bolje od toga?

– Šta je bolje od toga? Živeti za opšte dobro, a naročito za one kojima je teško da žive u svetu. U tome je volja našeg Boga Oca.

– Bogovi žele da ljudi žive i množe se.

Melita je ćutala.

– U stvari, šta je preče: vaspitavanje čestitih građana ili sopstvena deca?

– Pomoć tuđoj deci koja odrastaju bez ičijeg staranja.

– Govoriš neshvatljive i neprijatne reči, Melita!

– Govorim najjednostavnije stvari.

– Hoćeš da ostaneš sama?

– Zbog čega? Ja bih da budem s onima kojima mogu učiniti uslugu ili im biti od koristi.

– Evo i načina: pronikni sažaljenjem u tugu i stradanje mog strasno zaljubljenog sina! Neka te ganu jecaji nevinog Prudencija, koji tako mnogo podnosi, jer je sav ženski rod za njega otelovljen samo u jednoj Meliti…

– Ah, ostavi to, udovice Efrosina! Ko je žedan onoga čega je žedan sin tvoj, taj neće skapati od žeđi.

– Da, – produži udovica, – evo kako je Melita strašna! Melita ne mari za njega i čak ne oseća nikakvo sažaljenje prema suzama koje teku po naboranim obrazima njene tetke i Prudencijeve majke, sirote udovice Efrosine.

Melita je pogledala Efrosinu i videla da je u stvari celo njeno lice mokro i da joj po obrazima teku potoci suza.

– Ovo je okrutno s vaše strane, – reče Melita.

Ali Efrosina odmahnu glavom i reče:

– Ti govoriš o okrutnosti!

– Da, govorim o vašoj okrutnosti i ne prekorevam vas, samo hoću da me shvatite. Evo, sada ću reći u čemu ste vi okrutni: verujem da je ljudima dato sredstvo da žive u vekove vekova i da od čoveka zavisi hoće li ući u ovaj večni život ili će zgasnuti za kratko vreme nakon što naša sveća ovde na zemlji izgori. Dato mi je da se moj duh probudi iz prirodnog sna i da budan čuje glas koji ga gromko zove i kaže mu da odbaci daleko od sebe sve okove… Moj duh hoće da pobegne tamo odakle je došao poziv, a vi opet hoćete da mi sputate noge vezama strasti i nametnete mi zavete koje ne mogu

dati zato što… Ja se ne mogu nikome obećati…

– Zar je moguće da sebe osećaš tako nepostojanom?

– A zašto ti pristupaš meni s takvom upornošću? U šta da se skamenim? U čemu da istrajem? Danas sam ovakva kakva jesam, a možda će sutra moj duh ugledati nešto što je još šire i, kada poodrastu njegova krila, on će se ustremiti nekuda više i dalje… U večnost!

– Šta je veće od ovoga!? – prekinu je Efrosina Evo, žrtvuj sebe, donesi sreću Prudenciju koji je strasno zaljubljen u tebe i strašno strada, ne praveći razliku između onog što vidi na javi i onoga što mašta u mučnim snovima. Jadno dete! Njegov duh se ne odvaja od tebe ni za minut, a usta njegova stalno šapuću tvoje ime. Siroti Prudencije izgara vatrom mladalačkih želja, usne njegove ljube vazduh u kom te oseća kroz stenje i hridi… O, sažali se! Sažali se nad njim! Sažali se nad nama oboma, Melita!

Efrosina je svoj govor završila strasnom molbom. Ispruženih ruku i uplašenog lica bacila se na zemlju pred Melitine noge. Melitin položaj je bio veoma težak, ali se nije priklonila molbama udovice Efrosine i, premda se starala da pokaže svoje sažaljenje i saosećanje, nije davala nikakve nade oko saglasnosti za brak.

– Kako!? – uzviknu tada Efrosina. – Zar je moguće da ćeš biti neumoljiva čak i u slučaju da Prudencije izgubi razum ili umre?

– Zašto govoriš o nečem što se nije dogodilo? – odgovori Melita s prigušenim nestrpljenjem u sebi.

– Zar smatraš nemogućim da čovek izgubi razum zbog ljubavnih muka? Znaj da to biva.

– O, naravno da biva. – odgovori Melita – Ali biva zato što ljudi sami sebe predaju na žrtvu grubim željama i neće da im se suprotstave.

– A ti misliš da se ovim željama možeš protiviti?

– O, već jesam! Naravno…

U istom času do obeju žena dopreše glasni povici Mareme koja je trčala prema kući i dozivala iz daleka:

– Gospođo Efrosina! Gospođo Efrosina! Brzo! Pohitaj kući! Kod tebe se desila velika nesreća! Prudencije se umivao i odjednom pao na pod. Sada se trza s penom na ustima i riče kao lav… Nas petoro smo ga jedva savladali, a grnčar Agav obložio mu je glavu vlažnom glinom. Požuri, gospođo, jer sve

ovo jedva da pomaže… Jadni Prudencije!

Jedva će se povratiti u život.

Glava trinaesta

Čuvši za teško stradanje svog sina, udovica Efrosina samo ćutke baci pogled pun prekora prema Meliti i, zaboravivši na svoje godine, potrča kući gde se mučio Prudencije, a Marema, međutim, ispriča podrobno Meliti kako se sve desilo. Ispričala joj je sve što zna i potom dodala tiho:

– Uzalud je skrivati da on ovo mučenje trpi usled snažnih osećanja prema tebi. Ti, kao priroda, vladaš čitavim njegovim bićem… Šestoro naših ljudi i Agav nisu bili u stanju da savladaju demona koji je napregao mladićeve mišice i uzburkao u njemu krv u toj meri da su mu se usta oblila crvenom penom. Samo što sam pokrila njegove pomućene oči tvojim pokrivačem, koji sam nosila na ramenima da ga operem na izvoru, Prudencije se utiša i prošaputa:

„Melita! Draga Melita! Bogovi! Neka umrem pre nego što ona ode!“

– Oprosti mi, gospođo, završi Marema, – on toliko strada da nisam mogla skinuti sa njega tvoj pokrivač… Neka mu bude makar malo lakše… Obmotao ga je oko ruku i primakao ga k srcu i malo-pomalo grčevi se stišaše… On, možda, čak… Zaspi ili…

– Šta?

– Pređe bez novih stradanja u carstvo senki.

Melita se podiže i reče:

– Smesta pođimo tamo.

– Kako? Hoćeš da ideš tamo… U dom Efrosine, gde leži nesrećni Prudencije, sa glavom koja gori u vatri, obložena vlažnom glinom?

– Naravno!

– Zašto ideš tamo?

– Zašto? Tamo strada čovek i hoću da budem tamo.

– A ne zato da bi pojačala njegovo stradanje? Nećeš uzeti od njega svoj pokrivač? Ne ljutiš se na mene što sam tamo ostavila tu tkaninu?

Melita odgovori da se nimalo ne ljuti na Maremu, već da je, naprotiv, čak rada da tamo ostavi pokrivač koji pričinjava kakvo-takvo zadovoljstvo kapricima bolesnog Prudencija i dodade da joj je svejedno šta o njoj počinju da govore ili misle u koloniji. Sve to ne vredi jedne minute ljudskog stradanja, ako postoji način da mu se pomogne.

– O, gospođo moja! – radosno uzviknu Marema. Pođimo da što pre stignemo u taj dom plača! Imaš vlast nad celokupnom prirodom dragog mladića u toj meri da sama tvoja blizina, pa i sam zvuk tvog glasa, mogu biti dovoljni da prizovu Prudencija u život, samo ako stignemo pod krov udovice Efrosine pre nego se zaustave otkucaji srca u grudima njenog sina.

– Požurimo!

– Požurimo! Požurimo!

Tada se uhvatiše za ruke i hitro potrčaše: jedna svetla kao dan, druga tamna kao južna noć… U vazduhu su se vile njihove kose, a za njima se tiho širilo disanje života.

– O, ti ćeš ga spasiti… Ti ćeš ga spasiti… šaputaše pri trku Marema, stežući Melitinu ruku.

– Možda… – odgovori joj laganim stiskom Melita.

I šta se desilo?

Pre nego što su brzim korakom Melita i Marema stigle u dom udovice Efrosine, Prudencija je prošao užasni napad. On je spokojno uzdahnuo i seo nasred poda na kojem je ležao, srećno se osmehujući. Potom je pružio ruke ispred sebe i uzviknuo:

– Bogovi, doveka vam hvala! Srce Melitino ispunilo se sažaljenjem… Melita se pojavljuje… Melita hita da kane rosu sreće na moje užareno srce… Evo nje, evo! Razgrnite što pre zavesu!

Pošto je Prudencijev glas zvučao uverljivo i snažno, njegovu želju odmah ispuniše, a kada je zavesa bila širom otvorena ugledaše prelepu Melitu, rumenu od brzog hoda, a za njom u svom rodu ništa manje lepu Maremu.

– Umesto jedne utešiteljke, k tebi stižu dve, prošaputaše neke žene koje stajahu pored Prudencija.

Prudencije je sada najviše ličio na dečaka koga samo što su napustila

okrutna mučna sećanja, od kojih mu je istovremeno i slatko i bolno.

Sedeo je i posmatrao lica pridošlih, osmehujući se kao dete i ponavljajući: – Evo i njih… Melite i Mareme!

Glava četrnaesta

Udovica Efrosina je bila neizrecivo radosna zato što je Melita došla da se svojim očima uveri kako teško strada Prudencije i da vidi da olakšanje njegovih muka upravo zavisi od nje. Melita je sve to videla, ne sporeći se sa Efrosinom. Dokazi su bili isuviše očigledni, tako da je Meliti postalo jasno da joj nisu preostale nikakve mogućnosti da živi u svom domu, u istoj ovoj koloniji gde je bio dom udovice Efrosine. Ovde će stalno sretati Prudencija, što će nastaviti da podjaruje njegovu mučnu strast, za koju ona ne želi da bude odgovorna. Svaki čovek u ovoj koloniji neprestano će je prekorevati zbog okrutnosti i govoriće o njenoj glupoj upornosti, pošto su brigu o očuvanju ničim porobljenog duha u svim vremenima ljudi smatrali za „tvrdoglavost“. Pri tome do bezumlja dospela Prudencijeva strast poče da je plaši: neće li on u jednom od sličnih napada posegnuti na svoj život? Tada neće biti kraja žalosti sirote udovice Efrosine, a dobra Melita ne bi podnela sve te nevolje za koje bi je svi smatrali krivom. Preostao joj je samo jedan izlaz: tajno napustiti dom i koloniju i sakriti se zauvek… Melita je na to bila spremna. Uredila bi život sa istomišljenicom iz detinjstva, hrišćankom Erminijom, ali je dobro znala da bi je Prudencije mogao pronaći bilo gde i zauvek narušiti njen spokoj, nastavljajući da uništava svoj život. Trebalo je pronaći drugi, prihvatljiviji izlaz iz ovog položaja. Melita se odlučila da obavezno smisli nešto bolje i delotvornije i da sprovede do kraja tu odluku koja nikome ne bi teško pala.

U tom raspoloženju pojavila se voljena pred očima zaljubljenog Prudencija. Kada se uverila da se smirio i da je može razumeti, pružila mu je ruku i spokojno rekla:

– Ne prepuštaj se očajanju, dobri Prudencije. Nećeš se večno mučiti kao što se ovog časa mučiš. Od sada te neću izbegavati i počeću da smišljam kako da te učinim srećnim, a tebe molim da imaš u mene poverenje i da budeš

strpljiv još samo malo. I ja sam silno uzbuđena i duhu mome potreban je predah i spokoj. Dozvoli mi da proživim u tišini sama sa sobom makar tri dana, a četvrtog dana dođi pred veče na obalu mora, tamo gde se nalazi naša lađa. Tada ću ti reći kakvo sam rešenje pronašla i ono će biti toliko čvrsto da se možeš na njega osloniti. U međuvremenu, tri dana imaj poverenja i budi spokojan.

– O, ne tri dana, nego tri godine spreman sam da čekam tvoju reč, – odgovori Prudencije. – Samo da me ne odbaciš… Samo da bilo šta očekujem.

– Tri godine je suviše puno vremena. Za tri godine i sam ćeš me odbaciti, pošto sam starija… Ne, sačekaj tri dana i to će biti dovoljno.

– Ja da odbacim tebe? O, bogovi! O, ubijte me, pravedni bogovi, ako je moguće da u mome srcu bilo ko zameni lik Melitin!

– Ne zaklinji se, Prudencije, ni na šta, i ne pozivaj za svedoke bogove o čijoj prirodi ništa ne znaš. Bolje da nam vreme pokaže kakvi smo i čega smo dostojni.

– Slažem se! – uzviknu Prudencije. – Cela večnost dokazaće ti da si mi draža od svega na svetu i da osim tebe nema ničeg što bih više cenio.

– Pa, sačekaj!

Ona se prijateljski oprosti s njim i njegovom majkom, udovicom Efrosinom, i pođe u svoj dom sa Maremom, ostavivši udovicu i Prudencija spokojnim i spremnim da tri dana čekaju na njenu odluku.

Ovu odluku stadoše da očekuju sa radoznalošću i ostali u koloniji, jer su se pitali: ne služi li se Melita lukavstvom? Možda se pretvara da ne želi da se uda za neuporedivo lepog mladića, koji je strasno zaljubljen u nju i mlađi od nje tri godine? Šta je to smislila Melita? Kakav je njen um i u čemu je njeno lukavstvo?

Tri dana su proletela u radoznalom iščekivanju. Sva tri dana Melita je provela ne izlazeći iz kuće, a Prudencije se oporavio od okrutnih napada i pred veče četvrtog dana došao na obalu mora. Tamo je ugledao Melitu i Maremu koje su ga očekivale.

Glava petnaesta

Kada se sretoše, Melita reče Prudenciju:

– Sve ide dobro. Brzo se približavamo ostvarenju ciljeva naših želja.

– Ja sam toliko srećan da ne shvatam jesu li naše želje saglasne? – uzviknu sav ozaren Prudencije.

– Ja nisam tako rekla, – odgovori Melita, – ali svejedno: ono što smatraš za najveću sreću, zavisiće samo od tebe…

– Znači, sve je već postignuto?

– Nije još. Pre nego što postaneš moj muž moraš da ispuniš tri moje molbe.

– Spreman sam da ih ispunim beskonačno mnogo.

– Ne, samo te tri. Pre svega, neću da ovde budem predmet zanimanja svih, ni sada, dok budeš ispunjavao moje molbe, ni kasnije, kada možda budem morala da ispunjavam tvoju volju i svojim uslugama i ženskim milovanjem platim dug za tvoju poslušnost.

– O, govori što pre! Šta ti treba? Ako želiš da se skloniš odavde… Ako želiš da se skloniš od svih…

– Da, skoro od svih… Nek s nama bude samo Marema, ali da ne bude čak ni udovica Efrosina… Njena obespokojavajuća nežnost može potopiti sve ono što treba da se desi u tišini sjedinjenja i spokoja.

– Dobro! Obećavam ti to za majku. Ona me toliko voli da će na sve pristati. A što se tiče tvoje želje da se sakrijemo na skrivenom i nedostupnom mestu, imam za tebe i tu mogućnost, od koje za bolju nisi čula ni u najčudesnijoj bajci.

Tada zaljubljeni Prudencije sam, bez Melitinog zapitkivanja, ispriča o živopisnom tesnacu u stenama, skrivenom između drugih nepristupačnih hridina, sa dve pećine, skladištima bogatim zalihama za život, potocima slatke vode, stadom koza i ćubastih kokošaka.

– Tamo niko ne može prići, – dodade Prudencije, – osim one dvojice koji su nas napustili i sada žive u tamnom carstvu senki. Jedino ja znam za bezbedni uski prolaz kojim je moguće probiti se do ovih stena i pronaći naš klanac. Ako hoćeš neprikosnovenu osamu…

– Sa tobom i Maremom. – dodala je Melita tiho, stavljajući svoju ruku u Prudencijevu.

– O, kako me ispunjavaš zanosom! Dakle, ako mi veruješ i ne bojiš se da ploviš uskim i opasnim kanalom u kome znam svaki kamen, odluči kada ćemo otploviti i sve će biti spremno.

– Predivno. Neka sve bude spremno za jutro, kada izađe sunce. Ali najpre se vrati kući i ispričaj svojoj majci na šta smo se odlučili. Hoću da znam slaže li se ona u potpunosti sa našom odlukom, i želim da joj poverim svoju kuću i domaćinstvo, pošto će Marema poći sa nama u taj tesnac, a moj dom će ostati prazan. Potom pozovi grnčara Agava i sutra ujutro dođi sa njim. Prenesite iz kuće u lađu moj krevet i posteljinu i stvari koje ovde neće biti potrebne, a tamo će dobro doći… Hoću da uzmem i ponesem sve što će nam biti od koristi, pošto ćemo, može biti, tamo proživeti dugo vremena…

Prudencije sasluša sve ovo s velikim ushićenjem i savršenom pažnjom, a nakon poslednjih reči pritisnu na grudi Melitine ruke i prošaputa u jednom dahu:

– O, uveren sam da niko nikada nije umeo da sažme jednom rečju toliko oduševljenja koliko ti ulivaš u moje srce.

Ona ga osmotri blagim pogledom, kao mati detence, tiho mu se osmehnu i odgovori:

– O, moj nevini Prudencije! Ne hvali me mnogo, teško mi je da slušam tvoje pohvale. Bilo bi bolje da delamo… Pohitajmo… Ne gubimo ni trenutka. Odmah se sa Maremom vraćam kući i požuriću da uzmem sve svoje stvari, a ti idi majci. Reci joj da smo odlučili da odemo odavde i da daleko od ljudi dovršimo ono što smo dužni da ispunimo. Ispričaj udovici Efrosini da je moj duh pun naklonosti prema njoj i prema tebi. Ništa još nisam poželela tako snažno kao što želim da vas vidim u onom raspoloženju koje priželjkujete.

Rekavši ovo, Melita ustade i pođe prema koloniji, držeći jednom rukom Prudencijevu a drugom Mareminu ruku. Tako dođoše do mesta gde su se staze razdvajale vodeći prema njihovim kućama.

Ovde Melita pusti Prudencijevu ruku i još jednom mu reče kako mora da razgovara sa svojom majkom, a sama se udalji sa Maremom. Obe žene provedoše noć pakujući u vreće sve ono što je bilo vredno u Alkejevom domu. Zalihe su takođe bile prebačene u korpe i spremne za selidbu, a iz podruma su izvučene mešine sa vinom i sirevi. U zoru je sve bilo spremno, a na zidu velike odaje ostao je da visi samo jedan široki Alkejev pojas, ukrašen zlatnim šavom i dragim kamenjem, te obična frula od trske, u koju je Melita

ubacila čvrsto zamotan svitak papirusa, na kojem je pred osvit uspela da napiše nekoliko redaka.

U tim redovima bilo je sročeno sledeće: „Primila sam slobodu i neću je izgubiti ponovo, ali mene je posetilo iskušenje koje ne mogu da izbegnem. Podjednako se nadam da će moj duh sačuvati svoju silu i da ću ljubavnu strast, koja se u drugome razgorela protivno mojim željama, moći da umirim pomoću iste grube prirode kojoj on potčinjava svoj duh. Ako sve ovo savladam, poći ću putem prema tebi i pronaći ću te, kako bih okončala svoje vreme na zemlji zajedno s tobom. Zaboraviću na sebe i služiću skupa s tobom drugima, po zapovesti Onog Čija je sveta reč zapalila u nama svetlost razuma i veru u večni život.“

Potom Melita stavi papirus u šuplju trsku, zalepi njegove krajeve voskom i okači frulu na zid uz skupoceni pojas i, okrenuvši se, istog časa ugleda kako na vratima s prstom na usnama stoji Marema.

– Ti me slediš i uhodiš, – s blagim osmehom reče Melita.

– Ne, – odgovori Marema. – Ne sledim te i neću te nikom odati, ali sam po svemu primetila da si smislila nekakvo lukavstvo koje neće voditi onome što si obećala Prudenciju.

– Reci mi, ako znaš, šta sam mu obećala?

– Obećala si da ćemo ove noći ti, on i ja otići odavde na divlju stenu nepoznatog tesnaca, u kojem ćemo se na duže sakriti…

– Sve će tako i biti. Večernje zvezde pogledaće nas u lađi na moru.

– Onda sam još više zbunjena… U tvom umu postoji nešto što uopšte nemam snage da shvatim, ako mi sama ne kažeš.

– Ah, Marema, drugarice moja, pogodila si! Neko vreme ti ništa neću reći i tražim od tebe obećanje da me više ni o čemu nećeš pitati. Ovo će mi biti najbolja nagrada od tebe. Ne raspituj se, Marema, ni o čemu. Sve što treba da se desi od svih tuđinaca jedino ćeš ti saznati, ali ne ovde, ne sada i ne odmah. Nikome nikakvo zlo ne mislim. Prudencije će primiti svoj udeo onako kako ga sam poželi. Predajem se njegovoj volji… Ali ti si pogodila, on treba da mi dokaže da je u stvari neodoljivi nagon koji u sebi oseća prema meni silniji od svega i da nikakvom grubom zemaljskom strašću ne može biti zamenjen. U to treba da me ubedi tako da u meni ne bude mesta ni za kakvu sumnju, a ti, dobra Marema, treba u tome da mi pomogneš, jer ovo ima za mene veliki značaj. Ne odbijaj me, Marema!

– O, – odgovori saosećajno Marema, – možeš li da sumnjaš u mene, Melita? Toliko dobro poznajem tvoj razum i tvoje dobro srce da se ne moram boriti sa sobom i zaklinjati da ću ti služiti u svemu što hoćeš. Znam da nikome ne činiš zlo, jer ga nisi činila ni meni za sve ovo vreme dok sam bila tvoja robinja. Marema će učiniti sve što kažeš, ne podležući nikakvim svojim osećajima… Kunem se…

– Dosta, – prekinu je Melita, – ne zaklinji se nikako. Ne treba se zaklinjati, zato što smo svi u vlasti svemogućeg Boga. Verujem ti bez zakletvi i neću više kriti da u mom umu postoji zamisao o kojoj do određenog trenutka neću reći nikome i koju mogu ispuniti samo uz tvoju pomoć.

– Veruj da ti moja pomoć pripada bezuslovno i… – I to je dovoljno, Marema! – uzviknu Melita. Bivša gospođa i robinja zagrliše jedna drugu i ostadoše tako na trenutak. Tako ih je i zatekla udovica Efrosina, koja je tiho ušla k njima. Iza nje su išli Prudencije i grnčar Agav sa dugačkim motkama, od kojih je trebalo napraviti nosiljke za prenošenje Melitinog pokućstva u lađu.

Glava šesnaesta

Odmah nakon dolaska načinili su nosiljke i počeli da prenose pokućstvo na lađu. Ovaj posao obavljao je Prudencije sa Agavom grnčarem, a pomagala im je Marema, koja je često odlazila do lađe. Kod kuće su ostale udovica Efrosina i Melita. Melita je na ognjištu pripremala obed za radnike koji su utovarali lađu, a Prudencijeva mati joj je pomagala i u pauzama između poslova govorila o tome kako shvata njen tajanstveni čin.

Udovici Efrosini se činilo da Melita odlazi s njenim sinom pošto joj je Prudencije drag, ali je ona veoma stidljiva i još uvek visoko ceni slavu svog celomudrija, pa neće da ovde pred svima pokazuje svoju naklonost. Zato će se tamo, ni od koga pritiskana, slobodno predati ljubavi svom žestinom dugo potiskivane strasti. I budući u to ubeđena, udovica Efrosina je sve posmatrala savršeno spokojno. Melita joj nije govorila ništa potvrdno, ali ne jednom ju je molila da sačuva ovo spokojstvo, čak i kada od njih veoma dugo ne bude vesti.

– Nek ih ne bude čak i godinu! – odgovori udovica Efrosina, – Toliko sam se izmučila posmatrajući sinovljevo stradanje, da sam spremna na ispaštanje i dugu neizvesnost, samo da budem uverena da takvih beznadežnih patnji, kakve je on podneo, ubuduće neće biti.

– U to budi potpuno uverena. Patnje kakve je trpeo, Prudencije više neće podnositi, – odgovori Melita.

– Samo u to hoću da budem sigurna.

– Tako će i biti. Kažeš da si spremna da celu godinu provedeš bez vesti?

– Rekla sam… Ako je to tebi potrebno…

– Da, upravo je to potrebno…

Udovica Efrosina pripreti kažiprstom Meliti i sa osmehom reče: – Znam…

– Šta znaš?

– Kroz godinu… Ja ću, možda, ugledati prelepog unuka! Da, to je predivno! Onda će doći kraj svim govorkanjima ljudi o tvom pređašnjem mužu Alkeju… Shvatam da takvi kao ti uvek vole silno, ali skromno. Neka su vam bogovi na pomoći. Spalite tamo jedan cvet Himeneju na kamenu i neka svedok vaših bračnih obećanja bude Marema… Onda će proći godina, zagrliću vas i unuka i tada ćemo se pobrinuti za Maremu… Dobra devojka zavređuje dobrog muža.

– I sigurno će ga naći, – došapnu Melita.

– Isto to i ja mislim. Na nju smo do ovog časa svi nekako gledali bez zanimanja, a juče, kada sam s njom razgovarala, učinilo mi se da je Marema veoma lepa.

– I više od toga! Nije samo lepa! Ona je i umna, i dobra, i lepa, i ima vatreno srce… Pri tom, kakvu snagu i kakvo zdravlje! O, ona zavređuje divnog muža, a to što imaš o njoj dobro mišljenje donosi mi ogromnu sreću. Raduje me što odlazim odavde s tvojom saglasnošću.

U sličnim razgovorima protekao im je čitav dan. Svi su bili veseli, zajedno su pojeli ukusan obrok, a predveče Prudencije i Marema ponesoše iz doma poslednju nosiljku. Melita ostade sa Agavom grnčarem da zatvori ulaz i upravo tada skide sa zida široki Alkejev pojas, ukrašen kamenjem, i frulu od trske. Pokazavši pojas Agavu, reče:

– Možeš li da odrediš koliko bi vredela ova stvar, ako je odneseš u veliki

grad i prodaš tamo gde ima bogatih ljudi?

Agav odgovori:

– Proceniti takvu skupocenu stvar ne mogu, ali znam, ukoliko bih trista leta bez prekida gnječio glinu i načinio lonac veliki kao planina, sve to ne bi bila ni polovina vrednosti svakog od ovih svetlucavih kamenčića ponaosob.

– Uopšte ne treba trista godina da mesiš glinu i napraviš lonac veliki kao planina. Ispuni nalog koji ću ti dati i ovaj pojas će biti tvoja nagrada. A da moje reči nisu ni obmana ni šala, uzmi ovu stvar istog trena i opaši je sebi ispod odeće. Zatim zadeni u njega ovu frulu, a kada pođemo, odbaci svoju glinu, grnčara je dovoljno ovde u koloniji.

– O, čak i suviše! – odgovori, osmehnuvši se, Agav. – Više ne znam kome da prodam ono što imam na gomili.

– Ostavi ih. Neka tvoja žena kod kuće prodaje lonce onima kojima se polome, a ti pođi prema Klazomenu. U gradu pronađi drugaricu iz mog ranog detinjstva, čije je ime Erminija, i predaj joj ovu frulu.

– Dobro. A šta potom treba da učinim? – To je sve.

– Pronaći gospođu Erminiju i predati joj ovu frulu? I to je sve?

– To je sve.

– Treba li ona da zasvira frulu?

Melita se nasmeja Agavovoj šali i odgovori isto tako šaljivo:

– Frula će sama odsvirati šta treba. Uostalom, možeš reći Erminiji da si me video i u kakvim prilikama smo se rastali. Uzmi sebi pojas i prodaj ga gde budeš mogao, a potom se vrati kući i proživi svoje staračke dane ne mučeći se u siromaštvu.

– Da, naravno. Zaklinjem se bogovima, učiniću tako! – uzviknu grnčar. – Otići ću gospođi Erminiji i ispričaću joj kako se sve zbilo. Neka ona tada zasvira na fruli.

Nakon ovog grnčar Agav skloni pojas i frulu i s Melitom izađe iz Alkejevog opustelog doma. Dok su se približavali lađi, videli su da je Marema sela za vesla, obnaživši do ramena svoje snažne ruke, a Prudencije, izvukavši se iz dugog zagrljaja udovice Efrosine, raširi dugo koso jedro na repu.

Melita se takođe brzo oprostila sa udovicom Efrosinom i uskočila na

lađu.

Marema je pokrenula vesla. Natovarena lađa jedva zaškripa dnom po pesku, a potom, dospevši do slobodnih talasa, zaljulja se, jer je vetar naduvao jedra. Između putnika i Efrosine i Agava odjednom se načinilo rastojanje…

Sa obale je postalo nemoguće razgovarati s onima na lađi, ali do udovičinih i Agavovih ušiju dopiralo je harmonično pevanje. Bila je to pesma o ljubavi, čije su reči i napev odmah prepoznali i udovica i grnčar… Dva glasa su skladno pevala, Prudencijev i Maremin.

Njihova pesma se stišavala i zamirala u prostranstvu. Odjednom, obišavši oštri greben i iskošeni sprud, na lađi premestiše jedro i priđoše bliže obali, a sa lađe ponovo dospeše zvuci pesme, ali sasvim drugačije, čije reči i napev nisu bili poznati udovici Efrosini. Pevao je jedan ravan i svečan glas.

– To je Melitin glas! – reče udovica Efrosina.

– Da, i meni se čini, – odgovori Agav.

– O čemu je ova nepoznata pesma?

– Ova? Čini mi se… Ovo liči na himnu koju sam jednom čuo, kada smo sa stena bacali kamenje na one zabavne ljude koji su nas uveravali da neće umreti onaj ko na zemlji proživi onako kako ih je galilejski prorok učio da žive.

Glava sedamnaesta

Svu noć jarko je svetleo mesec i duvao je povoljan vetar za one koji plove. Dobro poznajući sva morska obeležja, Prudencije je smelo i vešto upravljao lađom, koja je držala siguran pravac prema onom tajanstvenom punktu, kuda je odvodio Melitu i Maremu, da bi tamo, po Melitinoj želji, istrpeo ispitivanja i zaslužio njenu ljubav.

Od kolonije, gde su živeli Alkej i Hifas, do stenja, gde su uspeli da otkriju skriveni prolaz radi skladištenja plena, pri povoljnom vetru bio im je potreban dan i po plovidbe. Sve vreme su se držali pravca, ne gubeći iz vida obalu. Čas su bili bliže kopnu čas su se udaljavali ka pučini, jer tamo gde je bilo mnogo hridi plovidba uz obalu beše veoma opasna.

Sredinom druge noći moreplovci dospeše do moreuza, iza kojeg su se kao šuma uzdizale sive stenovite hridi bez vegetacije i stanovnika. U početku su bile manje i izgledale su kao stenje koje je virilo iz vode, ali potom su se gomilale i uzdizale. Što su plovili dalje, to su hridi bile veće. Neke od ovih stena činile su se veoma velikim i kao da su bile razvrstane po veličini.

Plovidba između njih beše veoma opasna i mogao ju je izvesti samo čovek kome je ovaj put dobro poznat i koji poseduje znatno umeće i veliku snagu.

Prudencije je do savršenstva ovladao svim potrebnim veštinama, tako da su se žene divile kako, stojeći za kormilom skoro obnažen, sprovodi lađu između oštrog kamenja, čas odupirući se širokom motkom, čas probijajući se pomoću morske kuke kroz raseline i prihvatajući se za izbočine. Ali, pred kraj su naišli na dva mesta na kojima se činilo da je sasvim nemoguće ploviti. Nije se imalo za šta ni osloniti ni uhvatiti, a strašna struja vrtela je lađu i bacala je na oštre stene. No, iznenada je Prudencije zaronio u vodu i u jednom trenu ponovo izronio držeći u rukama sakriveni obmotani konopac. Povlačeći taj konopac, vešto je provukao lađu kroz stenje koje se nikako nije moglo proći ni pomoću vetra ni veslima.

Isto tako su prošli i drugo stenje, nakon kog beše i sam cilj moreplovaca.

Na ovoj veoma stenovitoj obali nalazila se jedna hrid koja se na prvi pogled ničim nije razlikovala od ostalih, ali je u stvari bila suštinski drugačija. Igra prirode je od ove stene načinila, jednu ispod druge, tri terase, pretvarajući ih u plodnu i prostranu raselinu. U njihovom središtu se nalazila čistina obrasla grmljem. Tu behu dve pećine, jedna sasvim u nizini i druga, čiji je ulaz bio na značajno većoj visini, tako da je u nju bilo moguće ući samo postavljanjem dugačke, čvornovate motke koja je zamenjivala lestve. Ta motka se po potrebi odnosila i smeštala u gustiš zelenog drveća, gde je bila položena tako da bude neprimetna. Sa iste strane je izlazila terasa, pred kojom se otkrivala pučina. U donjoj steni bila je malena, ali veoma prijatna uvalica u obliku sandale. Lađa je lagano zašla u nju i tu se udobno smestila, ostajući potpuno neprimetna.

Prudencije pristade u ovaj zaton. Iskrcavši Melitu i Maremu, povede ih gore prema pećinama.

U nižoj pećini bilo je veliko prebivalište razdeljeno prirodnim kamenim stepenicama sa nekoliko udobnih odaja, od kojih su dve bile ukrašene

ćilimima i kožama. Predstavljale su u svakom pogledu zdravo i pristupačno mesto.

Ovu nižu pećinu Prudencije je dao na raspolaganje Meliti i Maremi, a sam je počeo da živi u gornjoj pećini, koja je bila tešnja od donje i predstavljala je lično razbojničko skrovište, ali je i u njoj bio isto tako zdrav, čist vazduh i dobra postelja od rogozine.

Zaliha i raznih potrepština bilo je u donjoj pećini toliko da je petoro ljudi moglo da provede ovde celu godinu.

Melita i Marema se zahvališe Prudenciju za udoban smeštaj i, premorene dugom plovidbom, istog časa legoše da spavaju. Spavale su veoma dugo. Probudile su se kada je sunce već visoko izašlo i poigravalo po blistavoj površini mora. Bile su ushićene svežim vazduhom i širokim pogledom na more. Nedaleko od ulaza u njihovu pećinu bila je već raspaljena vatra, pored koje je bila koza sa napola odranom kožom i posuda sa svežom vodom.

Nema sumnje da je sve to pripremio Prudencije.

Videvši ovo, žene stadoše osmatrati gde se sada nalazi sam Prudencije, kome su htele da se zahvale zbog brige o njima, ali njega nisu ugledale. Tada se Melita i Marema prihvatiše domaćinskih poslova oko ognjišta. Najpre su odrale kožu sa koze, a zatim su jedan deo isečenog mesa stavile da se kuva, a drugi proboden prućem da se peče, kada se iznenada pojavi i Prudencije. Bio je sav obliven znojem, jer je preko strmina teglio teško breme sa lađe.

– Eh, što si ti ljubazan domaćin! – ugledavši ga, viknu Marema.

– I ja kažem isto, – Melita podrža Maremu.

Prudencije se zadovoljno osmehivao. Spustivši tovar, priđe ženama da im poželi dobro jutro.

Potom počeše obedovati, a posle pođoše da osmotre stenu i nađoše na njoj, osim ove dve pećine, i otvoren prostor pokriven zemljom, uzvišenje na kojem su čupale travu za pripitomljene koze. Odavde je sa visokih kaskada tekao bistri potok.

– Ovo mesto je prelepo! – Uzviknu Marema, radujući se kao dete. – Ne bih nikada otišla odavde.

Marema se nagnula Melitinom uhu i dodala:

– Naročito u slučaju da ovde ne živim sama, nego s takvim čovekom koji bi mi se dopao i kojeg bi moja ljubav učinila srećnim.

Melita joj pruži ruku i odgovori:

– Pa, da! Sve to može da se desi…

– Odakle!

– Ne očajavaj. U prirodi je moguće mnogo toga što je naizgled teško, pa čak i sasvim nemoguće.

Ali Marema se zakikota i reče:

– Pa, ja znam isto tako da je jedno sasvim nemoguće.

– Šta to?

– Nemoguće je da bi tamna Maremina koža mogla da zaseni ljiljanovu belinu čudesnog Melitinog tela.

– O, ako je stvar samo u tome, onda je ovo veoma moguće i u takvu mogućnost, može biti, mogla bi da se uveriš veoma brzo. O tome bi mogla da porazmisliš.

Došaptavanje među ženama nije moglo da ne pokrene znatiželju kod Prudencija, što je Melita istog časa primetila i rekla mu:

– Ne čudim se, dobri Prudencije, da te zanima o čemu razgovaram sa Maremom i verujem da ćeš biti zadovoljan kada doznaš da se sve o čemu smo govorile tiče tebe. Reci nam, kakvo je tvoje mišljenje: da li bi hteo da zauvek ostaneš na ovoj steni i kako bi u tom slučaju provodio svoj život?

Prudencije odgovori da bi smatrao najvećom srećom da ovde ostane zauvek sa ženom koju voli i da bi rado proveo život u naslađivanju njenom ljubavlju, zaboravljajući na sve ostalo u svetu.

Melita se osmehnu i reče:

– Marema i ja imamo o tome različito mišljenje. Ono što si sada iskazao po svemu je bliže Mareminom razmišljanju, a sa mnom se uopšte ne slaže.

Prudencije i Marema stadoše je moliti da im kaže svoje mišljenje, a ona im odgovori:

– Ovo je prelepo mesto, ali ljubav koja odvaja dvoje ljudi od svih ostalih i pogružava ih u međusobno naslađivanje, potpuno mi je strana. Ja čak ne shvatam kakve sreće može biti u takvoj ljubavi? Mislim da sve ovo ne pristaje imenu ljubavi i da je sasvim suprotno od onog na čemu treba vaspitavati svoj duh, da bi čovek proživeo život u miru sa svojom savešću. Htela bih da ovde sa nama budu drugi ljudi i da svi budu jedni drugima na

korist. Mislim da u tome treba da bude smisao čovekovog života, a ne u onome što mogu da dosegnu i niža bića koja ne raspolažu ljudskim razumom.

Među njima otpoče razgovor u kojem su svo troje, sedeći pored mora u zelenilu drveća, uzeli živo učešće. I neprimetno, tokom razgovora zauzeše dva različita stava. Melita je ostala pri svome, obrazlažući misao o neophodnosti zajedničke ljubavi između svih ljudi, ističući da se opštenje sa drugima ne sme napuštati. Sa druge strane, Marema i Prudencije, potaknuti idejama lične sreće, nalazili su se na pozicijama veoma udaljenim od ovog stanovišta, te na kraju dođoše do zaključka da nema i ne može biti veće ljubavi od one koja je zadovoljna izabranim predmetom, kojim se greje i zaokuplja, a koji se drugih ne tiče.

Kada je razgovor dospeo do ove tačke, Melita se osmehnu, prestajući dalje da se spori. Ona ćutke sastavi Prudencijevu ruku sa Mareminom i reče:

– Veoma mi je drago da se vi međusobno slažete.

Prudencija i Maremu ovo zbuni. U jednom od narednih dana, dok je Marema pomagala Prudenciju da istovari lađu i iznese tovar u pećinu, Melita je na ognjištu spremala obed. Spustivši na zemlju breme, Prudencije reče Meliti:

– Sve do ovog časa ne prestajem da mislim o našem skorašnjem razgovoru. On kao da me udaljava od žene prema kojoj me vuče srce i od čijeg približavanja sva krv u meni plamti kao oganj.

– Krv! Ti sve o krvi, Prudencije. Bunt krvi prolazi… Daleko je pouzdanije ono što može da živi večno i ne hladi se vremenom.

– Šta je to, Melita?

– Srodstvo našeg duha… Saglasnost u željama, jedinstvenost konačnog cilja!

Ali Prudencije obori glavu i reče prekorno:

– Melita! Zašto o željama govoriš samo nekakve mudre reči? Nije li lakše da nas ne veže duh, nego ono što obično muškarca i ženu sjedinjuje, a to je priroda.

– Ne, – odgovori Melita, – to je isuviše prosto.

– O, poverimo joj se. Prepusti se, Melita, svesilnoj prirodi, ona nikoga ne obmanjuje.

– Ne, ona brže od svega obmanjuje.

– Priroda obmanjuje?

– Da.

– Nikada.

– Pa, nećemo razmenjivati reči ako nemamo načina da ih dokažemo. Ti se sećaš našeg dogovora: „tri dana ispitivanja“.

– Naravno da pamtim i unapred slavim pobedu moje ljubavi nad upornošću kapriciozne Melite. – Predivno! Ali, uzdrži se, ne žuri sa slavljem. Ne oduzimam ti nadanja, ali predstoje tri dana ispitivanja… *Samo tri dana!* Ali zato u ova tri dana moraš u svemu da mi se povinuješ.

– Veoma rado… Samo, kada ćeš početi svoja ispitivanja? Želim da to bude što pre.

– Ovog časa, ako hoćeš.

– Skamenio sam se od ushićenja.

– Predivno. Sada je veče, a kroz tri dana u ovaj čas biću tvoja žena… Ili…

– Završi!

– Ili neću biti.

– U kom to slučaju?

– U slučaju da me se sam odrekneš i da bilo šta pretpostaviš mojim milovanjima…

– O, milosti! To je jedino što nikada neću učiniti, čak i da na mene ustanu svi demoni ada i sve sile prirode.

– „Sve sile prirode“! Čemu tako smeo izazov? Možda će i samo jedna „sila prirode“ biti dovoljna.

– Počni ispitivanje! Govori, šta treba da učinim?

– Najpre se udalji od mene u svoju odaju u gornjoj pećini.

– I šta tamo da radim?

– Za sada ništa.

– Kako to?

– Tamo ćeš početi više da misliš o sebi nego o meni.

– Ostavi se toga! To nikada neće biti.

– Idi u pećinu.

– Pa dobro, odlazim.

Prudencije se stade uspinjati lestvama. Dospevši do ulaza u gornju pećinu, okrenu se i sa veselim osmehom uzviknu:

– Evo! Ja sam već počeo ispitivanje i za jednu mrvicu postao bliži osvajanju Melite.

– Za početak nadvladaj sebe! – odgovori Melita, odnoseći lestve i spuštajući se kosinom na drugo odmorište.

– Zatvoren sam! – smejaše se Prudencije.

– Sada se strpi dok te ne pozovem, očekujući te u bračnoj ložnici.

Nakon ovih reči Melita se skloni u donju pećinu.

Glava osamnaesta

Ubrzo nakon što se Melita sakrila, puteljkom koji je vodio od mora ka pećinama poče se peti Marema. Prudencije je primeti u daljini i poče joj govoriti:

– Ah, raduj se zbog mene, Marema! Melita je već počela moje ispitivanje i kroz tri dana moraće da održi svoju reč, postaće moja žena.

– To je divna vest! A u čemu se sastoji tvoje ispitivanje?

– Eto, istina, to do sada ne znam tačno. Ništa mi nije rekla, osim da mislim o njoj i da strpljivo očekujem nekakve njene reči, ali ne znam kakve.

„Šta se krije u toj Meliti?“ – pomisli, odmahnuvši glavom, Marema. Ušavši u pećinu, istog časa htede da upita Melitu šta će biti dalje, ali Melita je ležala sklopljenih očiju i spavala. Ili se samo pravila da spava. Marema se nije usuđivala da je budi, a kada je ponovo izašla da odlomi nekoliko četinarskih grančica radi potpale, ugledala je Prudencija kako stoji na ulazu u svoju pećinu. Mesec ga je osvetljavao. Osmehnu joj se i reče:

– Marema, prenesi pozdrav mojoj Meliti.

Marema nije htela da mu odgovori – ražalostila se. Bilo je tužno videti ga

kao pticu u kavezu.

Do ponoći Marema nije mogla da zaspi. Nakon što je prošla ponoć čula je kako Melita izlazi iz pećine. Kada se posle dužeg vremena vratila, a pre nego što je legla, Melita je prišla i nagnula se nad Maremino uzglavlje. Videvši da ova ne spava, omakla se od nje i oštro i odbojno rekla:

– Ni u šta se ne mešaj i ništa me ne pitaj… Veruj mi, nisam surova žena i ne želim ničije uzaludno mučenje, već činim ono što je potrebno za našu zajedničku sreću. Molim te, veruj mi kao što si mi do sada verovala i ništa me više ne pitaj.

– Neka bude onako kako ti hoćeš.

Tek što je zarudela zora, Melita je probudila Maremu i pozvala je da pođu i dovrše istovar lađe. Kada su tamo stigle, Maremi beše jasno da je Melita ovde sama radila noću, a sada su se prihvatile posla zajedno i trudile se tako uporno da je uveče sve što je doveženo bilo izneseno na obalu. Prazna lađa se podigla i zanjihala u njihovoj maloj uvali.

Čitavog dana Melita i Marema nisu se vratile u pećinu. Kada je počelo da se smrkava, još uvek su bile pored mora. Marema je nekoliko puta pokušavala da ode, ali Melita ju je zadržavala. Krenule su tek kada je mesec nestao iza stena i kada je svu okolinu prekrila tama.

Tada su se tiho uvukle u svoju pećinu, neprimećene od Prudencija. Nisu zapalile vatru da isteraju insekte, nego su po mraku otišle svaka na svoje mesto… Melita je, čini se, istog časa zaspala, ali Marema je počela da traži nešto za hranu. Ispivši nekoliko gutljaja vode, odjednom je vrisnula, kao da je uzela nešto šiljato ili oštro.

Tada se pokazalo da i Melita ne spava, zato što je hitro skočila i u strahu upitala:

– Šta ti se desilo?

Marema u prvi mah ništa nije rekla, ali kada je Melita ponovila pitanje, odgovori joj kao iz nekakve velike daljine:

– Sa mnom se ništa nije desilo… Ali ja više neću jesti zato što… Sve sam sada shvatila…

Prudencije je bez hrane!

Melita joj ne odgovori ni reč.

Noć je prošla nespokojno i u isprekidanim snovima. Obema se činilo kao

da su videle Prudencija i čule njegove korake. Odjednom je veoma smršao, njegove oči su se izbečile… Posmatrao je nespokojno… Melita! Melita! Što pre mu postavi zadatak!

Ali zadatak je već bio zadat.

Ujutro trećeg dana Melita uopšte nije izlazila.

Iz pećine je izašla samo Marema. Prudencije se uplašio njene pojave.

– Zdravo, Marema! – povika on izmučenim, ali još uvek veselim glasom. – Prošle su dve noći i dva dana kako ovde očekujem svoje zasluženo pravo da prigrlim voljenu Melitu. Sada mi nije ostalo da dugo čekam, ali zašto ona okleva? Zašto mi do ovog časa ne kaže kakvo je to ispitivanje koje moram da podnesem? Ili si ti, može biti, došla da bi mi rekla šta treba da učinim? Govori brzo. Umorio sam se čekajući ovde Melitinu naredbu…

– Melita mi ništa nije rekla, – odgovori Marema, nastojeći da ne gleda Prudencija koji je, već i pri ovlašnom pogledu, izgledao iznureno i strašno.

– Kuda ideš?

– Idem… Da upecam ribu udicom i potražim u šupljinama ptičja jaja. Sutra za večeru Melita priprema svadbenu gozbu…

– Ah, ona je već priprema! Prelepo, prelepo… Idi što pre, upecaj ribu… I jaja ima na liticama… Melita će sigurno izaći sama i reći mi šta treba da činim… Ja bih baš sada da jedem.

– Vratiću se i reći joj si ogladneo.

– Ne, ne treba, Marema. Dao sam joj reč da je neću ni za šta moliti, dok me ne pozove. Idi gde si krenula… Moram da se strpim.

Marema pođe, a Prudencije ostade sam i ponovo se čitavog dana mučio zatvoren u svojoj pećini. Čas je očekivao Melitu, čas ju je zvao, ali sve je to bilo uzaludno – Melita se nije pojavila ni na tren. Celog dana je bez prekida razmeštala stvari prenesene sa lađe i s takvim ukusom je pospremila pećinu da se ona preobrazila u veoma dobro uređeno stanište. U prednjoj, većoj odaji, bio je prekriven veliki sto, postavljen mnoštvom ljupkih i lepih posuda, a nešto dalje, iza stuba obloženog šarenim tkaninama, ispod plave zavese sa svetiljkama kod uzglavlja podizala se raskošno nameštena ložnica.

Za sve ovo trebalo je mnogo umeća i ukusa. Teško je bilo načiniti takav preobražaj zajedan dan, ali Melita nije žalila truda. Jedino joj je rad pomagao da ne sluša žalosne Prudencijeve jecaje, koji je do podne već sasvim izgubio

strpljenje i počeo da doziva Melitu, govoreći joj da oseća nepodnošljivu glad.

– Melita! – vikao je. – Melita! Zbog čega zaboravljaš da sam čovek i da me glad neprestano navodi da mislim na sebe? Reci mi brzo, kako da ti dokažem da ni sa čim ne mogu uporediti svoju ljubav prema tebi? Ili ću ovde umreti od gladi…

Ali Melita je sve vreme sređivala odaje i nije otišla k njemu ni nakon poziva. Prudencije se na taj način mučio do večeri. Kada je ugledao Maremu kako se vraća, doviknuo joj je:

– Moja mučenja već prevazilaze svaku meru…

– Nastoj da ne misliš…

– Ah, ne mogu, ne mogu da ne mislim! Glad je jača od svemogućih mučenja… Bojim se da neću doživeti jutro…

– Nastoj da zaspiš… Sanjaj Melitu.

– Ah, probao sam da spavam… I u snu jedno te isto sanjam… Hoću da jedem, hoću da jedem! Strašno, Marema, strašno mi je! Imaš li kod sebe ptičijih jaja? Dobaci mi jedno od njih, umirem.

– Ne smem, – odgovori Marema i brzo uđe u pećinu koja je bila osvetljena mnogim vatrama i koja je iznenadila Maremu neočekivanom lepotom.

– Šta će ovde biti? – upita Marema.

– Sutra će ovde biti svadbena gozba, – odgovori Melita.

– Svadbena gozba? O, Melita! Bojim se da ovo ne bude pogrebni obed.

Rekavši to, Marema sede. Ruke i glava joj klonuše, a ona zaplaka.

– Zbog čega plačeš? – upita Melita.

– Malo pre sam videla Prudencija i čula njegove krike… Njega muči glad. On umire.

– Zar ga od ranije ne muči još veća glad?

– Ne, glad želuca strašnija je od svakog drugog mučenja.

– Dosta, Marema. Znam. Ja takođe ne jedem.

Marema izvadi iz tunike jaje morske ptice i reče:

– Celog dana nisam imala uspeha, pronašla sam svega dva jaja. Jedno sam, priznajem, nedavno pojela i usled gladi učinilo mi se ukusnim. Uzmi

ovo drugo. Za njega me je molio Prudencije, ali mu ga nisam dala.

– Ni meni ono takođe nije potrebno. Podnosim isto što i Prudencije, – i nakon tih reči Melita uze jaje iz Maremine ruke i baci ga na pod.

– Ovde ima mnogo hrane, – dodade ona, – ali ja ništa nisam okusila. Po sebi određujem da on može isto to da izdrži bez štete po svoj život. Lazi i spavaj, a sutra ujutro biće pripremljen obed i uveče će se razrešiti sve što se tako dugo i mučno čekalo.

Glava devetnaesta

Prošla je užasna noć koja je svima izgledala beskonačno duga i sve ih je namučila i došlo je teško jutro. Žene su se rano probudile, a Marema je istog časa istrčala da vidi Prudencija. Mladić se silno izmenio tokom ove poslednje noći, više nego za svo proteklo vreme. Njegovo lice bilo je sivo i smanjeno, oči su upale i činile se savršeno okruglim, a usne pocrnele, i iza njih su se videla dva reda belih zuba koji su oslabili u desnima, upaljeni jezik i grlo… Glad ga je izjedala. Prudencije nije imao snage ni da stoji. Sedeo je naslonjen na ulazu u pećinu i sporo se klatio, pritiskajući mršavim rukama prazan stomak.

Uzalud je Marema htela da ga uteši govoreći mu o blizini sreće u ljubavnoj vezi sa Melitom. Prudencije joj nije odgovorio ni reči.

Kada je Marema o ovome ispričala Meliti, ova joj je objasnila:

– To tako mora da bude! Kada se zlo ne može pobediti razumom, onda se pobeđuje trpljenjem. Ali nećemo govoriti o tome, nego brzo spremimo najbolja jela koja umemo da pripremimo.

One odabraše iz zaliha ono što je bilo najbolje i počeše spremati svu hranu koju su umele. Ovo je zahtevalo mnogo truda i njihov posao još nije bio gotov kada je sunce počelo da se spušta iza stena.

Tada Melita reče Maremi:

– Pristavimo meso i plodove. Neka se dobro ispeku na žaru, a mi pođimo do potoka. Umićemo se svežom vodom i obućićemo svoju najbolju odeću.

Marema pođe s njom i začudi se kada izađoše nakon kupanja, jer je Melita otvorila bočicu dragocenih mirisa i neočekivano izlila na svoju i Mareminu kosu. Nakon toga je rekla:

– Hoću sve da uredim tako da obe izgledamo kao neveste.

Vrativši se u pećinu, Melita poče popravljati ukrase na stolu. Rasporedila je bokale sa raznovrsnim vinom, isekla voće na kriške, iznela umak za meso i knedle od testa u glinenim posudama, a zatim raspali vatru, otkri postelju i stojeći između nje i stola, odevena u najlepšu haljinu, reče Maremi:

– Namesti lestve, popni se i reci Prudenciju da ga pozivam da siđe.

Marema je ovo ispunila u jednom trenu, ali kada je ušla u gornju pećinu, videla je Prudencija strašno iznurenog. Više nije mogao ni da sedi, nego je ležao i na pitanja je odgovarao veoma sporo i nejasno. Samo je tiho mahnuo rukom i pokazao da za njega ništa nije važno osim gladi koja ga je tako izmučila.

Dugo očekivani Melitin poziv nimalo ga nije podstakao i obradovao.

– Znaj da sada nastaje čas tvoje radosti! – govorila mu je Marema, ali on je ponovo odmahnuo rukom i, okrećući se u stranu, prošaputao:

– Gde si denula… Jaja… Morske čavke?

– Što ti je sada do jaja morske čavke? Očekuje te raskošni sto i… Još raskošnija milovanja Melitina! Ustani brzo na noge! Pomoći ću ti da siđeš niz lestve.

On poče da se podiže, ali se zatetura, pade i potom reče:

– Nemam snage.

Tada spretna Marema uhvati Prudencija na svoje snažne ruke kao da je reč o detetu. Spusti ga niz lestve, smesti na zemlju i, dopustivši mu da se pribere, povede ga pod ruku do ulaza u osvetljenu pećinu, gde je u odsjaju vatre stajala blistavo lepa Melita. Susrela je Prudencija sa ljupkim osmehom i rekla mu nežnim glasom:

– Pozdravljam te, gospodine moj, Prudencije! Uđi ovde i budi vladar svega što vidiš. Završio si ispit i zato ti predajem svako pravo nada mnom… Gozba je ugotovljena… Poslednja hrana uskoro će se skuvati na tihoj vatri. Bračna ložnica je spremna… I ja očekujem svog gospodina!

Pri tom Melita pruži ruke prema Prudenciju, ali on se okrenu od nje i, povodeći se okolo, već izgubivši oštrinu očinjeg vida, nestrpljivo uzviknu:

– Pričekaj! Reci mi gde je ono jaje divlje ptice?

– Razbila sam ga, – odgovori Melita. – Dođi, predahni, gospodine moj, na ložnici… Znaj da sam je sama pripremila za tebe, mog gospodina… A posle ćeš jesti najukusnija jela.

– Ah, sve je to ništavno! Daj mi odmah sve što se tamo kuva ili peče!

– Sva hrana još nije gotova.

– A ovo što se toliko puši u glinenim posudama?

– To je umak od boba i knedle od testa za meso…

– Evo, odmah ću pojesti umak i knedle od testa…

Tada primače k sebi posudu sa umakom i poče ispijati i gutati, ne obraćajući nikakvu pažnju na Melitu, koja se za to vreme sve tiše udaljavala unazad, sve dok na kraju sasvim ne iščeze, tako da su je Prudencije i Marema potom uzalud tražili na liticama. S njom je nestala i lađa, koja je bila privezana u zatonu. Prudencije i Marema su ostali sasvim odsečeni od ostalog sveta.

Uzaludno su obilazili stenu sa svih strana i tražili Melitu. Ona ih je, bez sumnje, ostavila i otišla, a njih dvoje nisu videli nikoga do onog časa, kada se pored Mareme istovremeno nisu razlegli glasovi novorođenih blizanaca. Prudencije je, sišavši toga dana na obalu sa zavežljajem rublja koje je morao da opere za svoja dva blizanca i za Maremu, na pučini primetio tačku koja je izgledala kao da se pomera… Kroz nekoliko dana Prudencije je ugledao kako na hridima iznad samog zatona beše napisano nečim oštrim: „Melita pozdravlja Prudencija i Maremu i decu njihovu i želi im slogu i vrlinski život.“ Kroz mesec dana Prudencije je ugledao lađu još bliže obali i dve žene na njoj. Za njom iza hridi je prispela i druga lađa na koju je ubrzo prešla jedna od dve žene. Sada je ta lađa, na kojoj su sedele dve žene, počela da se udaljuje, a ona na kojoj je ostala jedna, približavala se grebenu.

Prudencije je odmah prepoznao da je ovo njegova i Alkejeva lađa, koja je nestala one noći kada se udaljila Melita… Prudencije obavesti o tome Maremu, koja je sedela nedaleko od njega, na obali mora, i držala na svojim kolenima po jednog zdravog, crnomanjastog dečaka. Uzevši po jednu dojku svoje majke dečaci su tako halapljivo sisali da je mleko krupnim, belim kapljama klizilo po tamnim Mareminim grudima… Ali Marema to sada nije primećivala zato što je pogledom sledila lađu. Odjednom uzviknu:

– Raduj se, Prudencije! Približava nam se tvoja mati, udovica Efrosina… Nećemo zauvek ostati ovde i naša deca neće živeti divljački.

– Da, – odgovori joj Prudencije – i ja sada vidim da je to moja mati, udovica Efrosina! Ko je dovezao našu lađu i ko joj je pokazao put k nama?

– Sigurno Melita. To se ona udaljila na drugoj lađi sa svojom drugaricom Erminijom… One su hrišćanke.

Prudencije se zamisli i, prateći približavanje lađe kojom je, uprkos svojim godinama, dobro upravljala udovica Efrosina, okrenu se prema Maremi i reče joj:

– Evo, svako ko strasno voli životne naslade uvek razmišlja da galilejsko učenje nije pogodno za život… A prisećajući se svega što se zbilo sa nama, vidimo da je unapred i dalje od svih nas gledala Melita. U poređenju s njom, ja sam tako malodušan da je ne mogu slediti. Kako je dobro što se nije vezala uzama braka sa ovakvim osrednjim čovekom kakav sam ja! Po razlici gledišta i misli ne bismo našli saglasje i mir, a s tobom sam srećan… Njen duh je odveć visok i ozbiljan, on bespoštedno pobeđuje telo. Ti i ja… Mi posmatramo prostije… Ne znam kako se dogodilo da sam tako silno zavoleo Melitu, a sada vidim da mi nije srodna, nego da si mi ti mnogo draža od nje… Hteo sam da se ovde večno skrivam sa Melitom. Zatim mi je tako dobro bilo s tobom. Sada… Ja se podjednako radujem što nas je moja mati našla i što nismo ostali zauvek odvojeni od ljudi… Ceo krug su napravile moje misli. Sve se desilo s nama upravo onako kako je govorila Melita. Sigurno joj treba verovati u svemu.

– Da, ona je pametna žena.

– Treba smatrati duh, a ne telo vladarem života i ne živeti zbog onih osećanja koja nas uče da se izdvajamo od ostalih ljudi…

– Istina, Prudencije.

– Neka tako i bude. Kada odemo odavde… Nek ne budemo sami u svom skloništu. Ako pogrešimo, nećemo opravdavati sebe i nećemo praviti sebi pojas od lišća iza kojeg ćemo se skrivati. To je gore od podnošenja kazne koju zaslužuješ.

– Slažem se, – odgovori Marema.

– Da, uvek se slažemo! Kakva je to sreća za nas oboje!

– I za našu decu, – pokaza Marema na blizance koje je još izdaleka

ugledala njihova baka.

Udovica Efrosina im se obradova i, bacivši veslo, povika:

– Kakvi divni dečaci! Ovakve još nisam videla.

ASKALONSKI ZLIKOVAC

Događaj iz Irodove tamnice
(Iz sirijskih predanja)

Muškarac kome je žena otkazala ljubav postaje strašan i grub.

(Lukrecije)

Naši daleki preci u nastupu ljubavi nisu se zadovoljavali uzdasima ili zlatom, kako je to sada prihvaćeno, već je dolazilo do žestoke borbe u kojoj bi drugi padao mrtav – bilo zarad slamanja otpora jedne žene, bilo radi odstranjivanja suparnika. Njihova gruba ljubav, prema našem savremenom stanovištu, jeste karikatura ljubavi.

(Čezare Lombrozo)

U Siriji, na istočnoj obali Sredozemnog mora, severno od Gaze i južno od Azota, postojao je grad Askalon, kojeg danas nema. Na jevrejskom se zvao Džora, bio je osnovan od strane Filistejaca u dubokoj starini, a porušio ga je turski sultan Saladin. Tokom mnogih vekova ukazala mu se prilika da bude mnogobožački, hrišćanski i muslimanski grad. U jednom od ovih perioda ili, bolje rečeno, na prelazu iz jednog u drugi, tamo se zbio karakterističan događaj – osveta koju je delimično zabeležio Jevsevije iz Askalona.

Glava prva

U vreme kada se u Askalonu učvršćivalo hrišćanstvo, živeo je tamo bogati brodovlasnik po imenu Talalej. Upoznao se sa Hristovim učenjem u dalekim krajevima i poželeo je da ga sledi, ali ga nije dobro razumeo; žena njegova po imenu Tenija, i dalje je ostala u mnogoboštvu. Supružnici behu u najboljim godinama: Talalej je imao trideset pet, a Tenija dvadeset četiri. Talalej je bio odvažan i iskusan moreplovac, a Tenija posedovaše upadljivu žensku lepotu i, iznad svega, krotak karakter. Tenijino ljubazno ophođenje s ljudima činilo je ovu ženu prijatnom svima koji su je poznavali. Svi askalonski stanovnici, kojima je bio poznat ovaj brak, smatrali su ih ljudima dostojnim uvažavanja, pri tom držeći Talaleja moreplovca za izuzetno srećnog čoveka, jer je imao ženu ispunjenu svim telesnim i duševnim čarima.

Tenija je poticala iz porodice koja je bila na glasu: njen otac Politron bio je mnogobožački žrec, koji je dobro poznavao nauku i imao nesavitljivu narav, zahvaljujući kojoj je postao žrtva u prethodnom periodu vladavine cara Justinijana i njegove žene Teodore. Tenija je primila dobro vaspitanje u očevom domu i za ondašnje vreme mogla se smatrati odlično obrazovanom ženom za život u zajednici sa dobrim prihodima; bila je brižljiva i čuvarna domaćica i ovladala je prijatnim umećem da prelepo peva i svira na mnogostrunoj harfi. Pri tom joj nije bio stran pesnički dar: mogla je veoma brzo da sastavlja pesme koje bi potom pevala.

Po lepoti i stasu brodovlasnikove žene, kao i po prijatnosti njene naravi, nije joj bilo ravne u Askalonu i niko je nije nazivao drugačije do „ljupka Tenija“.

Supružnici su složno živeli u nasleđenoj kući, oko koje je bio zasađen veliki voćnjak, koji je dosezao do same morske obale, pružajući u vrelim danima senku i hladovinu. Talalejeva i Tenijina porodica nije bila velika: imali su samo dvoje malene dece – sina po imenu Vit i kćer koju su zvali Virina. Zajedno sa njima u istoj kući živela je još i mati Talalejeva, stara udovica Puplija, koja je sa svojim mužem posetila Vizantiju i Rim i, poput sina, prešla u hrišćanstvo, ali ga još uvek nije dovoljno dobro shvatala.

Dom Talalejev i Tenijin bio je jedan od najlepših u Askalonu. Bio je prostran i svetao i održavan je čisto i otmeno. U dubini senovite palate nalazio se podijum od aromatičnog drveta, gde su se za vreme najvećih vrućina spokojno i tiho igrali Vit i Virina pod nadzorom njihove bake Puplije. Čitava palata bila je okružena izrezbarenim stubovima od istog aromatičnog drveta; izrezbarena vrata bila su ukrašena biserima i tirkizom, a prozori prekriveni purpurom i indijskim vezom. Na sredini se nalazila fontana sa bistrom, svežom vodom. Ali najveće Talalejevo bogatstvo nije bila sama kuća, već nekoliko desetina velikih brodova kojima je prevozio sandalovinu, kamfor, muskatni orah i druge proizvode i tovare u Aleksandriju i ostale tada čuvene luke Istoka. Trgovina je Talaleju išla veoma dobro, ali nepravilno prihvaćeno hrišćanstvo nije izmenilo njegova mnogobožačka shvatanja. Prekomerno bogatstvo učinilo ga je nepromišljenim: što se više bogatio, to se silnije povećavala u njemu pohlepa i želeo je da ima još više zlata. Činilo mu se da je to bilo neizostavno i neophodno.

Ova muževljeva lakomost prema bogatstvu zadavala je krotkoj Teniji veliko nespokojstvo i više puta je upozoravala Talaleja da se ne predaje toj strasti i da živi spokojnije, jer je i ono što je uspeo da stekne bilo dovoljno za život bez oskudica i lišavanja. Ali, Talalej nije hteo da posluša Teniju i, žedan novih dobitaka, produžavao je dalje prepuštajući se nestalnom moru kako bi se obogatio još više, toliko da bogatijeg od njega u Askalonu ne bude. Uzaludno mu je Tenija ukazivala da želja za sve većim bogatstvom ne samo da ne odgovara izabranom hrišćanskom učenju, već da je hrišćanstvo zabranjuje, ali ništa od toga nije zaustavljalo Talaleja. Spominjanje hrišćanske vere čak je nagnalo moreplovca da se rasrdi na dobrodušnu ženu koja ga je urazumljivala, te joj reče:

– Ti o tome ne treba da mi govoriš.

– Zašto mi to zabranjuješ?

– Zato što si rođena u mnogoboštvu, a budući u njemu ne možeš da shvatiš hrišćansku veru i nisi u stanju da rasuđuješ o njoj kako treba.

– Znam jedno: vaš Učitelj je molio da činite dobro i ne sabirate bogatstvo.

Talalej odgovori:

– Da, ti znaš jedno, ali ne znaš drugo. U našoj veri postoji ono što je tebi nepoznato: da bismo bili dobri treba da imamo čime da pomognemo ljudima. Hoću da budem ne samo krotak kao golub, već i mudar kao zmija. Sakupljam

bogatstvo i hoću da imam još više, to je istina, ali to nipošto nema veze sa razmetanjem bogatstvom, kao što to čine vaši mnogobošci i gordi ljudi uopšte. Ja se bogatim da bih, sakupivši svojim rukama mnogo, ovo potom izlio svima, počevši da činim dobro svojima po veri. Znaj, kada u mojim rukama bude toliko bogatstva da svi budu siromašniji od mene, onda ću moći da budem bolji nego što to mogu biti sada, a ti se više ne mešaj, to nije tvoj posao i ne osuđuj me što hoću da budem veoma bogat.

Tenija je zaćutala, ali je ostala pri svom mišljenju, a Talalej, smatrajući da su ženine reči besmislene, nastavi da traži nove načine kojima bi proširio svoju trgovinu. Povećao je svoju flotu čak na trideset brodova i ugovorio u svim lukama trgovinu sandalovinom, kamforom i muskatnim orahom. Neko vreme sve je išlo dobro, ali odjednom se okrenulo; Talalej je, osim kamfora i sandalovine, nabavio i mnogo drugih dragocenih tovara od stranih trgovaca, utovario je sve to na svoje brodove i zaplovio morem. U početku je plovidba bila dobra, ali kada su Talalejevi brodovi prolazili pored Kirene odjednom se podigla strašna bura i dvadeset devet Talalejevih brodova potonulo je sa tovarom i mornarima, a samo jedan, trideseti, na kome se nalazio i sam Talalej, spasao se sa preostalom robom. Ovaj brod beše prilično oštećen i nije mogao da krene dalje: imao je probušeno jedro i pokidanu užad, i u takvom stanju vraćao se nazad u Askalon.

Plovidba nazad takođe beše teška, ali, uprkos svemu, brod se približavao Askalonu i verovatno bi dospeo u Irodovo pristanište da nije upravo tada iznenada stradao postavši žrtvom zločinačkih namera žitelja jednog sela u blizini Askalona, koje je ležalo na samoj obali mora, iza lanca podvodnog kamenja. Stanovnici ovog obalskog sela zapalili su vatru kako bi naveli brod na pogibelj, i to su postigli s potpunim uspehom. Čim je Talalejev oštećeni brod udario u prvi greben, odmah se raspolutio, a seljaci koji su stražarili pristigli su istog časa na lakim čamcima, dotukavši one koji plivaju, kao i preostale na brodu koji su molili za pomoć, udarajući ih veslima po glavi. Pobivši sve ljude, seljaci su razgrabili ostatke tovara i, nakon međusobnih razmirica, u svoja hajdučka staništa odneli šta je ko dograbio.

Prilikom ovog okršaja Talalej se hrabro branio, ali je pao sa brodske palube u more i zaplivao crpeći poslednje snage prema jednom čamčiću koga je primetio u pomrčini. Video je u njemu veoma visokog, polugolog čoveka sa crvenom maramom na glavi. Ponadao se da će od njega dobiti pomoć, ali se prevario. Ovaj je takođe bio otimač. U jednoj ruci držao je zapaljenu

baklju, a u drugoj tešku kuku. Talalej je doplivao do njega i preklinjao ga, spomenuvši ime Hristovo, ali zločinca ova molba nije ganula: osvetlio je utopljenika bakljom i, zamahnuvši kukom, udario ga po glavi. Nakon toga se za Talaleja sve okončalo – i iscrpljenost, i strah, i patnja, i briga da stekne više od svih u Askalonu kako bi činio dobra dela od bogate zarade i tako učinio sebe boljim.

Glava druga

Uprkos tome što je bio smrtno ranjen, Talalej nije potonuo. Neočekivanim i zadivljujuće srećnim slučajem zakačio se odećom za klin slomljenog kormila koji ga je odvukao sa sobom. Morski talasi izbacili su slomljeno kormilo i sa njim okrvavljenog i jedva živog Talaleja do „Irodovog pristaništa“, tako nazvanog pošto ga je u Askalonu izgradio Irod Veliki. Radnici na Irodovom pristaništu primetiše obamrlog čoveka koji je plutao na slomljenom kormilu i izvukoše ga na obalu kao mrtvaca, nadajući se da će na njemu naći nešto vredno, ali su ubrzo uvideli da je to njihov sugrađanin, Talalej moreplovac. Začuđeni da još daje primetne znake života, spustili su ga na zemlju i počeli da ga drmusaju i dozivaju po imenu ne bi li došao k sebi. Istovremeno poslali su dečaka njegovoj kući po majku Pupliju, ženu Teniju i decu Virinu i Vita.

Talalej se veoma srećno zakačio za kormilo, tako da je njegova glava sve vreme bila iznad morske površine – zbog toga se nije previše nagutao slane vode i udavio.

Dok su se lepa Tenija i stara Puplija sa Virinom i Vitom približavali Irodovom pristaništu, Talalej se već osvestio i otvorio oči. Odmah je prepoznao svoju ženu i maloletnu dečicu, kao i ko je naoružao protiv sebe sve ljude iz Askalona i svi su se obradovali što je Anastas napokon uhvaćen i što su dočekali njegovo kažnjavanje.

Glava treća

Za izricanje presude Anastasu trebalo je da dođe važan dostojanstvenik iz Damaska po imenu Milije, pri tom, Anastas je morao da bude javno kažnjen mačem usred Askalona.

Pored udubljenja u najdaljem delu tamničke jame, gde je bio prikovan zločinac Anastas, nalazio se tesan prolaz u veoma nisku glinenu jamu, nazvanu „prokažena“. Nazvana je tako jer je tu nekada zatočen ležao gnevan i prokažen čovek koji je neprestano obasipao pogrdama cara Iroda. Od kada je on umro, u ovu prokaženu jamu niko nije ulazio, čak se i sam tamnički stražar, neustrašivi Ravula, bojao da se približi glini na kojoj je sedeo i na kojoj je očajavao gubavac. Ovu jametinu nisu zatrpali samo zato što se u njoj nalazio otvor za provetravanje koji je bio neophodan kako se nesrećnici ne bi ugušili.

Glava četvrta

U Irodovoj askalonskoj tamnici davali su oskudnu hranu od dobijene milostinje i to samo onim nesrećnicima koji nisu imali rodbine ni prijatelja, a onima koji su imali nekakvu rodbinu, čak i najsiromašnijima, tamničar Ravula nije davao hranu. Za zatvorenike se morao starati onaj ko ih je tamo smestio ili njihovi bliski rođaci koji su donosili nevoljnicima ono što su mogli. Zato je i brodovlasnika Talaleja bila u obavezi da hrani njegova žena Tenija ili Tivurtije, ali Tivurtije je rekao:

– Talalej ima ženu; mlada je i obdarena od prirode velikom lepotom, neka ga ona izdržava.

Teniji, s jedne strane, beše drago što je, donoseći mužu hranu, mogla da ga vidi i potom ostane s njim do večeri, ali je zato valjalo nabaviti hranu, a to joj je pričinjavalo brige koje su bile veoma teške.

Sirota Tenija je morala sama da se postara za to kako da nabavi novac i prehrani muža, sebe i dvoje dece, Viriju i Vita, te još i njihovu babu Pupliju koja je u to vreme već bila nemoćna i bez snage da radi. Ona se samo starala za unučad. Tenija je, kao kći žreca, odrastala u blagostanju i nezi; uveče,

uspavljujući je, njenu kosu uplitale su robinje, a ujutro, pre ustajanja, budile su je lakim milovanjem stopala. Uopšte nije bila naučena da obavlja bilo kakve teške poslove. Naučena je samo naročitim umećima koja nikome nisu bila potrebna, ali ona je samo njih posedovala i nastojala je da uz njihovu pomoć stekne zaradu. Kako je od svega najlepše svirala na mnogostrunoj harfi i pri tom imala dar da brzo složi i prijatnom melodijom otpeva stihove svojih sastava, počela je da izlazi u svoj nekadašnji vinograd, gde su se sada pod šarenim šatorima, nameštenim od strane Epimaha, u hladovini drveća i uspuzalog grožđa, okupljali moreplovci, pristigli u Askalon sa svih strana. Domaćin ovih šatora, videći da je Tenija prelepa i da se kao takva može dopasti njegovim gostima i izgledom, i sviranjem, i pevanjem, dozvolio joj je da sedi među pijanim mornarima, stavljajući pred nju krčag vina koji ona nije ni primicala usnama, zato što je nad njom stajala velika muka, koju nije htela da zaboravi…

Radi uveseljavanja pripitih mornara Tenija je od početka do kraja noći pevala i svirala na svojoj harfi, sama sastavljajući reči pesama, od kojih su neke bile veoma tužne i često su dopirale do srdaca slušatelja gaseći u njima grube porive. Mornari su, slušajući Tenijine pesme i sviranje bili zadivljeni time što su pred sobom videli prelepu pevačicu, te su joj davali novac sa kojim je potom odlazila na tržnicu i kupovala najbolju hranu za decu, muža i njegovu majku Pupliju, a za sebe jeftinu ribu. Obe žene, Tenija i Puplija, i deca sa njima, Vit i Virina, sklonili su se izvan grada u ubogu kolibu, na brzinu sklepanu od trske i blata.

Zanimanje artistkinje i pevačice, koje je Tenija htela ne htela izabrala radi prehranjivanja porodice, nije bilo ni lako ni prijatno, zato što je njenom rastrzanom srcu bilo teško da zabavlja pesmom i svirkom vesele i najčešće pijane ljude, ali ne umevši da radi ništa drugo što bi joj moglo doneti zaradu, Tenija se bez pogovora pokoravala i podnosila svoju sudbinu ne otkrivajući svoje stradanje pred mužem.

Među posetiocima vinogradarskih šatri bilo je i takvih koji se nisu zadovoljavali pesmama i ne jednom su predlagali Teniji da im za zlato proda i svoje draži. Tenija se nije vređala, jer je shvatala da je sada svi mogu smatrati spremnom za takva dela. Odgovarala je spokojno i skromno:

– Neustrašivi i dobri ljudi, ja prodajem samo ono što nudim: sviram uz harfu i pevam moje jednostavno sastavljene pesme. Pevam i sviram zato što ne umem da radim ništa drugo, a treba da nahranim decu i muža. Slušajte

moje sviranje da sve vas i one koji su vam dragi u vašoj domovini minu svakojake muke.

Mornari, shvativši ovaj skromni odgovor, sramili su se da Teniju vređaju svojim nametanjem, ali zbog svega toga vlasnik šatora Epimah beše njome nezadovoljan i govoraše joj:

– Ti si veoma lepa, ali potpuno nerazumna žena. Zar ovdašnje noći po tvom mišljenju nisu dovoljno tamne, a moje smokve dovoljno ćutljive? Zašto ne odeš s nekim ko te zove do udaljene morske obale? Tamo, u četiri oka, mogla bi mu pevati nekakve sladunjave pesme i oko tvog pojasa zveckalo bi krupno zlato, a ne ništavni sitniš. Ti i sebe i mene lišavaš velike zarade.

Tenija odgovori da prima dovoljno i otide od Epimaha, nastojeći da izbaci iz glave ovaj neprijatan razgovor.

Epimah, koji je, želeći da udovolji gostima, tražio drugo, bio je veoma nezadovoljan Tenijom. Želeo je da u svojoj bašti vidi pevačicu blagonakloniju zahtevima veselih posetilaca. A i moreplovci su mu pričali, kao što biva kod ljudi, o tome kakve su sve ljubazne pevačice sretali u baštama Aleksandrije i Damijete. Epimah je s prekorom prenosio Teniji ove priče, ali ona ništa od toga nije htela da prihvati.

Raspodelila je svoje vreme tako što je ujutro prala i krpila belo rublje i prnje koje su preostale njenoj deci nakon izbacivanja iz kuće, poslužujući pri tom i staru, oslabelu babu Pupliju; potom je išla na tržnicu i kupovala pregršt suvog sočiva i čekinjavih semenki, kao i jeftinu ribu, koje je kuvala sa lukom u kotlu na zajedničkom ognjištu, pa je popodne nosila čorbu mužu u tamnicu. Rođake zatvorenika nisu izgonili iz tamnice, tako da je Tenija ostajala sa Talalejem do same večeri, kada bi, uoči sutona, sa bičem u ruci ulazio Ravula, i isterujući sve posetioce, spuštao rezu na tamnička vrata. Tada je izbačena Tenija ustajala, upućivala se u šatore svog nekadašnjeg vinograda i tamo svirala na harfi i pevala sve do onog časa kada je izlazeće sunce podsećalo bećare da treba brinuti i o nastupajućem danu.

Kada je prošlo nekoliko meseci od zatvaranja Talaleja, njene telesne snage stadoše slabiti i lepota poče da tamni. Ovo se dešavalo koliko od žalosti, toliko i od novog načina života, koji nije odgovarao njenom zdravlju i neporočnim navikama. Međutim, ne obazirući se na to, Tenija je ostajala čvrsta u svojoj nepokolebljivosti i lepa samo onome kome njena upornost nije bila dosadna, a lepota samo privlačna. Sve to nastavilo je da pobuđuje poročne želje koje su na kraju doprinele neobično teškom i ogromnom

iskušenju za vrlu Teniju.

Desilo se da se povodom toga u Irodovom askalonskom zatvoru odvio događaj, koji se kratko spominjao, a koji je po svom užasu dostojan dugog sećanja i sapatništva.

Glava peta

Ubrzo nakon Talalejevog zatvaranja u Irodovu tamnicu iz Damaska je u Askalon, zbog izricanja presude nad zločincem Anastasom, doputovao poznati eparh po imenu Milije. Bio je poslat ne samo da bi osudio Anastasa, već i da bi istovremeno nadgledao kako nad askalonskom oblašću vlada upravitelj Dimas, te da razdeli milostinju koju je preko njega u Askalon poslala carica Teodora kao jedan od svojih bogatih darova.

Obilazeći askalonsku tamnicu, Milije se zaustavio ispred udubljenja gde je sa pet lanaca bio prikovan nemilosrdni razbojnik Anastas. Kada je tamničar Ravula osvetlio bakljom Anastasa, Milije se prestravio videvši užasno lice, na kojem se tako snažno i oštro odražavala bespoštedna svirepost zlikovca. Tu se Milije ne uzdrža, već glasno povika:

– O, kako je podao i gadan! Kunem se da nikada nisam sreo ništa zlobnije i mrskije od ovih iskolačenih očiju i nakostrešenih gustih obrva. Zemlja s nestrpljenjem očekuje čas kada će ova nemilosrdna zver prestati da diše njen vazduh i opterećuje je svojim nogama. Uostalom, ja ću se za to postarati što je moguće pre.

Čuvši šta o njemu govori Milije, zločinac Anastas poskoči u mestu i, gnevno tresući lance, povika na eparha:

– Mrziš me, a može biti da ja tebe još više mrzim. Ti li ćeš, zla dušo, da se sprdaš sa mnom? Žalim što te nisam sreo ranije, a ne sada, kada si ti na slobodi, a ja snažno prikovan lancima, inače bih gledao da li ti je krv crvenija od te purpurne toge. Sada neka si proklet!

Povikavši mahnitim glasom, Anastas tako strašno udari o zidove svojim lancima da svi ostali zatvorenici zadrhtaše i stresoše se od straha. Stražar Ravula i vojnici koji su sa upaljenim bakljama sprovodili velmožu okružiše

Milija, da se ne bi uplašio strašnog Anastasa. I upravo tada, pri treperavoj svetlosti baklji, uznemireni pogled dostojanstvenog Milija srete se sa licem prelepe Tenije, koja je u strahu za Talalejevu sudbinu nastojala da ga zaštiti svojim telom. Milije je bio veliki sladostrasnik, pa ga je ljupki izgled Tenijin istog časa pogodio u ostrašćeno srce, tako da se zaustavio i obratio dečaku pratiocu, brzopiscu Evlogiju, rekavši mu tiho:

– Otvori brzo kesu sa dobrovoljnim prilozima. Pred sobom imam hrišćanku, na čijem licu ugledah nevinost. Ona najverovatnije nepravedno strada zbog mnogobožačke zlobe i hoću da joj olakšam sudbinu u slavu najveće među ženama, imperatorke Teodore.

Dečak Evlogije povuče vrpcu kožne kese u kojoj je ležao novac određen za razdeljivanje milostinje utamničenim hrišćanima, a Milije se okrete Teniji i reče:

– Približi se, prelepa hrišćanko, uzmi sebi pomoć i brzo nam reci zašto se mučiš? Siguran sam da uzaludno stradaš, a da je onaj koji te je zatvorio u ovu tamnicu nedostojan slobode.

– Varaš se, blagorodni gospodine, – odgovori Tenija: – nisam hrišćanka već kći žreca Politrona i poštujem staru veru.

Milije se uznemiri i odgovori joj da žali što mu je rekla da je paganka.

Sada ti, – reče on – ne mogu ukazati pomoć kakvu sam poželeo da učinim – i pri tom je zadržao ruku Evlogija brzopisca koji je raširio odvezanu kesu sa zlatom, poslatim da se razdeli novim hrišćanima.

Tenija se, čuvši sažaljenje Milijevo, nije nimalo ražalostila, već mu je spokojno odvratila:

– Zar Teodori i tvome milosrđu nije svejedno? Zar nećete ukazati pomoć onome kome je ona potrebna?

– Ne, – odgovori Milije, – moramo da pomažemo najpre svojima po veri, a tek potom i inovercima.

– U tom slučaju, pomozi mome mužu i deci, – oni su svi vaše vere.

Milije se obradova.

– Ako su tvoj muž i deca u onoj veri kojoj sada najviši ljudi odaju najveće poštovanje u Vizantiji i u Damasku, onda mi savest dopušta da ti ukažem pomoć. Priđi sada i uzmi novac iz kese za svakog od njih.

Tenija odgovori:

– Gospodine, meni je nezgodno da sama spuštam ruku u mešinu. Sama hranim petoro; zapovedi neka mi tvoj dečak da onoliko koliko je odredila tvoja milost.

Milije naredi dečaku da joj se da deset ceklina, a zatim je upita:

– Kakvo si zlo učinila ili čime si narušila zakon?

Milosrdno Nebo čuvalo me do ovog dana od zlog činjenja, – odgovori Tenija.

– Možda tako sudiš po svojoj mnogobožačkoj savesti i tebi se samo čini da nisi izvršila nikakav prestup.

– Ne, ja doista nisam učinila nikakav prestup.

– Zašto su te u tom slučaju lišili slobode i zašto te drže u ovoj zagušljivoj i odvratnoj tamnici?

Tenija odgovori velmoži da ona nije zatvorena i da može slobodno da dolazi i odlazi odavde, ali da sedi u ovoj zagušljivoj i strašnoj tamnici, jer je na to pobuđuje stradanje i ljubav prema mužu koji je ovde zatvoren i ispašta zbog toga što ne može da isplati novac trgovcima koji su mu poverili tovare.

– Kada se nadaš da ćeš otkupiti muža?

– U to nemam nikakvu nadu i činim samo ono što mogu: donosim mu hranu i trudim se da ga utešim i sačuvam u njemu hrabrost.

– Rekao bih da bi za njega mogla da učiniš i mnogo više od toga.

– Ah, pokaži svoju milost, nauči me šta mogu da učinim kako bih povratila slobodu Talaleju i videćeš da mi neće nedostajati odlučnosti i čvrstine: ispuniću sve što je potrebno.

– Potrebna je samo jedna tvoja odluka.

– U tom slučaju, već je učinjena. Ne odugovlači, govori što pre i što jasnije – šta treba da prinesem s moje strane na žrtvu? Svoj život?

Ne.

– Šta onda? Molim te, ne muči me i govori već jednom.

– Koju sumu doseže dug tvog muža? – upita Milije, milujući pogledom dražesnu Teniju.

Tenija mu odgovori ono što je istina, rekavši koliko su Tivurtije i trgovci izračunali da duguje brodovlasnik. To je bila veoma velika suma.

Milije beše bogati velmoža, ali škrt, a pri tom iznos Talalejevog duga i za njegova velika sredstva ne beše ništavan, i zato on reče:

– Tvoj muž, na žalost, duguje veoma mnogo!

Milije otide od Tenije, i već se približavao izlazu, kad mu se dugim i hitrim korakom primače poverenik, starac Tivurtije, koji je bio neobično iskusan u tome da napravi svakakav dogovor koji bi mu doneo bilo kakva sredstva od neplatiše. Videvši da se Milije umiljava Teniji, Tivurtije se istog časa dosetio kako ovo može da iskoristi, pa došapnu velmoži na uho:

– Dug muža ove prelepe žene, koja je malo pre imala sreću da pobudi u tvome dostojanstvu toliko saosećanje, veoma je veliki, ali ona ne zna da sav taj veliki dug može biti poprilično umanjen. Ja sam Tivurtije, ovdašnji poverenik. Meni je poznato sve što se dešava u Askalonu i znam šta treba učiniti da bi sve teklo kako ti želiš.

Milije se zaustavi, a Tivurtije nastavi da mu govori:

Veruj da su moje reči isto tako tačne i istinite, kao što je tačno i to da ženu lepu i umiljatu poput Tenije nije lako pronaći u svim gradovima nad kojima vlada blagoslovena vlast Teodore, na koju, kao što možeš da primetiš, Tenija, reklo bi se, liči.

Milije, umesto da se nađe uvređenim zbog reči sa kojima mu je prišao Tivurtije, zaboravi svoj čin i položaj u tamnici među zatvorenicima, te nastavi da uživa, izdaleka se naslađujući prelepim linijama stasa brodovlasnikove žene, a Tivurtije, primetivši ovo, postade još smeliji i prošaputa:

– Vidi: nema zbora da je Teodora prelepa, a svi kažu kako u zemljama potčinjenim Vizantiji nema druge žene koja bi se s njom mogla uporediti… Ali to samo tako govore… Najzad, vreme nikoga ne štedi i Teodora sada više nije onakva kakva je nekada bila, kada su je znali kao glumicu. Istina, ona je sada naša carica i neka joj podari Svevišnji mnoga leta, ali… Seti se da je ona sada uvela, a pogledaj na ovu stidljivu Teniju…

– Čemu ta poređenja? Obe su prelepe.

– Da, obe su prelepe, ali ona je već na tronu, u purpuru i sa skupocenom krunom, njena ramena i vrat svakodnevno glačaju navoštenim dlanovima mladi robovi, a egipatske starice oblažu joj grudi sredinom od ugnječenih plodova egipatskih palmi a, recimo, istine radi, sve to joj više ne pomaže.

Ovi ugnječeni egipatski plodovi daju njenim grudima samo izvesnu izveštačenu nežnost, ali im ne mogu povratiti pređašnju gipkost… Ne, to je prošlo… Pogledaj kakve su Tenijine grudi, a ona je u nevolji i teškoj nuždi. Ona je u bednim ritama, među ljudima prekrivenim svakakvom nečistoćom, ali pogledaj kakvom lepotom ona blista… Pogledaj ovaj carski pogled, ove bele zube, a posebno ove grudi kojima ne treba egipatska palma…

– A do koje svote je moguće umanjiti dug njenog muža? – uzbudi se nestrpljivi Milije, upadajući u reč povereniku.

Tivurtije smesta skide jednu trećinu duga, a kada primeti da je Milije još uvek neodlučan, tada udvorički kaza:

– Isto tako, vidim da si tronut sudbinom ove nesrećnice, a kako bih učinio da budeš zadovoljan i unapred zaslužio tvoju naklonost, postaraću se da umolim sve trgovce da ti ustupe dužnička prava na Talaleja, i to ne za dve, već za svega jednu trećinu onog što im je zaista dužan. Ne kolebaj se dalje, već naredi da bude onako kako predlažem. Neka Tenija tebi duguje za sreću i postara se da ti bude zahvalna.

Milije mu odgovori:

– Dobro, slažem se. Njena zahvalnost mi je dragocena, ali neću nikakva primoravanja. Reći ću još nekoliko reči o Teniji, čija lepota, zaista, nije manja od lepote one koja sada dostojno ukrašava vizantijski presto.

Tivurtije se naže Milijevom uhu i prošaputa:

– Ona je prevazilazi… Teodora sada ne može dosegnuti ono što poseduje Tenija… I pri tom…

– Šta hoćeš da kažeš?

– Teodora je mnogima odveć poznata.

– Ti si drzak.

– Ne brini… Znam šta govorim i samo kažem da Tenija spava u kolibi, na rogozini, presavijena, stežući rukama grudi od hladnoće, a Teodora mirno počiva, stavljajući ruke pod perjane jorgane. Pruži Teniji istu raskoš i kako će samo zasijati! O, da li shvataš da Tenijina stidljivost može da pruži ono što ne može dati svo ljubavno umeće Teodorino… Ti izgaraš, ja vidim iako sam star, i shvatam te.

– U pravu si. Lepota ove žene pomračuje mi razum, – odgovori Milije, – uprkos tome što je paganka.

– Da, ona je mnogoboška, kći žreca Politrona, koji se ubio samo da ne gleda novi poredak.

– Mnogobošci, pak, slobodno raspolažu sobom: nemaju ograničenja.

Milije se okrete brzopiscu Evlogiju i zapovedi mu da pozove Teniju.

Glava šesta

Čuvši od dečaka naređenje da pođe njegovom gospodaru, Tenija je istog časa ustala i uputila se Miliju, koji joj je, uz laskavi osmeh, pružio zlatnik i rekao:

– Mom pogledu nije promaklo ono što nisi u stanju da sakriješ od svakog ko te ugleda: ti si nepodnošljivo lepa. Znaj da tvoja lepota pomućuje moje srce i spreman sam na mnoge žrtve ne bih li pridobio tvoju naklonost. Ako si spremna na to, dođi u moj dom večeras i ostani da prespavaš do jutra. Darivaću te koliko hoćeš.

Tenijino lice prekri rumenilo, ali ona odgovori spokojno:

– Na tako nešto neću pristati.

– Nudim ti petsto zlatnika.

– Uzalud je da mi nudiš i hiljadu.

– Dve!

– Svejedno, ja ti neću doći.

– Daću ti pet.

– Davao i deset…

– Dvadeset hiljada!

– Ponižavaš me svojom trgovinom, ali, otkada sam zapala u nevolju, već sam se navikla na slične uvrede. Siromasi treba da praštaju imućnim ljudima, ali moja ljubav nije na prodaju, ja volim svog muža.

– Voli ga, ali pošto si paganka, po veri tvojoj nema greha u onome na šta te nagovaram. Tvoj bog Anubis neće te osuditi. Prinesi mu u tajnosti žrtvu za muža i budi mu po volji.

– Ti znaš šta govoriš, – odgovori Tenija – ja sam kći žreca i brak sa mojim mužem sada nije svezan zakonom. U pravu si, slobodna sam da ga ostavim i slobodna sam da izaberem drugog po srcu, ali ja sam verna Talaleju zato što mi je drag, i ako sam živela s njim u izobilju i sreći, zar da ga ostavim u nevolji? Ne, tako neće biti, a ti uzmi i ovaj zlatnik koji si mi dao, danas za sve nas imam hleba i ribe.

Eparh se začudi kratkim odgovorom Tenije, ali mu se time ona još više dopade i još se većom čežnjom razgore.

– Zadrži primljeni zlatnik za sebe, – reče – evo, uzmi još jedan, za njih mi ništa ne duguješ, ali ne budi nerazumna i još porazmisli. Ako pristaneš da dođeš kod mene, onda ću još podići iznos: prosuću pred tvoje noge celu kesu dobrovoljnih priloga i potom možeš s tim novcem da otkupiš slobodu svome mužu. Razmisli o tome pre nego se odlučiš za odgovor.

– Veoma si milostiv, – odgovori Tenija – i podigao si cenu moje lepote dotle da je ona sada postala cena slobode moga muža, a ja, paganka, kao što kažeš, nisam obavezna prema mužu, ali si zaboravio da su naše žene išle u hram boginje Izide sa dopuštenjem muža, i u tome nema obmane, pa se i to o čemu ti govoriš tiče moga muža i zato sam dužna da ga upitam da li se slaže s tim da otkupim njegovu slobodu po toj ceni. Ako bude saglasan, onda ja… Postupiću onako kako budem prinuđena da učinim. Takav je moj odgovor, a ako hoćeš da znaš šta kaže moj muž, onda ću ovog časa poći i pitaću ga, i što on kaže, to ću ispuniti.

Miliju se to činilo besmislenim, ali poverenik Tivurtije, koji je stajao nedaleko i slušao razgovor, umiri eparha rekavši mu:

– Ostavi je, Milije, neka čini kako hoće: muževi su pametniji od žena. One su uporne u zao čas, a muž će sigurno Teniji dati takav odgovor posle kojeg će doći i svoju nežnost mirne duše pružiti tebi. Ti sam, pak, nećeš na silu.

Potom, ispративši Milija kroz tamnička vrata, Tivurtije otide okovanom Talaleju i ispriča mu o prednostima eparhovog predloga.

Glava sedma

Zatvoren u tamnici, Talalej ništa ne odgovori Tivurtiju, već samo gorko zaplaka. Narednog dana, dočekavši Tenijin dolazak, zagrli je i opet joj sa suzama stade blagodariti za njenu vernost.

– Šta ti misliš? – upita ga Tenija.

– Ako bi mi bilo suđeno da provedem beskonačne godine u još goroj tamnici od ove koju je sagradio Irod, i ako bi mi predstojalo da umrem bez nade da ću bilo kada videti more, sunce i draga lica naše dece, i tada bih davao prednost ovom večnom mučenju i nevolji nego jednom trenu tvoje sramote. Možeš da uradiš kako hoćeš, ali koliko je do mene, neka proživim ovde svoj život i umrem u ovoj jami. Ne daj svoju čistotu za moje spasenje, jer je u njoj tvoja istinska lepota, i u njoj su moja radost i snaga.

Čuvši muževljeve reči, Tenija se obradova, jer su one odgovarale njenim sopstvenim osećanjima.

– Hvala ti, – odgovori ona – sada si osnažio moju dušu i zato ću ti otkriti ono što sam tajila u sebi kada sam se predavala tvojoj volji. Znaj, da si me nagovarao na pristanak, uvredio bi me više od svih onih koji, videvši našu nesreću, hoće da me navedu da trgujem svojom lepotom. Moja duša ne bi izdržala ovo beščašće.

– Šta bi tada učinila? – upita Talalej.

– Ako bi poželeo da se prepustim ložnici tog velmože, onda bih bespogovorno ispunila tvoju želju i, izašavši iz njegovih odaja, predala bih otkup za tebe, ali ti ne bih došla, već bih se bacila u more…

– O, tako sam i mislio! – prekide je Talalej.

– Zahvaljujem ti što si sačuvao moje srce i što mogu da živim sa svojom decom, Virinom i Vitom.

Talalej i Tenija su zaboravili svoje muke i postali radosni kao da se na njih spustila beskonačna sreća. Pošto su zatvorenici u teskobi askalonske tamnice bili smešteni na slami i ničim nisu bili razdeljeni jedan od drugog, premda su Talalej i Tenija nastojali da međusobno govore što je moguće tiše, njihov razgovor ipak su čuli susedi, a među njima i Anastas zločinac. Neki od zatvorenika su se ovome smejali, a jedan od njih preneo je reči supružnika Tivurtiju. On je izvestioca nagradio novčićem, a sam zapao u veliki gnev pošto je u Miliju video dragocenu priliku da naplati dug od Talaleja. Pri ovakvom obrtu naplaćivanje postaje beznadežno. Razbesneli poverenik odlučio je da kazni Teniju što je moguće bolnije zbog njene upornosti, i otada

poče da koristi razne mere radi otežavanja Talalejevog položaja, kako bi prinudio Teniju da pristane na eparhov predlog.

Zlobni Tivurtije poče tako što ju je sačekivao kada bi iz tamnice išla prema vinogradskim šatorima. Odmah bi joj tiho prišao i počinjao da je nagovara da ne odbacuje prohteve bogatog velmože.

– Šta je tebi? – govorio joj je, pokrivajući lukave oči gustim obrvama. – Još si u staroj veri i ne možeš to smatrati za svoj greh.

Tenija je samo odmahivala glavom i ništa mu nije odgovarala, ali se Tivurtije ne postide i ne odustade. Išao je za Tenijom i govorio joj da je Milije čuven i da ima veliku vlast, a potom, utišavši glas i mičući svojim gustim veđama, došapnu da bi eparh odavno otišao, ali da odlaže da iznese presudu i kazni Anastasa kako bi imao razlog da ostane u Askalonu, sa samo jednim ciljem: kratak trenutak posedovanja Tenije, za šta bi je tako darežljivo nagradio da bi ona odmah mogla da otkupi muža. Eparh Milije bi tada kaznio Anastasa i istog časa otputovao u Damask.

– Razmisli i sama koliko je tvoja upornost beskorisna! Sve je to stvar jednog jedinog trenutka i ti se s tim čovekom više nikada nećeš sresti, što je od velikog značaja… Razmisli, tvoja malena tajna neće se nigde razglasiti i veruj mi da ćeš je i sama uskoro zaboraviti, a nećeš ni imati vremena da o tome misliš u naručju voljenog muža. O, kako je srećan Talalej što ga voliš: budi razumna, sažali se na muža i podnesi zbog njega taj ništavni trenutak žrtvovanja. Ja ću pažljivo urediti da uđeš kod Milija i izađeš odstraga ni od koga primećena. Ja mu obračunavam proviziju i često vodim sa sobom u njegov dom dečaka. Staviću u korpu dinju i šarenu zviždovku, a ti ćeš se preobući u mlađanog dečaka, obnažićeš svoje prelepe noge i golim rukama uhvatiti za škrge prekrasnog rumenog mormira[2].

Ali Tenija ga odgurnu i ne htede da postupi onako kako ju je nagovarao, zbog čega joj poverenik Tivurtije obeća da će pogubiti celu njenu porodicu. Tenija ostade nepopustljiva. Nosila je svoju muku, provodeći vreme sa decom u kolibi od pruća, s mužem u tamnici i svirajući uz harfu u vinogradskim šatorima.

Talalejevo odbijanje da bude oslobođen iz tamnice po cenu poniženja Tenije toliko ju je silno utešilo da ne samo što se nije bojala Tivurtija, već je u duši osećala snagu koja se odražavala u njenom pevanju uz harfu. Iako vlasnik noćnih šatora, poput Tivurtija, nije odobravao njenu čednost, njegovi

noćni posetitelji behu bolećivi spram muka sirote harfistkinje i novčići iz njihovih ruku padahu pred Tenijine noge, a ona ih je sakupljala u korpu, u kojoj su se, pored zeleniša, nalazili suvi crni hleb i voće za decu.

Ali, nije samo Tenija noću bila budna. Ni poverenik Tivurtije nije spavao, već je smišljao nova sredstva koja će upotrebiti protiv Tenije.

Glava osma

Tivurtije nije smeo da ispusti iz ruku slučaj koji mu je izgledao dragocen, a prepreke koje mu je postavljala Tenija samo su raspaljivale u njemu želju da dosegne svoj cilj. Šaljući Miliju retko voće i crvenog mormira, Tivurtije se ponudio da na silu uhvati Teniju i dovede je k njemu, obmotavši je u egipatsko svileno platno, ali Milije beše prefinjeni ljubitelj zadovoljstava i nije hteo da je poseduje na silu: želeo je da skromna Tenija uđe na njegova vrata i sama položi ruke na njegova ramena i šapne: „Došla sam da ti kažem, Milije, kucnuo je čas i do zore ću biti pokorna tvojim željama.“

Tivurtije podiže svoje debele veđe i odgovori:

– Za mene je to suvišan detalj, ali trudiću se još više. Pričekaj još malo sa suđenjem Anastasu, a ja se nadam da ću učiniti takvu stvar, posle koje će ti Tenija brzo doći sa rečima: „Došao je čas.“

Kako bi svladao Tenijinu nepopustljivost i brzo je naveo da se saglasi sa ispunjavanjem Milijeve želje, poverenik Tivurtije ispriča o Teniji svim Talalejevim zajmodavcima. Oni se strašno razljutiše što Tenija izbegava način na koji će im biti isplaćeni dugovi njenog muža, pa svi pođoše utamničenom brodovlasniku i stadoše ga prekorevati, govoreći:

– Ti i tvoja žena ste najnečasniji ljudi. Ti si nas uništio i unapred si hteo da nas dovedeš u takav položaj u kom se sada sam po pravdi nalaziš, a tvoja žena svojom upornošću vređa velmožu; umesto da je odvraćaš ne bi li je urazumio, ti je utvrđuješ svojom saglasnošću u toliko beznačajnoj sitnici koju je istrpelo mnoštvo znamenitih ljudi. Pa, nisi ti ni Avram ni Isak, o kojima nam iz veka u vek govore knjige, a i oni sami i njihove žene pokoravali su se okolnostima. Okreni se na tren prema zidu i uzdahni kao zatvorenik, i mimo

tebe svršiće se sve na opšte zadovoljstvo: svi ćemo biti srećni i bićeš svima po volji i ponovo ćeš ugledati prijatelje u svom domu i sedećeš sa ženom svojom i sa decom na obali mora, u hladu smokve, a na tvome stolu biće mirisne dinje, crnoglave zviždovke i ružičasti mormir. Brzo pristani kako bi se bezumna Tenija pokorila velmoži.

– Ne, – odgovori Talalej – nisam vas uništio s predumišljajem i neću biti srećan zadobijem li slobodu skrnavljenjem Tenijine čistote. Možete me mučiti koliko hoćete.

Ovim odgovorom trgovci behu razgnevljeni, pa povikaše:

– Sada još jasnije vidimo da si podao čovek i da misliš samo na sebe, a za druge te nije briga! Zato ne traži za sebe ni najmanju poštedu. Nek s tobom poverenik Tivurtije postupa što je moguće surovije. Neka te snađu sve nedaće koje postoje od Irodovih dana.

Talalej odgovori:

– Neka sve to bude, ali neporočnost Tenijina od svega mi je vrednija.

Posle ovoga, razjareni Tivurtije potkupi tamničkog stražara Ravulu kako ne bi dopuštao Teniji da se viđa sa mužem, a sam napisa nekom svom poznaniku Sergiju iz Aleksandrije, posedniku svima dostupnih žena, da što skorije dovede u Askalon nekoliko lepotica koje umeju da sviraju na harfi, pevaju nametljive pesme i zanosno plešu takozvano „traženje ose“.

Tamničar Ravula prvi ispuni ono što je od njega zahtevao Tivurtije, a kada je Tenija dolazila da se vidi s mužem, prebirao je hranu koju je donosila i predavao je Talaleju, uzimajući što je valjalo, a nju je odgonio od vrata. Dok je sedela nedaleko od ulaza u tamnicu i plakala, Ravula ju je korio i govorio joj:

– Sama si za sve kriva. Zbog čega se više od svih ponosiš svojom čistotom? To znači da samo sebe i voliš.

– To je neistina – odgovori Tenija.

– Kako neistina? Možeš da izliješ potoke sreće mnogima, ali tebi ništa ne znači njihova žudnja. Dobra si ti, kćeri žreca Anubisovog: pokrićeš se blatom i mahovinom, kao izvor zaglušen svojim vodama. Ja ovog časa ulazim i otežavam lance na rukama i nogama Talalejevim, a onda ću da ga bičujem volovskom žilom po golom telu.

Teniji postade nepodnošljivo, a Ravula nastavi da je ne pušta u tamnicu.

Na Talalejeve zglobove stavi dva teška okova i bičevaše ga ujutro i uveče, ali i nakon toga Talalej i Tenija ostadoše nepokolebljivi. Koliko su samo snage potrebne za podnošenje oskudice crpili iz uzajamne ljubavi!

U međuvremenu, prispeo je u Askalon zakupac žena, Sergije Aleksandrijac, kojeg je pozvao Tivurtije, dovozeći sa sobom na šarenoj triremi trideset lepih i smelih žena, zadivljujuće umešnih u „traženju ose“ i pokazivanju drugih ovde neviđenih sablazni. Njihova nova pojava i raskalašnost trebalo je da Teniju bace u zasenak i učine je beskorisnom u vinogradskim šatrama, a samim tim i da je liše svakog prihoda, čak bi se i Milije – ko zna? – mogao zabaviti „traženjem ose“, a samoj Teniji bi bilo žao što je sve propustila.

Glava deveta

Kada su se Sergije Aleksandrijac i njegove slobodne devojke iskrcali na obalu u Askalonu, Tivurtije reče tamničaru Ravuli da ponovo dozvoli Teniji pristup mužu u tamnici, a sam je prethodnog dana svim zatvorenicima koji se nalaze u tamnici razdelio hlebove sa pečurkama i začinskim zrnevljem, rekavši:

− Ovo vam šalje velikodušni Milije, eparh iz Damaska. On bi želeo da vam još više olakša sudbinu i za mnoge od vas dao bi otkup, ali je bolestan, muči se i ne može doći da vas obiđe.

Robijaši, primivši sveže hlebove sa pečurkama i začinskim zrnevljem, upitaše:

– Od čega boluje Milije?

Tivurtije im odgovori:

– Bolest mu pričinjava tvrdoglavost Talalejeve žene, koja ovde dolazi. Ona sebe drži previše visoko i neće da isceli dušu velmože.

Zatvorenici povikaše:

– Neka zanavek živi plemeniti Milije i neka pređe svako zlo na nepokornu Teniju, ženu onoga koji je mnoge uništio, gordog Talaleja.

I odjednom svi omrzoše Teniju, tako da su se celog dana izdirali na Talaleja, a utamničenim nesrećnicima pridružiše se i oni koji su im dolazili u posetu. Uskoro se sveopšte nezadovoljstvo Tenijom pronelo po celom Askalonu. Naročito su proklinjali Teniju i Talaleja oni koji su osiromašili zbog potonuća njegovih brodova. Drugog dana svi trgovci, kolari i ćilimari dođoše u tamnicu Talaleju i velika svetina mu stade govoriti:

– Sažali se na nas, Talaleju, ne budi bezuman, složi se s onim što želi strašću ranjeni Milije. Od ovog nesnosnog moljakanja Talalej se gore mučio nego od prethodnih nedaća, koje je trpeo onda kada tamničar Ravula nije puštao k njemu Teniju. Iako je Tenija imala slobodan pristup mužu, svaki njen dolazak u tamnicu izazivao je takve psovke i prekore, koji su dopirali iz svih uglova smradne jame i toliko mučili Talaleja i Teniju, da su oni odlučili da se više ovde ne viđaju.

Primetivši takav obrt, poverenik Tivurtije je pošao i drugim putem: posetio je babu Pupliju, majku Talalejevu, i rekao joj:

– Eto, ti si stara i iskusna žena, sigurno još nisi zaboravila kako se živelo kod nas u Askalonu u tvojoj mladosti.

– Naravno da pamtim – odgovori Puplija.

– Žene su tada za beščašće smatrale samo obmanu, a kada ne bi bilo obmane, sebe su žrtvovale Anubisu, iako su znale da će ih, umesto boga, u svoje naručje primiti sami smrtnici. Mislim da je i otac Tenijin, žrec Politron, u više navrata vršio takve obrede.

– I ja pamtim te Politronove podvale. U tami smo shvatale da nas ne celiva bog, već veoma strastan smrtnik, ali stidele smo se da o tome govorimo i ćutale smo, a Politron je to nastavljao i uspešno ostvarivao ono što je njemu bilo ugodno.

– Pa, eto, vidiš! I sve ste bez obzira na to ostale dobre i čestite žene?

– Šta da se radi? Pomirile smo se s onim što je za nas bilo neizbežno i sve se nekako završavalo.

– Eto, samo to i treba! Drago mi je da od tebe čujem ove razumne reči! Znam da, imajući iskustva u životu, neizostavno imaš i zdrav razum. Razmisli, na šta to liči da se tvoj sin muči truleći u smradnoj tamnici, a sve zavisi od njegove žene; ona treba da mu pruži slobodu i da vam vrati imanje.

– Može li to biti? Od tvojih reči zamire moje staro srce i suze se kao

klupko stežu u grlu. Ispričaj mi, šta je potrebno učiniti?

Tivurtije ispriča o Milijevom zahtevu i o odbijanju Tenijinom; stara Puplija se udari rukama i poče gorko da plače i zapomaže.

– Zbog čega? O, zbog čega se to nije obavilo tajno?

Tada Tivurtije nastavi:

– Bio sam uveren da ćeš to reći! Svaka razumna žena ne mestu Tenije odavno bi tako postupila i ne bi stavila svoj ponos iznad porodične sreće. Umna i dobra žena, konačno, shvatila bi da je bolje da se sama malo isplače, ali da zato obriše suze onima koje voli. Nije li to istina?

– Istina – odgovori Puplija.

– Onda mi pomozi da uradim pravu stvar. Ti si mati Talaleju, baba svoje unučadi, Virine i Vita, malene, sirote dece… Razmisli, šta ih čeka? Talalej će iznemoći i umreti, izješće ga crvi, deca će porasti bez učenja, a ti ćeš umreti bez utočišta, za to vreme stasito telo tvoje gorde Tenije istrunuće i lice njeno uvenuće i niko na nju neće hteti ni da pogleda… Tada će i ona sama zažaliti zbog onog što sada odbacuje i proklinjaće svoju gordost. Možda će čak i sama nekad zastajati pored šatora, vukući za rukav nepoznate prolaznike i posmatrajući ih našminkanim očima, zabacujući svoje ruke iza vrata, ali će biti uzalud i neće prodati nikome ni za srebrnjak ono za šta je sada milostivi velmoža spreman da je obaspe zlatnicima. O, budi milostiva prema svojima i prema ostalima, umna Puplijo, primoraj Teniju da ugrabi trenutak koji će brzo proleteti, dok još mlada krv čini Milija bezumnim. On sada robuje prohtevima svog srca i spreman je na sve. Zbog toga i ne odlazi u Damask dok ne doživi krotka Tenijina milovanja, ali, ovaj se plamen može ugasiti i druge ovakve prilike više neće biti, a ako on propadne, onda će i tebi i svima nama nakon toga zauvek biti mrska prokleta gordost tvoje snaje.

Puplija ćutaše, gledajući u daljinu smrknutim očima, iz kojih su po obrazima preplanulim od sunca lile suze, a Tivurtije je lagano uze za ruke i završi:

– Suze tvoje, starice, ganule su me, ali i utešile: vidim da ne pretpostavljaš sreću drugih ničemu, kako to čini Tenija, i verovatno ćeš usmeriti njene misli na to da ne smatra svoju čistotu većim blagom od sreće mnogih.

Ovde baba Puplija uzdahnu i odgovori:

– Tvoje su reči, Tivurtije, strašno oštre i jetke, teško mi je da ih slušam, ali naslućuješ da se slažem sa tobom. Nagovoriću Teniju da ne smatra svoju nepopustljivost vrlinom, zato što su naša stradanja odveć nepodnošljiva.

Poverenik Tivurtije još pohvali Pupliju i otide, zadovoljan svojim prvim uspehom, i uputi se u vinograd, gde su razapete nevelike svilene šatre, u kojima su bile smeštene devojke koje je Sergije doveo iz Aleksandrije. Tu su se okupili starci iz Askalona da vide lepotice, prosuđivali su o njihovim dražima i pili vino u kojem su plivale glavice mirođije, a Puplija, čim je dočekala Tenijin povratak, položi njenu klonulu glavu na svoja kolena i stade da raspliće sitne pletenice slepljene višnjinom smolom, i poče je moliti da se sažali nad stradanjem porodice.

– Šta želiš? – upita je Tenija.

Puplija se primače uhu snahinom i prošaputa:

– Idi velmoži.

Glava deseta

Čuvši takve reči od majke svog muža, Tenija se uplaši i odvrati:

– O, Puplija, zar od tebe to da čujem? Ti si mati Talaleja i trebala bi da podržiš moj trud i moju vernost suprugu, a ti stavljaš nož u moje ruke i prisiljavaš me da ubijem svoj ženski stid i supružansku vrlinu. Posle ovoga ne moram da te slušam.

Puplija joj odgovori:

– Ah, istrajnost i vernost su predivne, ali je muka nepodnošljiva. Da smo živele u pređašnjem obilju, nikada ti ovakve reči ne bih uputila, ali kako nas sve očekuje pogibelj, a ti nas možeš spasiti, kažem ti: o, Tenijo, spasi nas!.. O, Tenijo, Tenijo, spasi nas svojom lepotom!

I stara Puplija pade pred njom na kolena i prekri sedom kosom njene noge.

– Ako volim svog muža i ako je moja vernost prema njemu vrednija od svake sreće, kako je mogu prodavati po toj ceni?

– Zar ti govorim da ga ne voliš? Ali ako su ti draga ova deca, koju čeka sudbina prezrenih i sirotih, neka ti nije teško da prineseš sebe na žrtvu.

– Nije teško… O, bogovi! Zar sam ovo dužna da slušam?

– „Nije teško“ – govorim zato što smo i ja i ostale koje sam poznavala takođe volele i bile stidljive, ali smo gušile sve to u sebi kada je bilo neophodno u čast Dionisa i boginje Izide.

Puplija još više snizi glas i nastavi šapatom:

– Kod žreca u Izidinom hramu postojao je čudesan napitak… Sasvim bezopasan… Od njega samo posle dan ili dva pomalo boli glava. Veoma malo… Videla sam kako ga spravljaju od malenih plavih gljiva… Taj napitak oduzima sećanje… A u njemu postoji još jedno čudno svojstvo… Ispivši ga, osećaš privrženost i nežnost onoga za kim srce gori ljubavlju… Znam gde se može pronaći ta malena zalivska gljiva i već sam je našla, i skuvala u loncu. Kada pusti svoj sok, pomutiće ti se pamet.

Bićeš u magli slatkog sanjarenja do samog jutra, a ujutro, čim svane, doći ću po tebe do Milijevih vrata, predaćeš mi zlato, i ja ću potrčati da otkupim Talaleja iz zatvora, a ti pođi do mora, potopi se cela u njegove talase i, osvežena, dođi kući da se sretneš s mužem, pa će ljubavna maštanja iz protekle noći tada za vas postati stvarnost.

– Šta to govoriš? O čemu pričaš? – povika Tenija – Zar je po tebi sve to moguće?

– Nema sumnje da je moguće – klimajući glavom potvrdi Puplija i još jednom se priseti svega što joj je palo na pamet u vezi sa kultom boginje Izide i završi, ponovivši utehu da će je sok od gljive, odagnavši joj pamet, spasiti od svega što bi moglo da osujeti nepomućenu iskrenost njenih osećanja prema oslobođenom mužu.

Na ovo Tenija više nije imala šta da joj objašnjava. Samo dlanovima pokupi svoju kosu i, pokrivši od stida usplamtelo lice, kroz suze progovori:

– O, jadna ja! Do čega će me dovesti saveti ljudi. Nemam više moći da shvatim kako treba da postupam, ali moj stid i ljubav govore da ne treba da se složim s tim čemu me ti učiš.

– Gljiva, koja oduzima razum, skloniće na stranu tvoj stid.

– Da, daj mi, brzo mi daj taj napitak koji oduzima pamet, kako bih mogla da zaboravim ono što od vas slušam. Muti mi se razum: stradaću zato što više

ne prepoznajem je put mojih dužnosti.

– Ako voliš sebe više od svih, udovolji svojim shvatanjima, a ako voliš Talaleja i decu, žrtvuj zbog njih svoj ponos i izaberi gljivu koja odnosi sećanje.

– Ja volim Talaleja i zbog toga i hoću da ostanem neporočna, ali ti ga takođe voliš i tražiš od mene da radi njega pristanem i pođem nepoznatom čoveku pod dejstvom napitka koji oduzima pamet. Kako to da i jedno i drugo pobuđuje ljubav? Koja je ljubav istinitija i veća? Padam u ludilo!

Prosvetite moj um, stari ili novi bogovi!

– Svako će ti reći, – odgovori Puplija, – da je ona ljubav veća, koja o samoj sebi ne misli. Mati voli više nego žena!

– Više? O, ne! Nikada! – povika Tenija, stežući kosom svoje grlo, a zatim zastade, uze harfu i pođe prema šatrama u vinogradu gde se nadala da će za svoje pevanje primiti bilo šta od mornara. Ali, ovde ju je očekivao novi udarac: egipatske devojke učinile su suvišnim Tenijino pevanje ispunjeno tugom.

U isto vreme kada je Tenija izašla iz kolibe, Pupliji dođe Tivurtije i stade se raspitivati da li je odvratila Teniju od njenog odbijanja? Puplija mu je ispričala sve do poslednje reči: „Nikada, nikada!“, ali Tivurtije se zbog toga nimalo nije uzrujao, već joj reče kroz osmeh:

– Ah, poštovana Puplijo, zar si zaboravila da su svi zaljubljeni ljudi glupi? Ti ne popuštaj i ne odstupaj od ovoga. Tako kap dubi kamen. U davna vremena neki mudrac potvrdi to primerom. Sporio se sa čovekom koji je bio glup i uporan, i koji mi je odvraćao: „Nikada“. Nikada – to je glupa reč i mudrac mu reče: „Nikada ne reci nikada.“ Produži po svome i pobedićeš.

– Ja se ne nadam, – odgovori Puplija. – Tenija je isuviše čista, kao kamen belutak.

– Kamen belutak! Ništa za to. Pocrneće i kamen belutak ako tiho ali dugo po njemu udarate uvek u isto mesto. Ona te još sluša, to je predivno: samo neka je belo počelo pomalo da tamni, a zatim će biti i sivo, i žuto, i crno. „Nikada ne treba govoriti nikada.“ A evo šta treba, – dodade on, primakavši se staričinom uhu: – treba požuriti da Miliju ne dosadi čekanje i da u gnevu ne krene sa suđenjem Anastasu i ne vrati se u Damask pre nego mu Tenija kaže: „Došao je čas“.

Puplija obeća Tivurtiju da će biti neumorna u zahtevima prema Teniji i zakle mu se svojim životom i životom svoje unučadi Virine i Vita, a Tivurtije, postigavši sve ovo, pođe da se proveseli u Epimahovim šatrama, gde je u večernjoj hladovini trebalo da se pokažu zavodljive Sergijeve devojke dovedene iz Egipta. Tivurtijev pojas je za svaki slučaj bio pun sjajnih zlatnika, a tu će biti i malena vrećica s glavicama mirišljavih karanfilića, koje su poboljšavale strujanje krvi.

Glava jedanaesta

Rastrzana razgovorom sa svekrvom, Tenija je hodala dobro poznatom stazom prema vinogradima i Epimahovim šatorima. Savijena pod težinom harfe, hodala je spotičući se, jer od silnih suza nije videla put pred sobom. Teško je patila, misleći: „Kako mogu da pevam nakon tolikih briga i muka? Kako ću nizati reči i gde da pronađem glas u grudima?“ Ali čim je ušla u vinograd videla je da joj ovde više nema mesta. Bašta je bila puna naroda. U njoj su se sakupili ne samo moreplovci, već je bilo mladića i staraca u dubokim godinama, najpoštovanijih ljudi u Askalonu. Jedni su se primakli ovom prizoru, a drugi su se skrivali iza žbunja i odatle posmatrali nubijsku devojku koja je stajala okružena drugaricama, poleglim u krug poput cvetnih latica. Sve su bile lepe – obrve su im bile tanko sastavljene i izvedene u polukrug, kapci našminkani, grudi otkrivene, na vratovima su se kotrljali i tiho zveckali suvi, smeđi biseri, a dlanove i stopala ukrasile su crvenom bojom… Reklo bi se kao da je iz njih izbijala vatra i sama se zemlja od njih počela grejati… Poezija reči i tužna harfa nisu bili potrebni ovom skupu – i bez harfe svi su bili uvučeni u ono što se dešavalo: prisutni su sedeli oko Egipćanki koje su sasvim tiho pevale, podražavajući cvrčanje letnjeg cvrčka – gazda igračica Sergije ih je tiho pratio na jednostrunom rebabu[3], a plesačica koja je stajala u sredini, okružena drugaricama, tresla se, uznemireno odgoneći, čas s jedne, čas s druge strane, k njoj doletelu osu… Cvrčanje se pojačavalo i svi su osećali da je razljućena osa kružila sve bliže i da se, na kraju, uputila pod laganu odeću mimičarke… Ona je poskočila, oponašajući prestravljenost, i počela da se uvija kao da je u grčevima, a njena razigranost je prelazila i na druge žene koje su se pridigle i zamahale rukama, uzevši

malene kastanjete koje su pucketale kao kosti… Osa je prelazila iz odeće u odeću, a žene su, uvijajući se u struku, tako treperile, bojeći se uboda ose, da su se njihove vatrene pete i nožni prsti pokretali poput čigri, slivajući se u jednu plamenu tačku, dok su devojke postepeno sa sebe spretno skidale veo za velom, dok se nisu pred svima pokazale potpuno nagim. U tom trenu iz žbunja ili sa čamca na obali mora razlegao se tanani zvuk brodske sirene. Odjednom su se pogasile vatre, a sa njima kod svih od reda nestalo je stidljivosti i sve je obuzela nadirajuća tama Egipta…

Teniji u ovoj tami priđe Sergije, grubo je uhvati za ramena i, gurnuvši je u leđa, reče:

– Odlazi odavde!

Skinuvši sa njenih ramena mnogostrunu harfu, baci je na smokvin panj i harfa se polomi.

Dakle, Tenija više nije imala čime da prehranjuje zatočenog muža, Virinu, Vita i babu Pulpiju. Za njih nastupiše dani u kojima su od jutra do večeri ostajali bez hrane.

Toga dana Tenija poseti muža praznih ruku. Supružnici su, zagrlivši jedno drugo, sedeli u tamnici u dubokoj potištenosti, ali ovim se nisu okončale njihove muke. Tenija uzaludno pokrivaše uši kako ne bi slušala prekore koje su joj sa svih strana upućivali grubi zatvorenici, pomažući Tivurtiju zbog udeljenih hlebova sa gljivama. Tenija nije morala da priča mužu kako se pogoršalo njihovo stanje: on je i bez toga sve shvatao.

Talalej tada tiho reče ženi:

– Osećam se dovoljno tvrdoglavim da mogu i umreti od gladi, ali ti odlučuj o sebi: više ne smem ništa da kažem za tebe i nesrećne Virinu i Vita. Pokušaj poslednje: pošalji ih da sami prose milostinju. Vit i Virina su lepi, a mati moja Puplija toliko je stara da se na njoj već oseća miris grobnice. Kada njih troje sednu na put za Gazu ili Azot i kada pruže svoje ruke, neko će se verovatno sažaliti i baciti im mrvice hleba ili kakvu mrtvu ribu.

– Uzalud misliš o tome, – reče mu Tenija: – sve je to već isprobano. Već sam ih slala, ali im danas ništa nisu udelili. Svi se boje eparha i svi su, želeći da mu ugode, ismevali decu i govorili Virini: „Proklinji svoju majku zato što se na vas nije sažalila.“ I majka tvoja Puplija, koja već miriše na grob, od kada sam se vratila s praznom korpom bez hleba, proklinje me i primorava da se prodam velmoži.

Saznavši ovo Talalej razdera svoje dronjke i reče:

– Neću više ništa da slušam! Ne muči me, čini što možeš. Evo, dolazi tamničar Ravula. Tamnica će se sada zatvoriti.

Tenija ustade i zadrhta zato što u istom trenu iz pravca tamnog udubljenja, u kojem je sedeo zločinac Anastas, odjednom zazveča svih pet lanaca i pred noge Tenijine nešto pade. Tenija se sagnu kako bi podigla predmet i nađe dva hleba sa gljivama. Potom tiho upita:

– Ko si ti, samilosni čoveče, koji dva dana nisi jeo svoje hlebove, već ih predaješ meni nesrećnoj? Kaži, koje si vere, da bih mogla da za tebe molim tvog boga?

– Ne spominji moje ime bogu – odgovori joj grubi Anastasov glas: – ne verujem nikakvim dečijim bajkama, ali ti si slomila moje srce svojom teškom tugom. U tome je stvar! Uzmi hleb i podaj ga svojoj deci.

Tenija nije imala vremena da mu odgovori. Htela je da se što pre udalji, ali Talalej, poput vuka, zaškripa zubima i ščepa hlebove, te ih stade proždirati sa užasnom halapljivošću.

Tenija pokri rukama oči i pobeže da ne gleda do čega je strašna glad dovela Talaleja… Plašila se da je sam muž ne zamoli da popije napitak koji odgoni pamet i da pristupi Miliju s nežnim pozivom: „Došao je čas“.

Glava dvanaesta

To je bilo uveče. Tenija je izašla kroz tamnička vrata, ali je zastala da razmisli. Pre svega, trebala bi da pođe svojoj deci, ali doći k njima praznih ruku značilo bi samo stavljati ih na muke. Pri tom, dobila bi prekore izbezumljene Puplije, koja je proklinjala nevestu i u staračkom bunilu naricala:

– Gde je moja pređašnja lepota! Prokletstvo, zašto sam stara i ružna? O, ako bih se dopala čak i čudovištu koje živi u zelenoj morskoj dubini, ne bih se zaustavila ni pred čim samo da izbavim milog sina i decu njegovu od stradanja! Prokleta samoljubiva Tenijo!

Teniji su nehotice dolazile misli: ako svi tako tvrde i tako oseća i uči je

stara Puplija – čak je i sam Talalej, izmučen, počeo da joj govori kako sve prepušta njenoj volji – da li je onda u pravu kada čuva svoju celomudrenost s nepopustljivom upornošću? Evo, sada se smrznuta i gladna deca, Vit i Virina, muče pored ozlojeđene babe, a ona, majka, čak ne sme ni da im se pokaže. Nema joj utočišta pod krovom, a noć je hladna i po celom Askalonu odjednom se raširio neočekivani nemir. Milije je, reklo bi se, učinio veliku grešku – predugo je odlagao suđenje i javno kažnjavanje Anastasa. Stigle su vesti da su se razbojnici iz Anastasove družine oporavili, okupili i dokopali okoline Askalona. Juče i danas mnoge su orobili, pa čak su i ubili dvojicu putnika koji su išli u Azot i Gazu. Zabrinuti zbog ovoga, Askalonci su smatrali mogućim da se ohrabreni razbojnici, preobučeni i uz nečiju tajnu pomoć, probiju u sam grad Askalon, napadnu tamnicu, polome vrata i odvedu Anastasa, čije je ime kod svih podjednako izazivalo strah. Tamničar Ravula nije jamčio da će veliki katanac moći da izdrži pred naletom mnoštva odlučnih ljudi koji bi počeli da navaljuju na vrata. On je optužio askalonske starešine da se u to vreme bezuspešno bave „traženjem ose“ uz zujanje i zvuk kastanjeta novopridošlih Egipćanki, noću je sam bdio uz tamnička vrata. Milije se dosetio, ali kasno: naredio je da se od samog sumraka do jutra zatvaraju vrata Askalona i da po gradu cele noći šetaju straže. Ove straže su bile dužne da uhapse svakog ko je nepouzdan ili pobuđuje sumnju, svejedno da li je hrišćanin ili mnogobožac.

Pošto su hrišćani bili sumnjičavi prema nehrišćanima, a mnogobošci s podozrenjem gledali na hrišćane, onda je prilikom susreta straže s bilo kim ko je u mraku zaostao na ulici ili praznom gradskom zemljištu dolazilo do prepirki i okršaja. Tučnjave su se često završavale ranjavanjem i sakaćenjem, a za žene, pored toga, još i silovanjem. U tom času svako je u Askalonu imao poštovanja samo prema jednovercu, a čoveka tuđe vere smatrao je dostojnim omalovažavanja i nije mu ukazivao poštovanje.

Obrevši se u tami ulice, Tenija se svega ovog priseti i zadrhta. Njeno stanje beše toliko očajno da bi, ukoliko bi se u ovom trenutku pored nje zadesio dečak Evlogije ili Tivurtije poverenik, možda i rekla: „Pobedili ste, spremna sam da pođem onome kome ste me hteli odvesti.“ Ali, na sreću, ovih ljudi nije bilo u njenoj blizini; na drugom su mestu posmatrali kako se hvata osa, a Teniju su ostavili da izabere između dve opasnosti: da se izloži susretu sa stražom koja ju je mogla zateći na bilo kojoj gradskoj vetrometini, ili da pokuša da pobegne kroz gradska vrata i prenoći u travi maslinjaka ili nekog groba. Izabrala je poslednje: činilo joj se da je bolje provesti noć u tišini

groblja i, uz to, u njenom umu se javilo u detinjstvu utemeljeno sujeverje. Kod ljudi mnogobožačke vere, s kojima je Tenija odrasla, bio je običaj da se za velike nedoumice upitaju kosti umrlih. Tenija se brzo uputila kroz gradska vrata prema maslinjaku, s namerom da na groblju u peščanoj dolini pronađe mogilu iz koje je virila lobanja koja proriče, i da je upita, pa kako joj ona odgovori, tako će i postupiti. Svi živi je osuđuju, svi vele da nije blagodatan onaj izvor koji čuva čistu vodu u svom koritu, već onaj koji se raširi daleko potokom i koji napaja svakog koga mori žeđ. Sve ovo pomućuje njen razum, pa sama sebi ne veruje da postupa kako treba.

– O, uskoro! Uskoro ću upitati kosti mrtvih!

I Tenija brzo pojuri po tamnim poljima prema maslinjaku koji skriva groblje.

Nije se bojala razbojnika koji lutaju okolinom Askalona, po drumovima prema Azotu i Gazi. Zašto joj se nisu činili strašnim, nije sebi umela da odgovori. Nije li Anastas jedini od svih u askalonskoj tamnici sačuvao udeljeni hleb sa gljivama i dao joj za decu? Uz to, na njoj nema ni zlatom izatkanih haljina, ni lančića, ni narukvica, ni skupocenog pojasa – odeća joj je bedna i prosta, od nje se nema šta uzeti. U svemu ostalom razbojnici joj se nisu činili opasnijim od Milija, Tivurtija, Ravule tamničara, čak i od same svekrve Puplije, a, na kraju, i samog Talaleja, zato što je i on, izmučen, postao pohlepan kao vuk i počeo joj se obraćati tako da joj je i sada strašno u srcu.

Sva briga za Teniju bila je u tome da se u mraku ne izgubi među mnoštvom staza i da pronađe puteljak koji vodi ka maslinjaku.

Glava trinaesta

Tenija se neprestano saginjala osmatrajući stazicu i nije skretala sa druma. Mirno je stigla do maslinjaka, ali tek što je ušla u njega, ugledala je odsjaj logorske vatre. Pritajila se i počela da posmatra šta se događa uz vatru. Ubrzo je ugledala dva čoveka po čijem izgledu je odmah shvatila da su razbojnici. Obojica behu sasvim goli. Grejali su se uz vatru, a pored njih su bila naslonjena drvena koplja s naoštrenim vrhovima, na čijim se sjajnim

površinama odražavao plamen. Tenija se kolebala da li da pođe napred ili da se pritaji, ali razbojnici svojim oštrim sluhom čuše njeno približavanje. Obojica istovremeno poskočiše i ustremiše se prema drvetu iza kojeg se skrivala Tenija. Uhvatiše je za ruke i počeše joj pretiti da će je baciti u logorsku vatru i podvrgnuti je mučenju.

– Zašto biste me mučili? – upita Tenija. – Sama ću vam ispričati ko sam, odakle dolazim i koliko sam nesrećna.

I ona im ispriča sve, ne prećutavši ni to da je primila sledovanje hleba od Anastasa.

Slušajući Tenijinu priču oba razbojnika se zamisliše i potom rekoše:

– Osvetićemo se i za tebe. Mi smo braća i razbojnici, obojicu nas je uništio Tivurtije.

Tenija im odgovori da ona ne želi osvetu. Ako im je žao nje, onda ih moli da je sprovedu do groblja, i pomognu joj da nađe tu mogilu, iz koje viri lobanja koja proriče.

– Ovde se krijete i naokolo krećete i najverovatnije ste je primetili. Njoj dolaze za pomoć oni čija muka prevazilazi trpljenje i pomračuje razum.

Čuvši njenu molbu razbojnici se nasmejaše tako silno, da im se iz šume vraćao eho, a sujeverna i prestrašena Tenija uhvati ih za ruke i reče:

– Bili ste dobri prema meni do ovog časa, ne plašite me sada vašim strašnim smehom. Kažite mi, jeste li videli lobanju koja proriče ili ne?

– Da, videli smo je, ali ne znamo da li je posle nas od nje ostalo išta što bi i drugi mogli da pogledaju.

Potom razbojnici nepovezano i neskladno ispričaše Teniji da su danju otišli na groblje kako bi ga poharali, smatrajući da je pored nekakvog mrtvaca zakopan dragoceni nakit… I izvukli su poneku korist, ali su zato platili strahom kakav je u njihovom odvažnom životu nedopustiv.

– Mi smo – govorahu – između oštrih stena primetili tragove čovečijih stopa. Tada rekosmo sebi: nije mrtvac hodao po ovoj stazici! Priđimo bliže i osmotrimo. Ako su tamo te kosti kojima glupi ljudi dolaze kako bi ih nešto pitali, onda je tamo nabacan i novac. Pođosmo i nađosmo nešto što viri napolje, nešto poput ježa. Počesmo razgledati: to je lobanja prekrivena suvom kožom i zasuta prašinom. Brat reče: „Podigni je! Pod njom bi mogao biti novac.“ Stadoh je podizati, ali lobanja se nije pomerala… Kažem bratu:

„Pogledaj, ona je nečim pričvršćena.“ Brat reče: „Zaljuljaj je.“ Ja je zaljuljah… Ljulja se, ali uprkos svemu ostaje na mestu, tako da i mene nešto strašno zbog nje uznemiri, jer iz mogile viri… A brat govoraše: „Kakva glupost! Kakav si ti, uopšte, razbojnik? Gurni je iz sve snage ulevo i udesno, zavrti je u krug i povuci, onda će se otkinuti.“ Nisam hteo da unizim sebe u bratovljevim očima i učinio sam kako mi je rekao. Lobanja se okrenula na stranu, ali se i dalje nije pomerala. Tada se brat nagnu k meni i reče: „Hajde da obojica povučemo.“ I kako smo povukli, tako smo popadali, a u rukama je svakome ostalo po parče suve, smežurane kože nalik na drveni lišaj. Brat pogleda i reče: „Uši smo mu otkinuli.“ Obojica smo se prepali zbog nečeg i nagnuli smo se ka lobanji i zagledali u nju.

– Pa, reci mi, zašto si stao?

– Zastao sam zato što sam posle toga bio dobrano pijan, a još uvek mi je sve tako jezivo… U toj su lobanji bile oči!

– Još nisu istrunule?

– Ne. To su bile žive oči. One su bile podignute ka nebu i pravo su gledale u sunce.

– Nemoguće je gledati u sunce… Samo pravedni, samo sveti posmatraju sunce.

– Pa, da, može biti da je to bio svetac ili je, na kraju krajeva, takav bio tog jutra.

– Šta ste mu još učinili?

– Ništa mu više nismo učinili: pobegli smo, ali… Uostalom, ako ti je on potreban…

– Ah, on mi je potreban!

– Onda ćemo te odvesti k njemu.

Tenija im se zahvali, a razbojnici izvadiše iz korenja starog drveta po jednu suvu baklju i pođoše kroz tamno šipražje, odvodeći Teniju do onog mesta na groblju, gde u tamnom humu, pored kamenog nasipa ne beše ljudski grob, niti jama izlokana kišom ili jaruga. Kada razbojnici stadoše iznad površine pomerati svetleću baklju, tada oni i Tenija uočiše nešto što je jedva primetno i što nije imalo ni obraza ni lika, ali što beše strahovito. Možda je to bio jež, a možda i ljudska glava. Nije se moglo razabrati čemu je to nalik, zapravo, to je bila nekakva glava, sva presvučena životinjskom kožom

nekakve zveri. U koži prorezi za oči, a iznad usana su se spuštale prljave kovrdže.

– Ovo je verovatno ono što je tebi potrebno rekoše razbojnici: – nećemo te ometati dok s njim razgovaraš.

Razbojnici se udaljiše, a sirota Tenija ostavši sama zaboravi reči kojima je htela iskazati svoje patnje. Ovo je toliko prepunilo čašu njenog stradanja da je zaridala i pala na kamenje, dotakavši licem ono za šta je smatrala da je lobanja. Istog časa je začula nekakve zvuke.

Glava četrnaesta

U mogili nije bio mrtvac, već je tu živeo hrišćanin, asketa i molčalnik, starac Termutije. Rodio se kao mnogobožac, potom je postao hrišćanin, a zatim je, po mišljenju mnogih, pomračenog uma napustio dom, omrznuo telo i životne brige, zakopao sebe u jamu i ćutao. Već nekoliko godina nijednim zvukom nije narušio svoj zavet ćutanja. Ćutao je kada su njegovu glavu vukla braća razbojnici – ćutao je i onda kada je Tenija ridala nad njegovom glavom, nemajući ni obličja ni lika; ali, kada je Tenija, sasvim oslabivši, pala i prestala da plače, zavet se mimo njegove volje poništio: Termutije tihovatelj poče buncati… To se desilo uoči svanuća, kada se vazduhom pronela jutarnja svežina i kada je sa grobljanskog kamenja u nabujaloj travi zacvrkutala plašljiva ptičica. Tenija se ohrabrila, ali istovremeno joj se učinilo da je sve oko nje počelo da bunca. Može biti da je i ona sama buncala. Učinilo joj se da ovaj jež, da se ova glava, presvučena zverinjom kožom, pokrenula… Evo, ispod obešene suve kože nešto šuška, slično kretanju ptica po lišću.

Tenija zadrhta od straha. Nije teško shvatiti koliko je užasa bilo u svemu tome za nju, koja nije znala da ono što je zakopano u zemlji beše Termutije molčalnik, već je mislila da pred sobom vidi mrtvačku lobanju. I, evo, mrtva glava proriče. Tenija slušaše ono što je u početku bilo nerazgovetno, kao da ptica cvrkuće. Molčalnik se odvikao da govori razgovetno. Ali, iz njegovih usta, prekrivenih zverinjim dlakama, začuše se zvuci koji su ličili na ljudski glas. Moglo se razabrati da on bunca poznatu istočnu priču o dva miša, belom i crnom, koji grickaju granu koja strči iz stene nakon strašnog odrona. Na toj

grani visio je čovek, a pod njim propast… Nad njegovom glavom – bezgranično nebo… Beli i crni miš sve odreda grickaju… Grana se lomi… Čovek se survava u tamnu propast… Srce žalosno, ruke slabe… Mučno… Snaga napušta… Istog časa pada… Miševi jedan drugog smenjuju… Sve grickaju…

Ptica se sasvim beše probudila, već ne šeta u gustolistim granama… Ispravila je krila i odletela slobodno: reči su postale jasnije.

– Uvis, uvis, iznad sebe gledaj! – uzviknu tihovatelj i produži nešto tiše – nije kraj ovde i nije kraj tamo, ali dole izgleda mučno. Visina okrepljuje.

Tenija slušaše, a on produži:

– Izvor studene vode je u planini… Njegovo strujanje je prozračno i sveže… Naokolo pustinja…

Žega… Podne…. Neko nesrećno bunca. To je ustao vojnik… On vidi vodu, naginje se da utoli svoju žeđ… Zašto tako pije? Njegova rashlađena glava začas se pomračuje… Vojnik se nečega boji… On beži, on čak ovde ostavlja pojas napunjen zlatom… Približava se mladić… I njega muči vrelina i on oseća žeđ… Pije… Primećuje pojas sa zlatom i uzima ga… Starac se sporo vuče… I njega vrelina prži… Starac se takođe napio i ovde prilegao… Uzvišeni istočniče! Zašto si ih napojio? Vojnik se dosetio gde je njegov pojas, gde je njegovo zlato… Vratio se nazad, zamahuje mačem… „Starče“, viče on: „starče prokleti! Vrati mi zlato!“ Starac nije uzeo njegovo zlato… Starac je nevin… Vojnik ne shvata… Ubija starca… Njegova krv se izliva u potok, čisti potok se zamućuje… On više nije čisti potok, on je krvavi potok… Bolje da nije tekao… Bolje da nije privukao k sebi vojnika, mladića i starca… Čuvaj čistotu! Uvis gledaj, uvis! – s ovim nestade jasnih reči. Opet se samo čulo šuštanje poput kretanja ptica kroz granje, a glava, pokrivena kožom zveri, sa dlakama, rašivena tamo gde je prozorčić za usta, odjednom iščeznu, kao da se u mogili provalilo dno.

Prestavio se Bogu tihovatelj Temurtije, progovorivši pred smrt u bunilu, ne narušivši zavet. Tenija je shvatila iz njegovog buncanja ono što joj je bilo potrebno da shvati: ona zna da je pravda na njenoj strani, a ne na strani onih koji je nagovaraju da „zažubori kao potok“. Prokleto zlo je u vlasti! Nije potreban zakon i nije taj Milije jedini na svetu… I nije to jedini slučaj kada bi moralo nešto da se „prolije“. I zar je njena porodica može prinuditi na to? Nisu li svi nesrećnici žalosni? Zbog nesrećnika ne treba da se bojimo stradanja i smrti, ali ih ne treba spašavati sramnim delima. Ne! Više od toga,

više!

I samo što je počela da gleda uvis, u njenom umu istog časa počeše da se slažu sasvim nove misli. Ko druge voli više od sebe, izbaviće ih svagda samo ako hoće. Šta su za nju Milije, Tivurtije, Puplija, šta su svi oni koji viču u askalonskoj tamnici! Sada zna šta treba da učini da bi oslobodila Talaleja. Duh Tenijin se prenuo i nervi su se napregli kao strune visoko uzdignute harfe. Na njenom licu sijali su jasno spoznati cilj i čvrsta volja da ga dosegne. Ustala je, pogledala u pravcu izlazećih sunčevih zraka i progovorila:

– Nevidljivi, koji živiš iza predela našeg pogleda! Unutar sebe čujem Tvoj glas: Ti si ukrepio dušu moju, daću život svoj za druge, ali duh svoj vratiću Tebi čistim! Mužu moj, deco moja, donosim vam spasenje! Ne treba mi napitak koji odgoni pamet.

Glava petnaesta

Tenija se vratila u grad u bodrom raspoloženju. Možda njena lepota nikada do tada nije bila tako blagorodna. Maslinjak u kome je provela noć i duhovna odlučnost dali su joj snage; nalazila se istočno od Askalona, i zato su, kako se približavala gradu, zraci izlazećeg sunca osvetljavali njena leđa i lice joj beše u senci. Iako je njen vitki stas pokrivala oskudna odeća od modrog platna, beli laneni pokrivač na glavi sijao je silnom svetlošću. Askalonje bio pred njom; ušla je u njega kao boginja odevena poput sirote pastirice i nije primećivala da je grad bio u neobičnom komešanju. Ovde se iščekivao veliki događaj: postalo je izvesno da očajni Anastasovi drugovi izdaleka kopaju dva podzemna rova, od kojih su jednim hteli da preusmere dotok sveže vode u Askalon, a drugim da se probiju u Irodovu tamnicu i oslobode iz nje sve koji su tu utamničeni.

Postalo je jasno da se Milije suviše dugo predavao ljubavnim brigama i da je zbog Tivurtijevog lukavstva predugo zadržavao predmet zločinca Anastasa, čiji drugovi nisu tražili poklonjeno vreme. Sakupili su se iz pravca Gaze i Azota i zaustavili se iza jednog brežuljka blizu Askalona.

Tamničar Ravula cele noći nije spavao, jer je slušao slušao podzemne udarce pijuka i lopate, koji su odzvanjali poražavajuće jasno. Nema nikakve

sumnje da se ispod tamnice kopalo, ali otkuda, iz kog pravca, nije bilo poznato: međutim, bilo je neophodno saznati i, pri tome, ne pokazati narodu gde leži opasnost. Zbog toga je preduzeto naročito osluškivanje koje je trebalo da otkrije podzemni rov i da se u slučaju preke potrebe dokrajči Anastas; ako se njegovi drugovi te noći probiju u tamnicu, neće ga zateći među živima.

Ovakva odluka odnosila se i na predstojeće čišćenje spaljivanjem u askalonskoj tamnici.

Kakav je bio ceremonijal čišćenja, kako se obavljao i čemu je sve to vodilo, treba podrobnije objasniti i zato je potrebno ukratko reći zašto je toliko strašna bila tamnica Irodova, nazvanog Velikim.

Glava šesnaesta

U podzemnim tamnicama, sličnim ovoj u kojoj su bili zatvoreni zločinac Anastas i muž Tenijin, brodovlasnik Talalej, nije bilo gotovo nikakvog poštovanja ljudskih potreba. Ovde su ljudi spavali, jeli i pili tamo gde su ih jednom smestili, na truloj trsci ili na isto takvoj slami. Na istim ovim mestima jedni su bili prikovani gvožđem za zidove, drugi za stubove koji pridržavaju svodove, treći za alke i roglje pričvršćene za ploče. U pojedinim tamnicama bila je tako strašna teskoba da je za jedan kolac lancima bilo privezano po nekoliko ljudi. Takva je teskoba bila i u askalonskoj tamnici.

Gvozdene alke bile su ovde postavljene duž svih zidova i na sasvim kratkom rastojanju, a tako je bilo i oko svih stubova i po podu. U spojevima svake ploče bila je alka za koju su prikovana po četiri čoveka. Ovi nesrećnici mogli su da sede ili da leže samo na kratko, ali i pri tom ovde nisu smeštali one koji su morali da budu mučeni u zatvoru: u dugačkom daščanom predvorju sa kosim podom, sa kojeg je bilo potrebno spuštati se u podzemlje, poređani su u dva reda stari brodski jarboli sa udubljenim prorezima i klinovima. U ove proreze ili šupljine stavljali su noge zatvorenika i priklješćivali ih klinovima. Klade i klinovi potpuno su zamenili železo i bili su još mučniji, jer je u lancima bilo moguće promeniti položaj noge, a prikovani za klade nisu mogli da mrdnu nogama i one su u njima oticale,

naduvale se i često pucale. Čovek sa nogom zakucanom u kladi jedva da se mogao pridići i opet sesti.

Ova žestoka okrutnost prilikom držanja ljudi u starinskim tamnicama pravdala se time što u njima nije bilo, kao danas, mnogobrojnih stražara. Tada je za sve zatvorenike u potpunosti odgovarao jedan tamničar, kome je retko davan na raspolaganje pomoćnik. U to vreme pomoć tamničaru pružao je samo poneko iz njegove porodice. Ponekad su takvi pomoćnici bile supruge ili kćeri stražareve. One su vodile zatvorenike do mračnih mesta, nimalo ih se ne bojeći, zato što su svi koji su se nalazili ovde bili čvrsto okovani ili prikucani nogama za brvna. Sirijske tamnice, sagrađene od strane Iroda, bile su gore od onih egipatskih tamnica, gde su sedeli faraonovi peharnici i sluge. Tamnica u Askalonu beše, kao što je već rečeno, široki mračni podrum nalik onome u kome je za vreme Irodove vladavine bio dugo utamničen i onda, u trenutku pijanog lumpovanja, bez suđenja obezglavljen Krstitelj. Pri takvom držanju zatvorenika, uprkos malobrojnoj straži, bilo je teško pobeći, ali tako rđavo ustrojenu tamnicu bilo je lako potkopati.

Dužnost tamničara često je bila ispunjena pogodnostima – on je bio potpuni gazda u tamnici i mogao se obraćati zatvorenicima kako je hteo. Za prekomernu surovost, čak i za bezdušnost, tamničaru nisu sudili samo zato što je obraćanjem bez milosti i mogao držati mnoštvo zatvorenika u pokornosti bez brojne straže; u takvoj teskobi i u takvom poretku nijednom zatvoreniku nije bilo moguće da napusti svoje mesto u Irodovoj tamnici, gde se taložila odvratna i užasna nečistoća, širio težak smrad, od kojeg su ljudi gubili dah i umirali.

Trska i polutrula slama, bačene kao prostirka zatvorenicima, trulile su pod njima, i godinama nisu menjane. U toj odvratnoj, smradnoj kaljuzi vrvelo je od beloglavih crva, stonoga i velikih sivih stenica, a u pukotinama ploča gnezdili su se pegavi pauci, škorpioni i otrovni insekti… Dešavalo se da umrlog čoveka nisu odmah primećivali i da se on ovde raspadao… Nekakvi posebni gmizavci su „ispijali oči“ bolesnika i umrlih… Tamničkih okana beše malo i bila su neznatne veličine. Tamnice su bukvalno bile *tamne* i u njih je dopiralo sasvim malo svežeg vazduha; od sunčevog izlaska do večeri tamnička vrata ostajala su sve vreme otvorena, a na njihovom pragu sedeo je sam tamničar ili neka osoba iz njegove porodice. Vrata su uvek bila samo jedna i kroz njih su, osim tamničara, prolazili ljudi koji su posećivali zatvorenike i donosili im hranu. Ovo se dozvoljavalo zato što je predstavljalo

dobit za tamničara koji nije hranio zatvorenike. Tokom dana, dok su vrata bila otvorena, u tamnici je bilo kakvog-takvog priliva svežeg vazduha, ali kada je, s približavanjem noći, stražar ulazio u svoje odaje, vrata tamnice su se zatvarala gvozdenim klinom i rezom, a vazduh je u njoj ubrzo postajao zagušljiv i zatvorenicima je postajalo teško da dišu. Ovo je bilo zaista mučno. Tada je sva živa gamad, poput pegavih paukova, škorpiona i repatih stonoga, u gomilama puzala po telima zatvorenika i izjedala njihovu prljavu i upaljenu kožu, oduzimajući im svaku mogućnost sna i odmora. Umesto noćnog predaha, zatvorenici su trpeli mučenje koje ih je dovodilo do ludila. Bolje sreće bili su oni koji su brzo gubili razum i počinjali da buncaju u bezumlju.

Nakon zatvaranja tamničkih vrata, po svu noć su se iz uskih procepa ovog užasnog podzemlja razlegali neprekidni jauci i vapaji, a katkad se čuo očajnički krik i besno proklinjanje praćeno zveketom lanaca. Tek pred zoru, kada je snaga napuštala ove nesrećnike, krici bi utihnuli i čula se škripa, poput piljenja tupe testere – bio je to škrgut zuba. Ljudi su se bacakali, gazili jedni druge, upadali u teško, neobuzdano buncanje – ovaj metež beše *san* apsane askalonske. Često se dešavalo da tamničar Ravula, otvorivši ujutro vrata askalonske tamnice, nađe jednog ili nekolicinu ugušenih ljudi; ponekad ne bi istog časa primećivao da su umrli i smatrao ih je zaspalim ili obamrlim, zato što je ovde vazda bilo onih koji su nakon otvaranja vrata dugo ležali ne dajući znake života. Nakon izvesnog vremena, zahvaljujući strujanju vazduha koje je dopiralo kroz otvorena vrata, oni su malo po malo dolazili k sebi i počinjali da osećaju druge muke, nastavljajući ovdašnji *život.*

U ovakvim uslovima tamnički zatvorenici provodili su svoj dan u očajničkim mukama, podjednako upadajući u teške i odvratne nevolje. Jedanput godišnje, ponekad i češće, zatvorenike su izvodili iz tamnice na jedan dan; tada su mogli da vide nebo i sunce. Ovo se dešavalo u neodređeno vreme, kada bi nečistoća od istrulele trske i slame dostigla takav stupanj da je i samom tamničaru postajalo nemoguće da pristupa zatvorenicima. Tada su izvodili sve zatvorenike u okovima, smeštali ih u staru neispravnu barku, koju bi najpre prebacili je do mora, a tamnicu su ispunjavali suvim granjem, koje su palili, kako bi na taj način ognjem sagoreli svu nečistoću.

Glava sedamnaesta

Spaljivanje je donosilo znatno poboljšanje. Obavljali su ga tako što su kroz tamnička vrata ubacivali ogromne hrpe smolastog granja i slame i potpaljivali ih, a silna vazdušna promaja ustremljivala se od vrata prema najudaljenijim otvorima, raspirujući vatru i sagorevajući nečistoću koja se ovde nakupila.

Paljenje vatre u tamnici bilo je od životnog značaja i interesovalo je svakog žitelja Askalona. Ovo se ticalo svih zato što je tokom izvođenja zatvorenika iz tamnice i smeštanja na barku bilo moguće videti sve koji su se ovde mučili, kao i kako su se ti ljudi strašno izobličili usled nevolja. Prilikom svakog spaljivanja jame žitelji Askalona su se okupljali kao zbog nekakve zanimljive predstave, i tiskali se, želeći da među utamničenim nesrećnicima ugledaju nekog od poznatih i, može biti, davno zaboravljenih ljudi. Prizor je bio užasan, ali je još strašnije bilo to što nisu sve izvodili. Postojala je opravdana sumnja da su uoči spaljivanja tamnice čuvari zaboravljali one koje su hteli neodložno da ubiju. Svi su u Askalonu verovali da bi pri svakom spaljivanju tamnice nekog spaljivali živog i, zapravo, ništa ih nije koštalo da to urade. Ovo su činili onima s kojima je trebalo svršiti bez odlaganja. Time je sada hteo da se posluži tamničar Ravula. Čuvši uznemirujuće lupanje pod zemljom, došao je Miliju i rekao mu:

– Gospodaru, načinio si veliku grešku uzaludno odlažući suđenje Anastasu. Prošle noći sam čuo lupanje ispod tamnice. Tamnica se nesumnjivo potkopava, a ja ne znam kuda kopaju. Svaki čas preti nam nevolja: Anastasa mogu da oslobode i odvedu. Neću više da ga čuvam, ti odgovaraš za njega.

Milije se zaprepasti i povika:

– Imaš li načina da sprečiš tu neprijatnost i okončaš je pre nego što oni prokopaju?

Ravula ga pogleda popreko i tiho odgovori:

– Za sve postoji način, ali onome ko ga zna treba dobro platiti.

Milije istog časa pozva dečaka Evlogija i, uzevši mnogo zlata iz kese dobrovoljnih priloga, dade Ravuli i ne gledajući u njega. Ovaj uze zlato i reče:

– Sada mi izdaj naređenje da spalim gmizavce u tamnici.

Milije odgovori:

– U ime imperatora naređujem ti: idi i obavi ono što je potrebno.

Ali Ravula još stajaše i, stežući u rukama zlato, tiho reče:

– Da li je Anastas jedini koji narušava mir mog gospodara?

Milije mu baci još zlata i reče:

– Dovoljno si pametan: Anastas nije jedini čovek koga mrzim. Tamo postoji još jedan čije ime će ti kazati poreznik Tivurtije.

– Znam ja i sam to ime, – odgovori Ravula i pođe.

Ovo se zbivalo istog onog jutra kada se Tenija ranom zorom vraćala iz maslinjaka. Ne znajući šta se zbiva, začudila se primetnoj gunguli među ljudima kojima je ovladala znatiželja i briga zbog saznanja da će tog dana izvoditi zatvorenike na barku i spaljivati tamnicu.

Glava osamnaesta

Paljenje nije bilo moguće izvesti za jedan minut, bez pripremanja svega što je za to bilo potrebno: trebalo je nabaviti smolastog granja i slame, kao i prostranu barku u koju bi se smestili zatvorenici. Da bi pripremili sve to trebalo im je, u najmanju ruku, pola dana. Dopremanje granja bio je prvi znak toga da će spaliti unutrašnjost tamnice. Tek što je došao od Milija, tamničar Ravula istog časa naredi da se pozovu sve drvoseče, a kada su krenuli da seku granje, žitelji Askalona su doznali da se priprema paljenje i u velikom broju su se uputili prema tamnici, da vide zatvorenike kada ih budu ukrcavali u barku.

Tenija je, idući ujutru u tamnicu kako bi posetila Talaleja, primetila ovo uznemiravajuće komešanje.

Put ju je odavde vodio prema kući koju je zaposeo velmoža Milije, tako da se desilo da je, dok je Tenija prolazila pored te kuće, on uočio. Milije je, uhvativši se rukom za srce, tada uzviknuo:

– O, kako je oslabila i kako se izmenila! Ali s ovim stradalnim izgledom još mi je privlačnija. Pozovite je, neka uđe k meni na tren.

U to vreme kod Milija beše poverenik Tivurtije, koji potrča ka Teniji i, uhvativši je za rukav, reče:

– Sami su te bogovi doveli ovde, prelepa Tenijo. Preklinjem te tvojom decom, Virinom i Vitom, ne žuri da se udaljiš od ovog doma, gde je za tebe spremljena ogromna pomoć. Uđi zajedno sa mnom, a ja ti obećavam da ćeš izaći sa naredbom o Talalejevom oslobađanju u rukama.

Tenija odgurnu Tivurtijevu ruku i odgovori:

– Ne treba mi ničije naređenje, sama ću da oslobodim Talaleja.

– Ti sama da vratiš oca tvoje dece! Znaš li šta govoriš?

– Da, razmislila sam o svemu i to ću učiniti. Talalej će danas biti slobodan.

– Ne! Govoriš to u ludilu. Ko će mu otvoriti vrata tamnice?

– Sama ću pred njim otvoriti vrata.

– Sigurno si videla belog gavrana i izgubila razum.

Tenija se osmehnu i reče:

– Da, videla sam belog gavrana, ali moja pamet je sa mnom.

– Ne troši više badava vreme. Nije te bez razloga fortuna dovela do Milijevih vrata… Uđi i izgovori kratke reči: „Došao je čas“. Inače… Kraj je tvome Talaleju.

– Krajevi i počeci nisu u našim rukama.

– Ipak, ako Ravula sada zapali vatru i zaboravi tvog Talaleja u tamnici, onda je njegov kraj neizbežan.

Tenija preblede i zatetura se u mestu, ali ne pusti ni glasa, već odlučno pođe svojim putem u tamnicu, a Tivurtije, s penom na ustima, pope se na magarca privezanog za stub, sede na njega i, strahovito psujući, polete, udarajući životinju iz sve snage bičem.

Tenija se čak nije ni zainteresovala kuda tako žuri njen neprijatelj. Nikoga se nije bojala; znala je da niko nije smislio ništa strašnije i odvažnije od onog što je ona zamislila i na šta se odlučila.

To je bila takva odluka u kojoj joj niko nije mogao pomoći.

Glava devetnaesta

U samoj tamnici uzbuđenje je bilo silnije nego na ulicama grada. Događaj za koji su saznali zatočenici bio je za njih veoma važan – svi su hteli da vide planine, more i nebo, a pri tom svakog je morila strašna briga: da baš njega ne zaborave da izvedu pre početka paljenja. Posetitelja tamnice bilo je više nego što je uobičajeno. Vrelina je odvratno zapljusnula i nesnosni smrad ispunio je podrum od poda do svodova, na kojima su sada, pošto su osetile opasnost, stenice visile u gomilama, kao i škorpioni, koji su, šuškajući u pukotinama podnih ploča, prelazili jedan preko drugog.

Okovani i neokovani ljudi stajali su zbijeni jedni uz druge. Tenija je jedva uspevala da se probije kroz ovu zgusnutu gomilu prema njoj nedobronamernih ljudi. Samo što su je ugledali, istog časa počeše vikati:

– Evo nje, evo te proklete, odvratne žene! Njen je muž sve upropastio, a ona neće da učini ništavnu stvar zarad opšteg spasenja! Malo je da je rastrgnemo!

– Da, – vikahu drugi: – oboje su okrutni! Njen muž je hteo da bude najbogatiji kako bi bio iznad svih, a ona bi htela da bude čistija od ostalih i ostavlja druge da trule u smradu.

– Ništa zato, njen sin Vit izrasta u kradljivca, a kćer Virina prodavaće sebe na pristaništu.

– Prokleti Talalej! Prokleta Tenija!

Ne zadovoljivši se ovim grubim proklinjanjem, zatočenici su je vređali bestidnim izrugivanjem njenom celomudriju.

Tenija je slušala i ćutala. Navikla je na to, jer su je ovde obično tako dočekivali. Sada je žurila da što je moguće pre pronađe svog muža – i našla ga je kako leži ničice pored stuba za koji je bio prikovan. Bio je bez svesti, a ostali su neprestano na njega nasrtali u mraku.

Kada je Tenija svojom negom povratila muža u svesno stanje, on je u prvi mah nije prepoznao. Posmatrao ju je ćutke, u tupoj ravnodušnosti, ali je potom počeo da govori kako tamničar Ravula verovatno hoće da ga ostavi u tamnici, ali da se on za to pripremio i da čak više voli skorašnju smrt nego

novo mučenje.

– Naneo sam ti previše briga i sve to uzalud. Podari svu svoju nežnost našoj deci Virini i Vitu.

– Ti si im više potreban, – odgovori Tenija. – Ja sam slaba, ne znam da radim i ne umem da im nabavim ono što im je neophodno.

Talalej klimnu glavom i molećivo reče:

– O, ti grešiš! Samo ti možeš da im pružiš ono što je potrebno. Umela si da budeš svime zadovoljna, a to i jeste ono što je potrebno i što čini sreću, dok sam ja bio željan zgrtanja bogatstva, a to je ono što je nepotrebno i u čemu se krije nesrećan život. Ja zbog toga stradam.

– Sada se tvoje stradanje okončava.

– Znam da se okončava, zato što će me ovde spaliti.

– Ne, tebe su pustili.

– Zašto bi me pustili?

– Zato što nema razloga da drže u tamnici onog od koga nemaju šta da uzmu.

– Šta hoćeš da kažeš? – uzviknu Talalej. – Je li moguće da ti je očajanje donelo misao da se ubiješ?

– Očajanje mi je donelo mnoge misli, gore od one da se ubijem; ali sada neću da se ubijem: ostaću živa i sve što su sada preduzeli radi pogibije ljudi, nije neophodno.

– Šta ćeš da učiniš?

– Videćeš… O tome ne treba govoriti.

Nakon ovoga Tenija brzo ustade i potpuno neočekivano krenu prema ulazu u prokaženu jamu, i za tren oka ona bi već bila tamo da u istom času ne zveknu lancima Anastas. Njegove okovane ruke obuhvatiše Teniju oko struka.

– Stoj! – prošaputa joj na uho: Stoj! Shvatam šta hoćeš da učiniš, ali to nije potrebno. Ja ću ti vratiti muža i oca tvoje dece. Do podneva ima još vremena. Trči brzo iz grada do druma za Azot.

Tamo su pored starog Izidinog hrama dve palme… Pod onom koja je desno, posred sitnog tucanika leži sivi kamen koji liči na savijeno tele. On je pretežak za tebe, ali uzmi komadić crepa i kopaj pod uglom kod onog dela

koji liči na njušku. Na dubini od tri pedlja naći ćeš bronzani kotao… On je pun zlata. Ti si tako dobra i verna da mi te je postalo žao, a ja uopšte nisam znao kako je žaliti nekog… Ja ne znam kako se žali za čovekom… Uzmi to zlato i otkupi muža. Beži što brže, beži!

Tenija stajaše; saslušavši ga napregnuta kao tetiva, tek što Anastas izgovori poslednju reč, odskoči kao strela i uputi se u pravcu Azota.

Galava dvadeseta

Dok je Tenija jurila drumom za Azot, u askalonskoj tamnici neočekivano se odvijao strašan događaj.

Počelo je od toga što su, ubrzo nakon Tenijinog odlaska po skriveno blago, u tamnicu ušli poverenik Tivurtije i Ravula tamničar. Obojica uđoše sa zločinačkim namerama. Najpre priđoše Talaleju i, ništa mu ne govoreći, počeše njegove lance oslobađati sa kolca.

Talalej se uznemiri i sa suzama ih upita šta hoće s njim da učine.

Oni mu odgovoriše:

– Hoćemo da te smestimo u prokaženu jamu. Neka te tvoja Tenija odatle uzme u zagrljaj.

– Bolje me spalite, – stade moliti Talalej.

– Znamo mi šta je gore a šta bolje, – odgovarahu Ravula i Tivurtije, i povukoše ga prema jami, ne obraćajući nimalo pažnju na njegove užasne krike. Od svih zatvorenika koji su slušali ovo zapomaganje niko se nije zauzeo za Talaleja, zato što su se bojali da će im se Ravula osvetiti, ali, posle kraće borbe, kada Talaleja povlačiše pored zločinca Aanastasa, desi se ono što niko nije očekivao. Nesvakidašnje snažni zločinac Anastas udari svojim okovima po glavama Tivurtija i Ravulu, tako da popadaše, a on ih dohvati i ubaci u kužnu jamu. Tivurtije i Ravula dozivahu u pomoć, ali im Anastas zapreti da će ih ubiti ako ispužu nazad.

Ispred tamnice se podiže strašna uzbuna. Tada pozvaše Milija, koji istog časa obuče svoju crvenu togu i, povevši sa sobom dečaka brzopisca Evlogija, uputi se u tamnicu. Bio je u nedoumici, jer sada ni sam nije znao šta mu valja

činiti.

Brzopisac Evlogije, idući iza Milijevih leđa, reče:

– Smem li da pitam mog gospodara šta namerava da učini kada uđemo u tamnicu?

Milije se zaustavi i, pogledavši ga, odgovori:

– Pravo da ti kažem, još ništa nisam smislio.

– Ipak, kome ćeš se svetiti, a za koga ćeš se zauzeti?

– Kaži tačno šta imaš na umu, jer za dobar savet možeš biti nagrađen.

– Ostavi Ravulu i Tivurtija tamo gde su se našli, inače će ti podvaliti svedočeći protiv tebe, a imperator i sama Teodora neće te zbog toga pohvaliti.

– Ali, gde da ih denemo?

– O, gospodaru moj! Vatra će sve očistiti! Samo ne treba da odugovlačimo… Koga imenuješ za tamničara umesto Ravule?

– Ako hoćeš, imenujem tebe.

– Zahvalan sam ti i za kratko vreme dokazaću delom svoju blagodarnost.

Razgovarajući stigoše u tamnicu, gde pored ulaza zatekoše već pripremljenu gomilu granja i mnoštvo ljudi.

Evlogije, videvši gomilu, istupi napred i reče:

– Građani askalonski, pomerite se i napravite prolaz za blagorodnog Milija koji ide da kazni vinovnike bezvlašća i zaštiti one koji stradaju usled okrutnosti smenjenog tamničara Ravule i sadruga njegovog, zverskog poverenika Tivurtija. Sada ću, voljom mog gospodara Milija, biti postavljen na obe dužnosti i u tamnici će nastati novi poredak.

Gomila se razdvoji i otvori put prema ulazu, ali tada se pojavi Tenija.

Bez obzira na to što je dan bio veoma sparan, a užarene hridi još više povećavahu sparinu, slaba i izmučena Tenija brzo je stigla do razvalina koje joj je pokazao razbojnik Anastas. Otkopala je na obeleženom mestu tucanik, uzela ono što je skriveno i istog se časa uputila nazad u grad. Stigla je onog trena kada je Evlogije izgovorio svoje reči, nakon kojih je Milije hteo da uđe u tamnicu. Zlata je bilo mnogo, ali Tenija ga nije vagala, niti ga je brojala, već je sve što se tamo nalazilo bacila pred Milijeve noge, rekavši:

– Evo ti otkup za mog muža i za sve koji se ovde zlopate. Neka ovo uzmu

oni kojima su ovi ljudi dužni, a ti odmah pusti zatvorenike na slobodu.

Milije se nađe u čudu. Nije znao šta da odgovori, ali mu Evlogije šapnu:

– Drži do sebe. U ovakvom trenutku dužan si da pokažeš nepristrasnost.

Zlata je ovde bilo trostruko više nego što iznosi sav dug Talalejev.

– Odakle si uzela toliko blago? – upita Evlogije Teniju. – Ovde ima dovoljno da se otkupe svi koji se u askalonskoj tamnici drže zbog duga; ali, da li zaista daješ svo ovo zlato za druge?

Tenija odgovori da je zlato izvadila iz zemlje i da hoće da svi koji se do ovog časa muče zbog dugova budu pušteni na slobodu.

Milije naredi da se zlato izmeri i dužnici puste na slobodu, a Evlogije, istovremeno postavši poverenikom umesto Tivurtija, a tamničarem umesto Ravule, dozva kovače da skinu okove svima koji su utamničeni zbog dugova. Zločince i ubice uvede u barku i posla deo novca na tržnicu da se za njih kupe hrana, nova odeća i meka koža sa dlakama, kako bi je postavili ispod okova na onim mestima gde je gvožđe probilo do kostiju.

Za to vreme ispred tamnice je nastala strašna buka, tako da niko nije čuo udarce u podzemnom rovu i krike Ravule i Tivurtija kojima je Anastas zaklonio prolaz svojim telom. Svakome je tada bilo samo do sebe.

Talaleja prvog pustiše na slobodu. Tenija se istog časa udalji s njim, grleći ga jednom rukom, a drugom pridržavajući na glavi korpu sa kupljenom hranom. Kada ih je Puplija videla, mislila je da je Tenija konačno postupila kako je želeo Milije, i nakon radosnog susreta sa sinom, posadivši na kolena spram njega Virinu i Vita, nevestu odvede u stranu i pohvali je zbog poslušnosti.

Tenija uzvrati osmehom i tiho joj odgovori:

– Ne hvali me, poštovana Puplijo, tvoj savet nisam poslušala i ne pristaju mi tvoje pohvale. Zlato mi nije dao velmoža Milije, već zločinac Anastas.

Stara Puplija se prestravi i, pljesnuvši rukama, upita:

– Anastas? Milostivi bogovi! Zbog čega si dala prednost njegovom grubom milovanju u odnosu na Milija i gde si našla napitak koji oduzima pamet?

– Majko Talalejeva! – odgovori joj Tenija: – nisam se predala ničijim milovanjima i nije mi trebao napitak da nešto zaboravim, ali neću sada da ti pričam šta je sa mnom bilo. Ostavimo Talaleja da se raduje i pomiluje decu, a

mi ćemo pristaviti vodu i skuvati za sve nas izobilnu hranu, a onda, kada sednemo svih petoro onako kako već dugo nismo sedeli, i kada se nasitimo, ispričaću šta se sve desilo i kako se u moji rukama našlo Anastasovo blago, bez napitka koji odgoni pamet.

– Ne, jadnice, sve zaboravi.

Tenija se ponovo tiho osmehnu i odgovori:

– Mati Talalejeva! Zločinac nije zahtevao od mene ništa nedolično, o čemu ti misliš i što tražiš da zaboravim. Hoću sve to da pamtim i o svemu hoću da govorim, da bi svi ljudi znali šta je za mene učinio Anastas, kako bismo u sebi pronašli sažaljenja za njega.

I dogodilo se onako kako je htela Tenija. Kada je hrana bila pripremljena i obradovana se porodica zasitila, Tenija ispriča svekrvi i mužu šta je, posustala od borbe, videla noću u maslinjaku, kako se u povratku susrela se sa Tivurtijem, i zbog čega ju je Anastas pohvalio i pokazao joj zakopano blago, predajući joj ga za otkup svih dužnika.

Pri tom je Tenija prolivala suze nad Anastasom i to je bilo upravo u isto vreme kada ga je i trebalo oplakati, jer se u askalonskoj tamnici zbivalo poslednje nečovečno delo.

Glava dvadeset prva

Kada su zatočenici bili izvedeni, tamnicu napuniše granjem. Brzopisac Evlogije ubaci unutra plamteću baklju, a vetar dunu i kroz granje projuri praskavi plamen. U dimu ovog plamena gušio se askalonski zločinac, ali on nije jedini nastradao. Ljudi koji su ostali tamo do kraja videli su da se Anastas pojavio u oknu prokažene tamnice. Otrgao se od lanaca i sav zadihan tresao je prozorsku rešetku… Iza njegovih leđa videla su se uplakana lica Tivurtija i Ravule, ali širenje vatre prigušilo je njihove krike i proklinjanja. U ime Milija, Evlogije nije dopuštao nikome da priđe oknu, tako da su samo njih dvojica stajali ispred dok se sve nije okončalo. Anastas ih je prepoznao i, pljunuvši na Milijevu togu, povikao tako gromko da su svi mogli čuti:

– Ti si najsvirepiji zločinac askalonski!

Dok je to vikao, kroz gomilu su se probila dva nepoznata čoveka. Obojica su bili nagi, ali s noževima oko bedara. Usred opšte pometnje napali su Evlogija i Milija i posekli ih pred očima okupljenih ljudi, a za njima pristigoše i ostali beše ih više od dvadeset – i baciše se na gašenje vatre, ali se vatra više nije mogla ugasiti. Anasatas, Tivurtije i Ravula izgoreli su, pošto ni smeli, ludo odvažni razbojnici, probivši se u grad kako bi spasili Anastasa, nisu mogli da uđu u jamu ispunjenu vatrom. Samo su zadovoljili svoj gnev ubistvom Milija i njegovog brzopisca. Razbojnike nisu hvatali jer je građane Askalona obuzeo strah – mislili su da će se vratiti veliko mnoštvo razbojnika, pa su svi pobegli ne bi li zaštitili svoje domove i porodice. Pri tom je živ spaljeni Anastas pobudio kod mnogih sažaljenje, a Milije – sveopšte prezrenje.

Glava dvadeset druga

Rano se udaljivši s mužem, Tenija nije videla sve strahote ovog raspleta. Dan je za nju prošao u magnovenju. Pred veče Talalej se uputio do mora da se okupa, a Tenija, zagrlivši decu, seđaše pored obale i posmatraše prelepo ukrašene trireme, na kojima je svirao egipatski rebab, dok su u horu pevali mladi ženski glasovi. Na uzvišenju, prekrivena jarkom indijskom tkaninom, mlada Nubijka „lovila je osu“, kao da je, opraštajući se, izazivala Askalon.

To je Sergije, uplašivši se bezvlašća, plovio sa svojom trupom nazad u Aleksandriju.

Puplija je za to vreme otišla u grad, ne bi li kupila prostrani šator, gde bi porodica mogla da se smesti bolje nego u ubogoj kolibi u kojoj su do sada bili. Prodavci šatora koji dođoše sa Puplijom, raširiše šatorska platna s nekakvim poprečnim crvenim i plavim šarama i ispričaše Teniji šta se dogodilo. Kada je čula o Anastasovoj pogibiji, uzdahnu i reče:

– Ne sažaljevaju ga svi bez razloga: počinio je mnogo zala, ali nije ugasio u svome srcu sažaljenje; a ko ume da žali, taj još nije umro za dobar život i sam je dostojan sažaljenja.

I ona opet ispriča kakvim je iskušenjima i nagovorima od poštovanih i bliskih ljudi podvrgnuta, a u zaključku reče:

– Neću ih prekorevati, ali čudim se da je sve bivalo tako da su mi oni koji su veoma brinuli o mom životu davali veoma glupe savete: ne boriti se za celomudrenost. Podržala su me samo dva čoveka, i to upravo oni koji o samom svom životu više nisu mislili: jedan je bio otšelnik u mogili, a drugi na smrt osuđeni Anastas. Za susret s ovom dvojicom, koji nisu visoko cenili svoj život, blagosiljam milosrdno nebo i molim ga da im podari večni život.

Prodavci šatora, saslušavši njene reči, klimnuše glavama i ćutke okončaše svoj posao: izravnaše tlo ispod šatora, ocrtaše mesto za obedovanje i pokriše ovo uzvišenje raznobojnim peskom, nalik na šareni ćilim.

Vrativši se, Talalej je takođe saslušao ono što je Tenija govorila. Nakon što su prodavci šatora primili svoju platu i otišli u grad, a Puplija odvela decu da ih okupa u svežoj vodi penastim grčkim sapunom, brodovlasnik reče ženi:

– Čuo sam tvoje reči o razlici između onih koji čuvaju život i onih koji ga ne čuvaju. To je oštra primedba i, znaš, slušao sam nešto slično tome u Damasku od onoga koji mi je govorio o mojoj novoj veri.

– Šta je on govorio?

– Govorio je: „Ko silno voli život, izgubiće ga, a ko ga ne ceni, taj ne samo da će ga naći za sebe, nego će i drugome dati snagu za život“.

– To je predivno, ali kako si mogao da zaboraviš te reči i da misliš samo na to kako da stekneš što je moguće više za sebe?

Talalej sleže ramenima i duboko uzdahnu. Potom odgovori:

– Upropastio sam sebe kada sam se priklonio bogatstvu. Bogatstvo je kao napitak koji odgoni pamet: želeći ga, ne smemo zaboraviti na istinsko blago.

– A ja sam to svagda znala – tiho reče Tenija.

– Ali, ko je tebi to otkrio?

Tenija uze muževljevu ruku i položi je na srce, a potom pokaza prema nebu.

Oboje ućutaše; veče proticaše, sinje more postajaše neprozirno – nastupala je svežina noći.

Tenija ustade, uze u dlanove lice svog muža i, zagledavši mu se u oči, reče da ide da spremi šator za počinak.

Talalej osta sam da sedi, rukama obgrlivši kolena. Gledao je čas u zvezdano nebo, čas u tamnu morsku pučinu. Sve je to za njega sada bilo

obnavljanje života i smatrao je sebe najsrećnijim čovekom koji nema neispunjenih želja. Sav se prožeo zahvalnošću i njegove oči ovlažiše blagodarne suze; kroz njih je ponovo video svoju celomudrenu Teniju koja, dovršivši ukrašavanje šatora, razmaknu ulaz šatorskog krila i, pridržavajući ga rukama obnaženim do ramena, pozva Talaleja po imenu i dodade šapatom:

– Druže moj, dođi. Došao je čas.

Napomene

1 Nakre – stari udarački muzički instrument.

2 Mormir: vrsta slatkovodne ribe, poznate i kao riba–slon.

3 Rebab: žičani instrument sa jednom ili dve žice.